

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน
ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

**Community Strengthening: A Case Study of Participatory Process in Community
Planning of Na Thap Sub-district, Chana District, Songkhla Province**

อุสมาน หวังสนิ

Usman Whangsani

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University**

2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม
ในการจัดทำแผนชุมชน ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน นายอุสมาน หวังสนิ
สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	คณะกรรมการสอบ
..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์)	.....ประธานกรรมการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนิวัช แก้วจำนงค์)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	..... กรรมการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์)
..... (รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ)	..... กรรมการ (รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ)
	..... กรรมการ (ดร.อุทัย ปริญญาสุทธีรัตน์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ พงศ์คารา)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์	การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม ในการจัดทำแผนชุมชน ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นายอุสมาน หวังสนิ
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2553

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ ผู้นำชุมชน ประชาชนที่เข้าร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน

ผลการวิจัย พบว่า ขั้นตอนในการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การเตรียมความพร้อมชุมชน (2) การวิเคราะห์ข้อมูล การเรียนรู้ตนเองและชุมชน (3) การกำหนดทิศทางการพัฒนา (4) การกำหนดแผนงาน/โครงการ และ (5) การขับเคลื่อนแผนชุมชน โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การศึกษาชุมชน 2) การวางแผนชุมชน 3) การดำเนินการพัฒนา 4) การรับผลจากกิจกรรมการพัฒนา และ 5) การติดตามประเมินผลการพัฒนา ซึ่งมีการบูรณาการแผนร่วมกัน 2 ส่วน คือ 1) การบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัย หรือ โรงเรียน และ 2) การบูรณาการข้อมูลร่วม ซึ่งในแต่ละหน่วยงานจะนำข้อมูลไปใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดแก่ชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหรือสภาองค์กรชุมชน เป็นต้น ผลการวิจัยยังพบอีกว่า ปัจจัยที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน และจะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง คือ (1) ชุมชนเห็นความสำคัญและมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ โดยการสนับสนุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และทรัพยากรอื่น ๆ (2) หน่วยงานระดับท้องถิ่นต้องให้ความร่วมมือและเห็นความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยการสนับสนุนในด้านองค์ความรู้ บุคลากร และงบประมาณในการจัดทำแผนชุมชน พร้อมทั้งนำแผนงาน/โครงการที่ได้จากแผนชุมชนมาปรับใช้กับแผนงานของหน่วยงานด้วย และ (3) มีกลุ่มองค์กรรับผิดชอบในกิจกรรมที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรชุมชนหรือองค์กรท้องถิ่น

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนนอกจากจะเป็นแผนงานหรือกิจกรรมที่ชุมชนได้ปฏิบัติแล้ว ยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนอีกด้วย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

Thesis Title	Community Strengthening: A Case Study of Participatory Process in Community Planning of Na Thap Sub-district, Chana District, Songkhla Province
Author	Usman Whangsani
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2010

ABSTRACT

This study aimed to investigate community participation process in Na Thap Sub-district community planning. The data for this qualitative study were collected through participatory observations and interviewing the target groups consisting of Na Thap Sub-district Community Planning Drive Team, community leaders, people participating in the community planning process, and related organizations in the community.

The results of the study revealed that the community planning consisted of five steps: (1) preparing community readiness; (2) analyzing data on self and community learning; (3) determining the development direction; (4) planning the work/projects; and (5) driving the community plan. The community participated in five aspects: (1) community study; (2) community planning; (3) conducting the development; (4) receiving the results of the development activities; and (5) following-up and evaluating the results of the development. There were two types of integration: (1) integration of related organizations such as Tambon Administrative Organization, village headmen, health centers or schools; and (2) integration of data that each organization such as the community learning center or community organization council could apply to get highest efficiency for the community. The results of the study further revealed that there were factors resulting from participation in community planning that would strengthen the community: (1) the community saw the importance of and participated in all the processes by providing their support in the form of manpower, money, materials and other resources; (2) local organizations cooperated and saw the importance of the participatory process and supported it in terms of body of knowledge, personnel and budget for making the community plan, and implemented the plans/projects or adapted them to the plan of each organization; and

(3) there were certain groups of organizations such as community organizations or local organization responsible for the activities.

The participatory process in community planning was not only plans or activities done by the community but also a way of creating an important community learning process with the goal of strengthening the community with sustainable development.

กิตติกรรมประกาศ

คงเป็นการยากที่จะกล่าวถึงระยะเวลาแห่งการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่ข้าพเจ้าใช้เวลาค่อนข้างนานมาก แต่ด้วยระยะเวลาที่ผันผ่านนั้นได้เพิ่มพูนประสบการณ์ในระหว่างทางให้มากมาย ด้วยความตั้งใจและพยายามของข้าพเจ้ารวมถึงกำลังใจจากครอบครัว อาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสองท่าน อาจารย์ที่รับปรึกษา พี่ เพื่อนและน้องผู้ร่วมงาน รวมถึงเพื่อนผู้ร่วมชะตากรรมและร่วมเดินทางผ่านเส้นประสบการณ์นี้ด้วยกัน

ข้าพเจ้าขอขอบคุณเป็นอย่างสูงแก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญบง ชัยเจริญวัฒนะ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ที่ได้ “ให้โอกาส ให้เวลาและให้การช่วยเหลือในทุกด้าน” แก่ข้าพเจ้าตลอดระยะเวลาแห่งการทำงานและทำวิทยานิพนธ์ รวมถึง รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่คอยกระตุ้น ให้กำลังใจและให้โอกาสในการทำงานแก่ข้าพเจ้าอย่างเต็มที่ อีกทั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนิวัช แก้วจางค์ ประธานกรรมการสอบ ที่ให้คำแนะนำในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ ดร.อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้ร่วมพูดคุยและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และมุมมองต่าง ๆ เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลในวิทยานิพนธ์นี้

ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงแก่ ดร.อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารี รังสิโยกฤษณ์ แห่งโครงการวิจัยลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ผู้ที่ให้โอกาสข้าพเจ้าได้ร่วมเรียนรู้และศึกษาข้อมูลที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้มาปรับใช้ในวิทยานิพนธ์นี้

ขอขอบคุณผู้ให้ความรู้และข้อมูลที่สำคัญในตำบลนาทับทุกท่าน ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ กศน.นาทับ พัฒนาการตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะทำงานแผนชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกท่าน

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หลักสูตรพัฒนามนุษย์และสังคม เจ้าหน้าที่คณะศิลปศาสตร์ และกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนทรัพยากรอย่างดียิ่งแก่ข้าพเจ้า

ขอบคุณครอบครัวที่นารักของข้าพเจ้าที่คอยสนับสนุนทั้งมะ มามี จัสมิน มัย-ซาราห์ ขอมอบมวลความรู้ที่เป็นประโยชน์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แด่ฮัจญ์หมุเหตุหวังสนิ พ่อผู้ไม่เคยท้อในการมอบวิทย์ปัญญาแก่ลูกแม้ไม่ได้เห็นวิทยานิพนธ์นี้ก็ตาม และขอบคุณพระเจ้า ผู้ที่มอบสัมปชัญญะและแนวทางที่ดีแก่ข้าพเจ้า

อุสมาน หวังสนิ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
Abstract.....	(4)
กิตติกรรมประกาศ.....	(6)
สารบัญ.....	(7)
รายการตาราง.....	(9)
รายการภาพประกอบ.....	(10)

บทที่

1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
ขอบเขตการวิจัย.....	4
ขั้นตอนการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	9
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน.....	21
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	37
แนวคิดเกี่ยวกับแผนชุมชน.....	45
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	60
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	65
การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย.....	66
การกำหนดประเด็นและวิธีการวิจัย.....	66

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ขั้นตอนและแนวทางการวิจัย.....	68
การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของผู้ให้ข้อมูลหรือแหล่งข้อมูล.....	69
การศึกษาข้อมูลภาคสนาม.....	70
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	71
4 บริบทชุมชนตำบลนาทับ.....	72
ประวัติความเป็นมาของตำบลนาทับ.....	72
สภาพภูมิศาสตร์.....	80
สภาพเศรษฐกิจ.....	89
สภาพสังคมและวัฒนธรรม.....	96
5 กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน.....	103
แผนชุมชนตำบลนาทับ.....	103
กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ.....	129
ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนชุมชน.....	148
6 สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล.....	151
กระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ.....	151
การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน.....	153
การอภิปรายผล.....	154
ข้อเสนอแนะ.....	160
บรรณานุกรม.....	161
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.....	170
ภาคผนวก ข.....	179
ภาคผนวก ค.....	183
ภาคผนวก ง.....	188
ประวัติผู้เขียน.....	198

รายการตาราง

ตาราง	หน้า
1 การกำหนดประเด็นและวิธีการศึกษา	67
2 ขนาดของพื้นที่และจำนวนประชากรของ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา.....	82
3 ขนาดของพื้นที่ และจำนวนประชากรของตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา	83
4 อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ และปริมาณน้ำฝนของจังหวัดสงขลา	86
5 สถานศึกษา ของตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา.....	98
6 แผนงานการจัดกิจกรรมจากแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา	135

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	8
2 ชุมชน นนทบุรี กำเนิดคนแรกของตำบลนาทับ.....	74
3 แผนที่ขอบเขตการปกครองตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา.....	81
4 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา.....	85
5 อุณหภูมิ และปริมาณน้ำฝนของจังหวัดสงขลา.....	87
6 ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ.....	114
7 วิธีการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ.....	115
8 กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ.....	130

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาอย่างยาวนานในรูปแบบของการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณสุข ปลูก ระบบการศึกษาและเศรษฐกิจ โดยเริ่มมีแบบแผนและแนวทางการพัฒนาอย่างชัดเจนพร้อม ๆ กับการพัฒนาระบบโครงสร้างของประเทศ นับตั้งแต่การเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เมื่อ พ.ศ.2504 ซึ่งในเรื่องของการพัฒนานั้น หลายโครงการประสบความสำเร็จ แต่ในขณะเดียวกันอีกหลายโครงการก็ไม่ประสบผลเท่าที่ควร ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายอย่างซึ่งนำไปสู่ความสูญเสียในหลายด้าน โดยจะเห็นได้ว่าความสำเร็จจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจตลอดระยะเวลากว่า 50 ปีที่ผ่านมา ต้องแลกมาด้วยความสูญเสียสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมมากมายหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเกษตรกรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและทรัพยากร (อภิรักษ์ พันธเสน, 2539) ประกอบกับในระยะเริ่มต้นของการพัฒนา แนวทางการพัฒนาที่ประเทศไทยนำมาใช้ ทำให้ระบบนิเวศน์ไม่มีความมั่นคงเป็นอย่างมาก การพัฒนาแบบผลาญธรรมชาตินั้น เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการพัฒนาประเทศในระยะแรก ซึ่งเน้นการส่งออกทรัพยากรธรรมชาติ (วอลเดน เบลโล, 2542) ทำให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาในช่วงที่ผ่านมา

ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) จึงได้ปรับแนวคิดการพัฒนา จากเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นจุดเน้นหลักของการพัฒนาแต่เพียงอย่างเดียว มาเป็นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะได้ตระหนักว่าคนเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของการพัฒนาทุกเรื่อง โดยการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา จึงทำให้ทิศทางการพัฒนาของประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนวิธีการ การแยกส่วนระบบเศรษฐกิจหรือสังคมที่ขาดการเชื่อมโยงเกื้อกูลกันมาเป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมหรือมีการบูรณาการร่วมกันในการพัฒนา ขณะเดียวกันนโยบายรัฐในเวลานั้นได้มีการออกพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ทำให้หน่วยการปกครองในระดับท้องถิ่นมีการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้การกำหนดกรอบ นโยบายและรูปแบบการปกครองซึ่งส่งผลต่อท้องถิ่นเป็นอย่างมากชุมชนไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบลต่างก็ได้รับการพัฒนาอย่าง

ทั่วถึง ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและแนวคิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ซึ่งได้ใช้อยู่ในปัจจุบันได้ปรับจุดเน้นไปสู่ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ (วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และอมรราวรณ ทิวถนอม, 2552)

การพัฒนาชุมชนในภาคใต้เริ่มดำเนินการครอบคลุมทุกจังหวัดมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 โดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ส่งเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนลงไปประจำทุกตำบล เพื่อปฏิบัติงานร่วมกับประชาชน องค์กรเอกชน และหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งส่งผลทำให้ประชาชนเกิดการตื่นตัวในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก (ปรีชา พรหมจันทร์, 2542) และในห้วงเวลาใกล้เคียงกัน องค์กรพัฒนาเอกชน (Non government organization หรือ NGOs) ก็ได้เริ่มขยายการดำเนินการในภาคใต้ โดยดำเนินการพัฒนาในชุมชนประมงชายฝั่ง ทั้งในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยและอันดามัน พื้นที่การดำเนินโครงการการพัฒนาชุมชนในระยะแรกของฝั่งอ่าวไทยเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2528 ภายใต้ชื่อ “โครงการพัฒนาชุมชนประมงชายฝั่งบ้านปากบางนาทับ ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา” (บรรจง นะแส, 2540) ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มแรกๆ ที่ทำงานในชุมชนและเป็นระยะเริ่มแรกของการเกิดองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ในภาคใต้ โดยเน้นวิธีการศึกษาชุมชนอย่างเจาะลึก ดำเนินกิจกรรมในชุมชน สร้างความเข้มแข็งขององค์กรในชุมชน เสริมช่องว่างในการพัฒนาชุมชนระหว่างหน่วยงานภาครัฐ กับองค์กรภาคประชาชน และได้ขยายพื้นที่การดำเนินการครอบคลุมทุกจังหวัดในภาคใต้ในปัจจุบัน

แต่ทว่าปัญหาของการกระจายอำนาจที่ให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาชุมชน ในระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบลที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ได้จัดทำเป็นแนวทางการพัฒนานั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากการระดมความคิดเห็นของประชาชนหรือชุมชนอย่างรอบด้านแต่อย่างใด ในทางกลับกันแนวทางส่วนใหญ่ของการพัฒนามักจะมีการกำหนดนโยบายจากภาครัฐหรือหน่วยงานระดับนโยบาย ทำให้ไม่เกิดความสอดคล้องในการพัฒนาระดับพื้นที่เท่าที่ควร (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549) อีกทั้งในชุมชนนั้นประกอบไปด้วย คนในชุมชน ผู้นำชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบเข้าเป็นชุมชน แต่ก็ยังต้องอาศัยองค์ประกอบอีกหลายอย่างที่จะทำหน้าที่เป็นตัวขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดกิจกรรมและเกิดการพัฒนาได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน การปรับใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์และการประสานความร่วมมือกับภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การจัดทำแผนชุมชนที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมมีมาหลังจากประเทศไทยประสบภาวะวิกฤติเศรษฐกิจและวิกฤติทางสังคม เมื่อปี พ.ศ.2540 ทำให้รัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของกลุ่มคนฐานรากหรือกลุ่มคนที่มีเงินรายได้น้อยจากการประกอบอาชีพ ดังนั้น ปี พ.ศ.2541 รัฐบาลจึงมีนโยบายให้ธนาคารออมสินจัดตั้งหน่วยงานพิเศษเพื่อช่วยเหลือและเสริมความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจของชุมชนจนเกิดการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund หรือ SIF) ในการทำหน้าที่สนับสนุน เสริมศักยภาพ และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (Ammar and Srawoath, 2002) โดยการที่ให้ชุมชนทำแผนงานการพัฒนาชุมชนหรือแผนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจ วิกฤติทางสังคม เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว ทำให้หลายชุมชนมีความตื่นตัวในการวางแผนงานและงบประมาณของชุมชนเอง

จนกระทั่งปี พ.ศ.2550 รัฐบาลได้ประกาศให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข โดยให้มีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด โดยมีเป้าหมายให้กระทรวงมหาดไทยเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนนโยบายลงสู่พื้นที่ ทำให้ทุกพื้นที่ต้องมีแผนชุมชนเป็นของตัวเอง และใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น ดังที่นายโฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ ได้กล่าวว่า ปัญหาของการจัดทำแผนพัฒนาในระดับชุมชนสู่ระดับตำบลที่ผ่านมามีหน่วยงานภาครัฐส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่น ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน/โครงการและแนวทางการพัฒนาในชุมชนจากระดับประชาชนในชุมชนสู่ระดับนโยบายเท่าที่ควร ส่งผลให้การกระจายแผนงาน/โครงการที่หน่วยงานระดับตำบลนำไปใช้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551)

ดังนั้นการแสวงหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยให้ประชาชนในทุกภาคส่วนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวางกรอบกำหนดทิศทาง การจัดทำแผนพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรของตัวเอง การวางแผนการจัดทำกิจกรรมในระดับตำบล ทิศทาง การพัฒนาตำบลในด้านต่าง ๆ และการติดตามการดำเนินการตามแผนงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นองค์กรการบริหารส่วนตำบล หน่วยงานระดับอำเภอและระดับจังหวัด อีกทั้งอาจมีการประสานงานนำเสนอแผนงาน/โครงการ แก่หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีกด้วย ที่ผ่านมามีคณะกรรมการขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ ได้ทำการระดมความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่เพื่อกำหนดแผนงาน/โครงการจากชุมชนเพื่อนำไปเสนอแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ดำเนินการมาแล้วนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะนำไปสู่แนวทางการวางแผนและพัฒนาชุมชน เพื่อถอดบทเรียนและประสบการณ์ในการสร้างร่วมมือที่ให้หน่วยงาน

และบุคลากรในพื้นที่รวมถึงประชาชนในชุมชนที่ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาตำบลนาทับในครั้งนี้ โดยหวังว่าการมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาท้องถิ่นในระดับตำบล และการระดมข้อเสนอจากทุกภาคีที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลที่ได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วนอย่างแท้จริงนั้น จะมีส่วนสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการดำเนินงานและจัดกิจกรรมให้เกิดขึ้น โดยจะเกิดการร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีความยั่งยืนต่อไป

คำถามการวิจัย

ชุมชนนาทับมีกระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนชุมชน ตำบลนาทับ

อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา
2. ได้ทราบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการของชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาในตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนในตำบล อีกทั้งได้เห็นการจัดการวางแผนชุมชน ความร่วมมือจากองค์กรภาคีต่าง ๆ ใน

ตำบลนาทับและกลุ่มองค์กรภายนอกที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดการระดมความคิดเห็น จนนำไปสู่การเกิดแผนพัฒนาตำบลนาทับขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. ด้านเนื้อหา

2.1 ศึกษาบริบทของชุมชนในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย ด้านประวัติศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ และสภาพสังคมและวัฒนธรรม

2.2 ศึกษากระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

2.3 ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนพัฒนาชุมชนในด้านการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การวิเคราะห์ปัญหาและการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ผู้มีส่วนในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ได้แก่

3.1 คณะทำงานขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ

3.2 ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ กำนันและผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ตำบลนาทับ

3.3 ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมวางแผนชุมชนตำบลนาทับ

ขั้นตอนการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่มีอยู่จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ

1.2 ศึกษาแผนพัฒนาตำบลนาทับและพัฒนาการของการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับที่ผ่านมา

2. สร้างความสัมพันธ์กับคณะทำงานแผนชุมชนตำบลนาทับกลุ่มองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและมีจุดมุ่งหมายที่ตรงกัน โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และ วิธีการสัมภาษณ์ เพิ่มเติมจากผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ

2.1 ศึกษาบริบทของชุมชนในด้านต่าง ๆ

2.2 เข้าหาแกนนำและผู้เกี่ยวข้องในกลุ่มองค์กรภาคีต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ร่วมกัน

3. การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม โดยวิธีการสนทนากลุ่มย่อย โดยร่วมกันวิเคราะห์กระบวนการวางแผนชุมชนตำบลนาทับที่ผ่านมา ปัญหาและสาเหตุ และวิเคราะห์แนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน เพื่อนำไปปรับใช้ในการวางแผนพัฒนาตำบลต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

แผนชุมชน หมายถึง กิจกรรมการพัฒนาที่ประชาชนในชุมชน ได้มีการรวมตัวกันจัดทำแผนขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นไปตามความต้องการของชุมชน และสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง คนในชุมชนสามารถร่วมกันค้นหาปัญหาทางเลือกหรือวิธีการในการแก้ปัญหา ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมในการดำเนินงานตามแผน และร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จ เพื่อกำหนดเป้าหมายของชุมชน

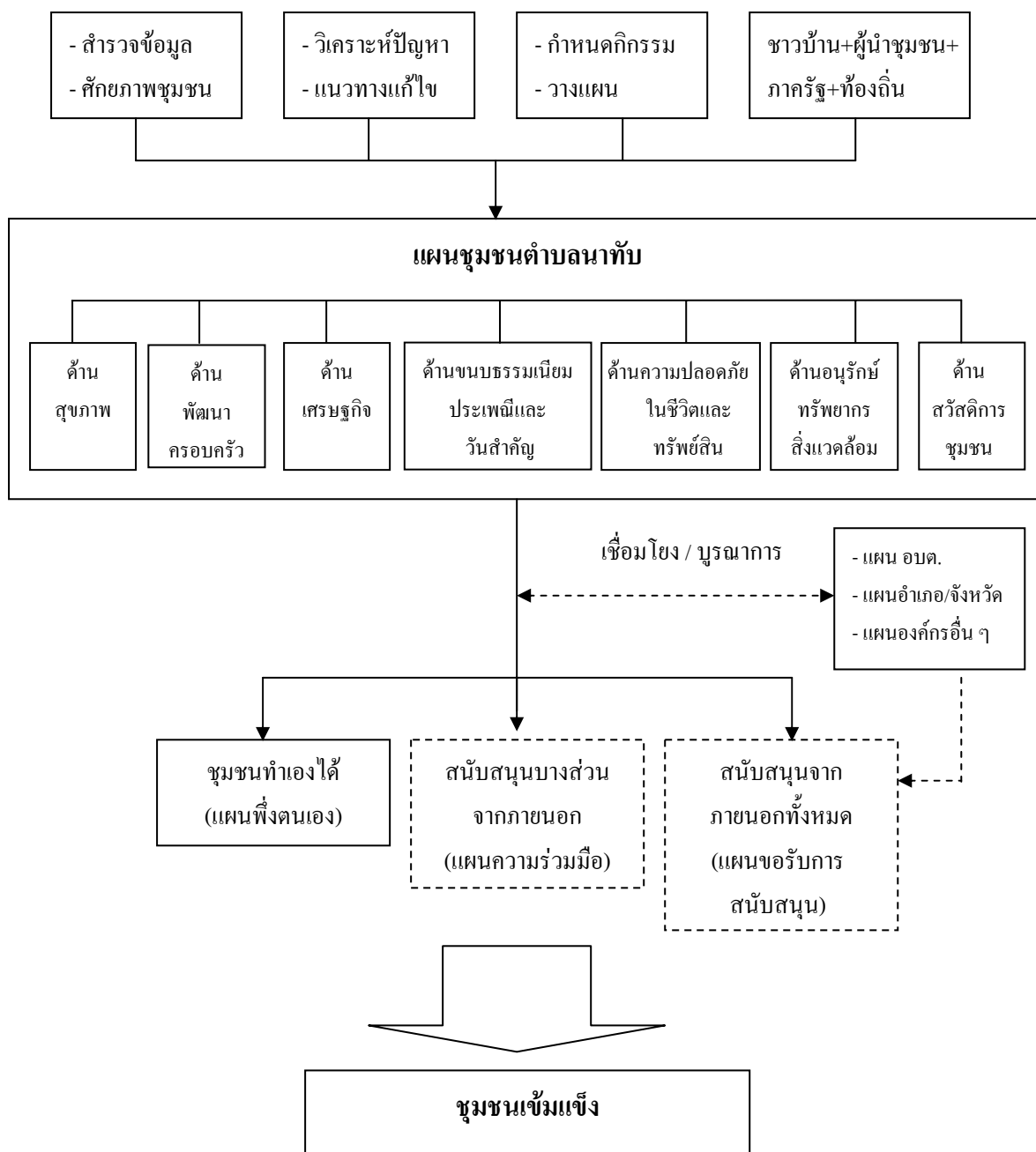
ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และชุมชน ที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชน มีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาการพัฒนาของชุมชน ผ่านกระบวนการของชุมชน เกิดการเรียนรู้ มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกด้านของชุมชน ที่มุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชน และหวังการพัฒนาที่ยั่งยืน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษานี้มีกรอบแนวคิดของการวิจัยคือ ชุมชนในตำบลนาทับมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดทำแผนชุมชน มีการกำหนดทิศทางการจัดทำแผนชุมชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและการวางแผนการจัดทำกิจกรรมในระดับตำบล ดังนั้นจึงได้อาศัยกรอบแนวคิดการวิจัย โดยเริ่มจากขั้นตอนแรกคือการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อศึกษาศักยภาพชุมชน มีการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไข กำหนดกิจกรรม และกำหนดแผนงาน/โครงการ เพื่อวางแผนพัฒนา โดยผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน

ผลจากการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้นำมา กำหนดเป็นแผนชุมชนตำบลนาทับ ซึ่งประกอบด้วย แผนด้านสุขภาพ แผนด้านการพัฒนาครอบครัว แผนด้านเศรษฐกิจ แผนด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวันสำคัญ แผนด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และแผนด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม แผนพัฒนาชุมชนตำบลนาทับ จะมีความสมบูรณ์และไม่ซ้ำซ้อน โดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสมก็ต้องมีส่วนเชื่อมโยงหรือบูรณาการร่วมกับแผนขององค์กรบริหารส่วนตำบลนาทับ (อบต.) แผนของอำเภอ แผนของจังหวัดและองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนและร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนและนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งต่อไป

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา” ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำความเข้าใจกับแนวคิดและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาประกอบเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

- แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
- แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
- แนวคิดเกี่ยวกับแผนชุมชน
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

ในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนนั้น สิ่งสำคัญที่ต้องศึกษาคือการให้ความหมายของชุมชน ลักษณะของชุมชน องค์ประกอบของชุมชนและโครงสร้างของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจกับชุมชนในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการศึกษาฐานชุมชนจากวัฒนธรรมที่หลอมรวมความหลากหลายต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงกัน การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาริบทด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม สภาพเศรษฐกิจและสภาพสังคมและวัฒนธรรม

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนล้วนมีความหมายและความสำคัญที่ผู้ศึกษาต้องค้นหาและประมวลองค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทุกองค์ประกอบ รวมถึงการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา ซึ่งพื้นฐานของการวางแผนการพัฒนานั้นต้องมีการให้ความสำคัญกับชุมชนอย่างแท้จริง ผู้ศึกษาจึงได้รวบรวมความหมายของชุมชน องค์ประกอบของชุมชน ลักษณะของชุมชน โครงสร้างของชุมชน วัฒนธรรมชุมชนและความเป็นชุมชนเข้มแข็ง มาประมวลเป็นแนวคิดที่สำคัญ

ความหมายของชุมชน

การทำความเข้าใจในความหมายของ “ชุมชน” นั้น หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะหรืออาชีพที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้ที่อาศัยอยู่ใน “ชุมชน” มีความรู้สึกว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการรักษาระบบคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2538)

ความเป็นชุมชนหมายถึง การรวมตัว ร่วมคิดและร่วมทำ อาจคิดพื้นที่หรือไม่คิดพื้นที่ก็ได้ เช่น ในมหาวิทยาลัย ถ้าขาดเป็นชุมชนทางวิชาการ อาจารย์ต่างคนต่างอยู่ ก็ไม่มีพลังทางวิชาการ หรือ ในวัด ซึ่งมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนของวัด (ประเวศ วะสี, 2541) นอกจากนี้แล้ว “ชุมชน” อาจหมายถึงชีวิตของชาวบ้าน เป็นศูนย์กลางของการดำรงอยู่ ชุมชนไม่อาจจะแบ่งแยก นอกเสียจากว่าไปทำลายมัน และอันที่จริงมันก็ถูกทำลายโดยวิถีชีวิตแบบใหม่ หมู่บ้านเคยเป็นสถาบันหนึ่ง เป็นรากฐานที่สำคัญของชุมชน (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548)

โดยทั่วไปแล้ว คำว่า “ชุมชน” หมายถึง การรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อการผลิต จึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีองค์กร มีสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และควรทำความเข้าใจชุมชนในมิติต่าง ๆ ต่อไปนี้คือ 1) ความสัมพันธ์ของสังคมหมู่บ้านที่เชื่อมโยงกับระบบการเมืองการปกครอง 2) ลักษณะระบบเศรษฐกิจของสังคมหมู่บ้านที่กำลังถูกชนิกเข้ากับระบบตลาดและระบบทุนนิยม 3) ลักษณะโครงสร้างทางสังคม โครงสร้างอำนาจ องค์กรชาวบ้านที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมหมู่บ้าน และ 4) ลักษณะของวัฒนธรรม ความคิด และจิตสำนึกของสมาชิกของชุมชน

นอกจากนี้ Irvin T. Sanders (1958) ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตพื้นที่เดียวกัน มีการจัดระเบียบต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้สมาชิกมีการติดต่อสัมพันธ์กันสะดวกทั่วถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ ร่วมกัน มีความรู้สึกต่อชุมชนร่วมกันและมีความผูกพันต่อชุมชนร่วมกัน

จะเห็นได้ว่าพรรณณะต่อการมอง “ชุมชน” มีความหลากหลาย แต่ก็ไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก ที่สำคัญชุมชนต้องมีพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน มีความสัมพันธ์กัน มีระเบียบแบบแผนเดียวกันและมีวัฒนธรรมของชุมชนที่คล้ายคลึงกัน ชุมชนนั้นประกอบด้วย

องค์ประกอบหลายด้าน ในการศึกษาชุมชนผู้ศึกษาจึงเชื่อมโยงความหมาย องค์ประกอบของชุมชน ลักษณะของชุมชนและ โครงสร้างของชุมชน

องค์ประกอบของชุมชน

ชุมชนเป็นกลุ่มสังคม จึงประกอบด้วยคนหรือมนุษย์ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นและสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตามได้มีนักวิชาการให้ทรรศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของชุมชนไว้น่าสนใจ เช่น สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 4 ประการ คือ 1) ประชากรจำนวนหนึ่ง 2) สถาบันทางสังคม 3) องค์การทางสังคม และ 4) อาณาเขตทางภูมิศาสตร์

ทุกองค์ประกอบของชุมชนเหล่านี้ย่อมมีความสัมพันธ์กันจึงเกิดการเป็นชุมชนที่สมบูรณ์ได้ นอกจากนี้แล้วลักษณะของชุมชนมีส่วนสำคัญที่จะบอกถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของไทยในการจะประกอบเป็นชุมชน

ลักษณะของชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้จำแนกลักษณะความเป็นชุมชนไทยออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ 1) ชุมชนที่เป็นหมู่บ้าน ได้แก่ หน่วยพื้นฐานของการพึ่งตนเอง และ หน่วยทางการปกครอง 2) ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม (Social movement) ได้แก่ กลุ่มที่มีการเรียกร้องที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น สมัชชาคนจน หรือพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย เป็นต้น 3) ชุมชนเชิงอุดมคติ (Humanistic perspective) ได้แก่ กลุ่มที่รื้อฟื้นชุมชนขึ้นมาใหม่ จากที่คิดว่าสังคมที่ผ่านมามีผลเสียจึงควรที่กลุ่มคนที่เข้าใจกันมาอยู่ด้วยกันในหลายมิติ เช่น สันติอโศก 4) ชุมชนเสมือนจริง (Virtual community) เป็นชุมชนที่เกิดในยุคการสื่อสารไร้พรมแดน ใช้การสื่อสารด้วยเทคโนโลยี เป็นหลักหรือที่เรียกว่าชุมชนไซเบอร์สเปซ (Cyberspace)

ในขณะที่ ฌูฟงส์ จิตรนิรัตน์ (2548) ได้อธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity) ของชุมชนภาคใต้ว่า ภาคใต้มีลักษณะการแบ่งชุมชนเป็นภูมิภาคท้องถิ่น ตามลักษณะที่ตั้งถิ่นฐานและลักษณะทางภูมิประเทศ โดยจำแนกชุมชนภาคใต้ออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ชุมชนชาวเขา หรือ โหมควน ชุมชนชาวนา หรือ โหมนา ชุมชนชาวเล หรือ โหมเล และชุมชนเมือง หรือ โหมเมือง เป็นต้น

เห็นได้ว่าชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกันและมีความหลากหลายของแต่ละลักษณะของชุมชน ทำให้ได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง พร้อมกันนี้จึงต้องเรียนรู้ลักษณะ โครงสร้างของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย

โครงสร้างของชุมชน

โครงสร้างของชุมชนเปรียบเสมือนกับต้นไม้ ซึ่งต้นไม้มีโครงสร้างที่ประกอบด้วย ลำต้น ราก กิ่ง ใบและดอก เป็นต้น หรือถ้าเปรียบเทียบกับบ้านก็ได้แก่ พื้น เสา ช่อ คาน ดง ฝาและหลังคา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ประกอบเข้าด้วยกันอย่างเป็นระเบียบ (สนธยา พลศรี, 2547) ส่วนโครงสร้างของชุมชนที่สำคัญนั้นได้แก่ 1) บุคคล หมายถึง คนหนึ่ง ๆ ที่มีคุณลักษณะหรือบุคลิก ลักษณะแตกต่างกันออกไป เนื่องจากกรรมพันธุ์หรือสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนด 2) กลุ่มคน หมายถึง บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการกระทำต่อกัน คือมีปฏิริยาโต้ตอบและเข้าใจกันได้ 3) สถานภาพและบทบาท ได้แก่ ตำแหน่งและหน้าที่ของบุคคลซึ่งผูกพันกันอยู่ในสังคม บุคคลแต่ละคนจะมีสถานภาพและบทบาทหลายอย่างตามกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ 4) ระบบสังคม เป็นเครื่องมือซึ่งกำหนดและเป็นแนวทางให้สมาชิกในสังคมยึดถือปฏิบัติ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขของสังคม 5) สถาบันทางสังคม หมายถึง คุณธรรมและกิจกรรมบางอย่างที่มีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมืองการปกครองและสถาบันนันทนาการ เป็นต้น 6) การแบ่งชนชั้นทางสังคม ซึ่งได้แก่ การแบ่งชนชั้นในสังคมเมือง คือ ตระกูล เจ้านาย ขุนนาง ขุน หลวง พระ พระยา ความสำเร็จทางราชการ อำนาจ เศรษฐกิจและการเมือง การศึกษาและชนิดของอาชีพ และ การแบ่งชนชั้นในสังคมชนบท คือ ชนชั้นผู้นำท้องถิ่นกับชนชั้นชาวบ้านทั่วไป

วัฒนธรรมชุมชน

การที่คนได้มาอยู่ร่วมกัน มีความรักกันฉันพี่น้องของคนในชุมชน มีการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักการประพฤติดนให้เข้ากับผู้อื่นได้ ทำให้เกิดเป็นจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา เป็นระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ พิธีกรรมเพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกในชุมชนได้ถือปฏิบัติ สังคมเป็นภูมิปัญญา หรือวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ซึ่งได้มีการนิยามความหมายความสำคัญ ตลอดจนเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมชุมชน ไว้ดังนี้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2534) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือวิญญาณของชุมชนเป็นระบบคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่ชุมชนได้ตั้งไว้ กลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมา วัฒนธรรมเกิดจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชน และเกิดจากประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นวิญญาณที่เกิดมาจากชุมชนเอง เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติการณ์ของชุมชนนั้น ๆ เอง ในกรณีของไทย ธรรมชาติแวดล้อม คือ ลำน้ำ ภูเขา และท้องทุ่ง ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยเฉพาะในระยะ

ต้น แตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละภาค ส่วนประวัติศาสตร์ของชุมชน คือ การอพยพ การตั้งถิ่นฐาน การร่วมกันต่อสู้กับข้าศึก ฯลฯ ก็มีส่วนสำคัญเช่นกัน

วัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านของไทย มีลักษณะสำคัญคือ 1) ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน 2) ให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัว เครือญาติ และชุมชนขนาดเล็ก 3) จะสังเกตเห็นได้ว่าชาวบ้าน เปี่ยมด้วยน้ำใจ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่น้องยึดถือและรักษาความผสมกลมกลืน

การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชน หมายความว่าอุดมการณ์ของชาวไทยแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประสบการณ์แต่ละท้องถิ่นยังคงมีความเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง ชุมชนยังยึดมั่นในอุดมการณ์ความเป็นอิสระและสามารถที่จะจัดการชีวิตของตนเองได้มากที่สุด หากวัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง ชุมชนก็มีโอกาสมากขึ้นที่รับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเลือกสรร เลือกเอาแต่สิ่งที่ดี โดยเฉพาะคือความรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและความคิดเรื่องเสรีภาพ ที่ผ่านมาวัฒนธรรมชุมชนช่วยในชุมชนดำรงอยู่ ทำให้ชุมชนคิดพึ่งตนเองและเลี้ยงตัวเอง เมื่อจิตวิญญาณยังอยู่ ก็ยังรวมกันเป็นชุมชนอยู่ได้ อีกทั้งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดเป็นเครือข่าย เพราะชุมชนมีวัฒนธรรมส่วนใหญ่คล้ายกันคือเป็นวัฒนธรรมไทยด้วยกัน ในอนาคตหากชุมชนจะมีความเข้มแข็ง ก็ต้องขยายเครือข่ายนี้ ทำในแง่กิจกรรมและพื้นที่ เพราะมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งยึดจุดหมายเบื้องต้นคือต่อต้านการทุจริตของระบบทุนนิยม จุดหมายสุดท้ายคือ แทนที่ระบบทุนนิยมทั้งหมด

วัฒนธรรมชุมชนจะอยู่ได้ คนในชุมชนจะต้องช่วยกันรักษาชุมชนด้วย ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ชุมชนอาจเปลี่ยนแปลงรูป ปรับปรุงไป เช่น หมู่บ้านอาจเป็นสหกรณ์ แต่ถ้าวัฒนธรรมขาดชุมชนหรือชุมชนอ่อนแอลงไปมาก วัฒนธรรมก็ถูกกระทบกระเทือนได้ สนับสนุนให้สังคมหรือชุมชนในรูปลักษณะที่เอื้อต่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน น้ำจิตน้ำใจของคนไทยต้องมีรูปแบบขององค์กรทางสังคมอยู่ด้วย วัฒนธรรมชุมชนสามารถที่จะใช้เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของการพัฒนาสังคมไทยได้ วัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นพื้นบ้านของสามัญชนไทยนั้นมีลักษณะอันดีงามหลายประการอย่าง เช่น การมีจิตใจดี การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การไม่นิยมความรุนแรง ความซื่อสัตย์และการแบ่งปันอย่างเท่าเทียมกัน สิ่งเหล่านี้ได้ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดี ภายในชุมชนหมู่บ้านในยุคศักดินาหรือก่อนทุนนิยมและมันยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องเป็นบุคลิกลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมไทย ปัญญาชน นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานอาสาสมัครได้มีโอกาสพบแก่นของวัฒนธรรมไทยอีกครั้ง พวกเขากำลังชุบชีวิตใหม่และใช้ประโยชน์วัฒนธรรมนี้ให้เป็นจุดร่วมของ

การพัฒนาท้องถิ่นและชาติ การพัฒนาอันจะมีคุณภาพที่ดีจะต้องเป็นการกระทำโดยคนส่วนใหญ่ และเพื่อคนส่วนใหญ่ ดังเช่น นิพจน์ เทียนวิหาร (อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน และวัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดจะใช้ให้ประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกของชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตนเอง

ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองคือมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาชุมชน ที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและการที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลาช้านาน เพราะว่ามีผสมกลมกลืนกัน ในชุมชน ทั้งในขณะนั้นปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและหากนับย้อนไปสมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วยการพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้

วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง เพราะฉะนั้นหากผู้นำในการพัฒนาต้องการเข้าใจและปฏิบัติการให้สอดคล้องกับชาวบ้าน ก็ต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน ต้องศึกษาประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละชุมชนที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นผู้นำในการพัฒนาและปัญญาชนในชุมชนอาจช่วยกันผลักดันการพัฒนาชุมชนให้มีพลังยิ่งขึ้นได้ โดยการร่วมกับชาวบ้านวิเคราะห์และทำให้ชาวบ้านมีสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา เพราะสิ่งที่ชาวบ้าน ปฏิบัติมาช้านานนั้น นานเข้ากลายเป็นเรื่องของจิตใจสำนึกคือลืมไปว่าการปฏิบัติและพิธีกรรมที่มีมาอย่างไร ทำให้ชาวบ้านตื่นและรับรู้ รู้เอกลักษณ์ และควบคุมคุณค่าของตัวเอง ค้นพบจิตสำนึกของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดเวลา เห็นภาพของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกที่มุ่งเพื่อเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน

บารุง บุญปัญญา (2549) ได้เสนอความคิดเห็นไว้ว่า การที่ประเทศได้เริ่มดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินั้น วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระเป็นรูปแบบของสังคมที่มีอายุยืนนาน ไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเป็นอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงอย่างไร ความเป็นหมู่บ้านหรือเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ความเป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาในเวลายาวนาน ลักษณะเช่นนี้คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวของมันเอง ฉะนั้นเมื่อเรา

คิดถึงจุดนี้ สังคมเป็นของตัวเองมานาน เช่นนี้ ก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่แล้วและการได้สำนึกที่จะเป็นตัวของตัวเองเป็นสำนึกที่บอกได้ว่า การที่คนมาให้เราปลุกนันทปลุกนี้ จุดมุ่งหมายของเขาอยู่ที่เขาเพียงมาเยี่ยมแรงงานของเรา กิจกรรมที่เราทำอยู่นี้ หลักใหญ่เพื่อผลประโยชน์ของคนอื่นเท่านั้น อันเป็นการยอมรับเป้าหมายเศรษฐกิจแห่งชาติมาทำลายเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านควรทำแต่พอกินเป็นหลัก ทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสม ใช้แรงงานครอบครัวเป็นหลัก ลดพันธนาการแห่งการพึ่งพันนาการแห่งระบบตลาด กลับ ไปสู่การพึ่งตนเองให้ได้ และกาญจนา แก้วเทพ (2538) มีความเชื่อว่า "ในวัฒนธรรมชุมชนนั้นไม่ได้ว่างเปล่า เพราะในนั้นบรรจุไว้ด้วยพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ที่จะแก้ปัญหาชุมชน" และได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เรามองเห็นได้ เช่น ศิลปวัฒนธรรม อาหาร การแต่งกาย ประเพณีพิธีกรรม การเรียนรู้ ความสัมพันธ์และ ส่วนที่มองเห็นไม่ได้ เช่น ระบบคิด ระบบคุณค่า เป็นส่วนที่เป็นเนื้อหาของวัฒนธรรมและมีกรอบความคิดความเข้าใจพื้นฐาน สำหรับการงานแนววัฒนธรรมชุมชน อันดับแรกคือการทำความเข้าใจกับรูปแบบเนื้อหา คุณค่า ความหมาย ระบบคิด มีชาวบ้านประพฤติปฏิบัติอยู่ เป็นการค้นหาความหมายเบื้องหลังและเบื้องลึกของวัฒนธรรมชุมชน อันดับที่สองคือการรื้อฟื้นวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ ได้แก่ การย้อนรอย ด้วยการจัดหาเงื่อนไข ที่เอื้ออำนวยต่อการแตกหน่อ ของคุณค่าที่ดีงาม อันดับที่สาม คือการพิจารณาวัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งทำให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีผลสืบเนื่องถึงการทำนุบำรุงรักษากิจกรรมการพัฒนาให้มีอายุยืนยาว อันดับที่ดี คือการพิจารณาถึงศักยภาพและพลังสร้างสรรค์ของชุมชน และสุดท้ายคือการมีกรอบความคิดและความเข้าใจ วัฒนธรรมแบบองค์รวม

ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร (2545) ได้ให้ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน ว่า สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวกันภายในชุมชน ทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ สังคมและการใช้ชีวิต และสามารถเป็นฐานทางทรัพยากรที่สำคัญของสังคมชุมชนและเป็นปัจเจก

ดังที่กล่าวมาว่า วัฒนธรรมนั้นถือเป็นวิถีชีวิตและอยู่ในทุกกระบวนการของสังคมไทย ต้องไม่ลืมไปว่า ลักษณะของสังคมไทยนั้นประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นหัวใจหลักก็คือชุมชน การเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชนคือการเรียนรู้รากเหง้าของเราเอง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาสังคมไทย จำต้องมีการทำความเข้าใจในมิติวัฒนธรรมชุมชน ดังที่ บำรุง บุญปัญญา (2549) ได้เสนอหลักการของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ไว้ว่า

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว มีคุณค่า มีประวัติศาสตร์ มีธรรมชาติที่ผสมกลมกลืนกัน
2. ชุมชนมีสถานะเป็นสถาบันหนึ่ง มีโครงสร้างและกลไกภายในเป็นระบบ มีแบบแผนการผลิตการจัดการ องค์กรความรู้ ระบบปกครอง ถือเป็นวัฒนธรรมร่วม
3. ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจระบบหนึ่งของตัวเอง มีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยผลิต สมาชิกในครอบครัว/ชุมชนเป็นแรงงาน อาจมีการขายเป็นเครือข่าย
4. มีความสัมพันธ์ผ่านระบบเครือข่าย การปกครอง โดยผู้อาวุโส ผู้มีบารมี ผู้นำ จัดระเบียบสังคมและการเมือง
5. มีการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายกับสังคมภายนอก
6. มีทางเลือกที่จะพัฒนาตามความต้องการของชุมชน

จากเนื้อหาของความเป็นชุมชนที่มีองค์ประกอบของโครงสร้าง ลักษณะและวัฒนธรรมอยู่ในตัวเอง ทำให้ชุมชนสามารถหล่อหลอมผู้ที่อยู่ในชุมชนให้มีวิถีชีวิตและการปฏิบัติที่สอดคล้องกัน รวมถึงมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน กิจกรรมและแผนงานโครงการที่ชุมชนร่วมกันคิดค้น นำเสนอและผลักดันให้เกิดการพัฒนา ทำให้ต้องเข้าใจในเนื้อหาของชุมชนเข้มแข็งในการอธิบายปรากฏการณ์ในชุมชนด้วย

ชุมชนเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสามารถของแต่ละชุมชนที่รวมตัวกันของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือในชนบท ทั้งที่รู้จักกัน โดยมีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสมานสามัคคี มีความรัก มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ฐานะ สามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินใจแล้วนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ พัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนได้มีนักคิด นักวิชาการได้กล่าวถึงดังเช่น ประเวศ วะสี (2541) เสนอไว้ว่า ความเข้มแข็งของชุมชนเปรียบประดุจภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการเข้ามาผนวกกัน ได้แก่ 1. ธรรมะ 2. การเรียนรู้ และ 3. การจัดการ

องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบทั้ง 3 นั้นมีพลังมาก กล่าวคือธรรมะ การเรียนรู้ และการจัดการแต่ละองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งยังไม่เพียงพอที่จะเผชิญกับความยากของ ปัญหา แต่เมื่อทั้ง 3 เข้ามาผนวกกัน ศักยภาพอันสูงส่งจึงเกิดขึ้น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ กล่าวคือเรื่อง ความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่ออนาคตของ ประเทศ ควรที่ทุกฝ่ายในสังคมจะศึกษาให้เข้าใจและรณรงค์เคลื่อนไหวให้เกิดเป็นทิศทางและ กระแสสังคมจะขับเคลื่อนนโยบายและการกระทำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน ทรัพยากรทั้งของรัฐและเอกชนมีมากเกินไปที่จะสนับสนุนให้ชุมชนและเศรษฐกิจของชุมชน เข้มแข็ง แต่ทรัพยากรเหล่านี้ใช้ไปอย่างกระจัดกระจาย ไม่เป็นระบบและไม่มีจุดรวมที่จะนำไปสู่ ความเข้มแข็งของชุมชน การใช้ทรัพยากรอย่างเป็นระบบจะสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและ เศรษฐกิจชุมชน ประเวศ วะสี ได้เสนอ แนวทางปฏิบัติไว้ดังนี้

1. นโยบายและกระแสสังคม
2. ตำรวจชุมชนและเครือข่าย
3. ส่งเสริมการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน
4. สร้างศูนย์วิชาการเบ็ดเสร็จ
5. เชื่อมต่อการค้าขาย
6. สื่อเพื่อสังคม
7. ปรับวิธีการงบประมาณและตั้งกองทุนเพื่อสังคม
8. ออกกฎหมาย
9. การฝึกอบรม
10. การวิจัยและประเมินผล

ความเข้มแข็งของชุมชน ในทัศนะของประเวศ วะสี (อ้างถึงในฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534) กล่าวว่าควรส่งเสริมให้ชุมชนชนบทที่มีความเข้มแข็งคือมีเบญจขันธ์ได้แก่

1. จิตใจมีธรรมะ ขยันหมั่นเพียรและสัน โดษ
2. แบบแผนการผลิตเป็นผลิตแบบเพื่อตัวเอง เป็นเกษตรกรรมผสมผสาน
3. สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม
4. พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก
5. มีวิถีชุมชน มีสถาบันครอบครัวและวัด และวัฒนธรรมชุมชนแห่งการ

ช่วยเหลือพึ่งพากัน

ชุมชนที่อยู่ในชนบทจะพัฒนาความรู้ความสามารถจากความรู้เดิมที่เรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือปรีชาญาณท้องถิ่น ผสมเข้ากับกลวิธีที่สำคัญในการพัฒนาอย่างสมดุลและมีประสิทธิภาพนอกเหนือจากชุมชน ให้องค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทมาก เพราะองค์กรเหล่านี้ไปสู่ชุมชน โดยเคารพชุมชนต้องอ่อนน้อมเพราะว่าไม่มีอำนาจ และการที่ประชาชนจัดตั้งกันเองเป็นกลุ่ม 7-20 คน พบประกันสม่ำเสมอทุกสัปดาห์ ศึกษาค้นคว้าแล้วมาแลกเปลี่ยนกันในเรื่องความรู้ ความคิด และการนำความรู้และความคิมนั้นมาทำให้สังคมและชุมชนมีสันติภาพและพัฒนากลุ่มดังกล่าวไม่แสวงหาประโยชน์และอำนาจ เชื่อมโยงกันอย่างที่ไม่มีลักษณะบังคับบัญชา แต่เป็นความเชื่อสัมพันธ์เชิงกัลยาณมิตร การไม่แสวงอำนาจและผลประโยชน์จะทำให้ขบวนการนี้ยั่งยืน

การเสนอให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กรย่อย ๆ เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็งให้สมาชิกแต่ละคน กลุ่มและองค์กรเหล่านี้อาจปรากฏในรูปชุมชนหมู่บ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือกลุ่มทางปัญญา ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มเป็นแบบเท่าเทียมกัน การลดอำนาจและหน้าที่ของรัฐลงแล้วเอาอำนาจและหน้าที่นั้นกลับคืนมาที่องค์กรเหล่านี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานของเอนก นาคะบุตร (2536) ได้สรุปว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าของชุมชนได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) ภูมิปัญญาความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ได้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก 2) องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา 3) เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึงชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยชุมชนเข้มแข็งจะมีคุณลักษณะ 3 ประการคือ 1) เป็นชุมชนเรียนรู้ 2) เป็นชุมชนที่สามารถตัดสินใจได้อย่างอิสระ และ 3) เป็นชุมชนที่สามารถจัดการ “ทุน” ของตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ทุนที่ไม่ใช่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม) ซึ่งสอดคล้องกับ จามะรี เชียงทอง (2549) ที่ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาว่าสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) Bonding social capital คือ ทุนทางสังคมที่ผูกพันชุมชนเป็นหนึ่งเดียวและเกิดจากชุมชนที่ผสมผสานเป็นหนึ่งเดียว
- 2) Bridging social capital เชื่อมโยงกลุ่มที่อยู่ห่างไกลกันเข้ามาด้วยกัน เช่น คนในสถานการณ์ทำงานประเภทเดียวกัน

3) Linking social capital ซึ่งเชื่อมโยงกลุ่มคนที่แตกต่างกันและอยู่คนละชุมชนรวมทั้งอาจมีอาชีพที่ต่างกัน แต่มีความสนใจร่วมกันในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง

สำหรับ อุทัย คุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ได้สรุปถึงลักษณะที่สำคัญของชุมชนที่เข้มแข็ง ไว้ดังนี้

1. ชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้นในทางกายภาพหรือรูปธรรม คือ สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพ มีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกัน ในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวมทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ฯลฯ ในทางจิตวิญญาณ คือ สมาชิกของชุมชนมีค่านิยม ความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันและรู้สึกว่าคุณเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนและสมาชิกในชุมชน มีความรักใคร่สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน

2. ชุมชนมีศักยภาพที่พึ่งพิงตนเองได้ในระดับที่สูง โดยมีทุนแรงงานทรัพยากรเพื่อการยังชีพพื้นฐานของครอบครัวตนเอง แม้จะมีการพึ่งพิงภายนอก ก็อยู่ในลักษณะที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ การเลือกสรร การตัดสินใจ การมีส่วนร่วมสูงไม่ว่าด้านอาชีพ การศึกษา การกินอยู่ ประเพณี การรักษาพยาบาล

3. ชุมชนที่สามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่โดยอาศัยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายในชุมชน กำหนดแนวทางของการแก้ปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

4. ชุมชนที่พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้สร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี ฯลฯ มีผลให้ชุมชนมีความรู้ความสามารถที่พัฒนาตนเองและถ่ายทอดความรู้ นั้น ได้อย่างต่อเนื่อง

ส่วน กาญจนา แก้วเทพ (2540) ได้ให้ข้อเสนอมิติของความเข้มแข็งของชุมชนในเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนไว้ว่า

1. ตัวบุคคล/ทุนมนุษย์ สัญญาบ่งบอกความเข้มแข็งประการหนึ่งขององค์กรชุมชนก็คือต้องมีลักษณะ “เราจะโต ๆ” ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

2. ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม

3. ปริมาณและคุณภาพของทุนสิ่งของและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

4. ทุนเพื่อนและเครือข่าย คือ นอกจากจะพึ่งตัวเองแล้วยังมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเครือข่าย

5. สถานภาพขององค์กรชุมชน คือ ได้รับการยอมรับจากการประเมินของกลุ่มภายนอกชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนในแง่มุมมองของความเป็นอิสระในการกำหนดชะตากรรมของตนเองแล้ว อาจจะวัดความเข้มแข็งของชุมชนในลักษณะของการเคลื่อนย้ายตัวเองหรือเพิ่มขีดความสามารถของตัวเองจากตัวแปรที่ควบคุมไม่ได้ เช่น การกำหนดราคาขาย การอยากให้อุณหภูมิอยู่ในหมู่บ้าน ธรรมชาติในที่ดิน และป่าชุมชน ฯลฯ ไปสู่ตัวแปรควบคุมได้มากยิ่งขึ้นทุกทีในทุกๆ ระดับเริ่มตั้งแต่ วิถีชีวิตของตนเอง ครอบครัว กลุ่ม หมู่บ้าน เครือข่าย ตลาดและนโยบายรัฐ เป็นต้น

จากรายงานการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง ของสำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบและลักษณะของชุมชนเข้มแข็งไว้ดังนี้

องค์ประกอบและลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติ คณะอนุกรรมการรายได้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความเห็นชอบกรอบองค์ประกอบและลักษณะชุมชนเข้มแข็งไว้ดังนี้

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย

1. มีบุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
2. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะของสมาชิก
3. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่นรักชุมชน
4. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ
5. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
6. มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายแนวราบและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
7. มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
8. มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
9. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันไป

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีดังนี้

1. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชน
3. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้แก่สมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้
4. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาการพัฒนาของชุมชน ผ่านกระบวนการของชุมชน
5. สมาชิกเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
6. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วย การพัฒนาทุกด้านของชุมชน ที่มุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิก ชุมชน ทุก ๆ คน และหวังการพัฒนาที่ยั่งยืน
7. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป
8. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน/ชุมชนอื่น ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่น ๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

จากแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชนที่กล่าวมาจะเห็นว่า ปัจจัยที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้นั้น จะต้องพัฒนาทั้งคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อย่างบูรณาการและต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นการนำวิธีการพัฒนามาใช้ในชุมชนวิธีการหนึ่ง เช่นเดียวกับการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาการเมือง การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเกษตร การพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น ซึ่งมีปรัชญา แนวความคิด หลักการ วิธีการและแนวทางปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง การพัฒนาชุมชนจึงแตกต่างออกไปจากการพัฒนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้น การพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงไม่ใช่การพัฒนาชุมชนทั้งหมด เนื่องจากเนื้อหาสาระของการพัฒนาชุมชนมีขอบข่ายกว้างขวาง จึงได้จัดแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ปรัชญาและแนวความคิดของการ

พัฒนาชุมชน ได้แก่ ความเป็นมา ปรัชญา แนวความคิด ความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ เป้าหมาย และการพัฒนาอื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

ความเป็นมาของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน (Community development) มีที่มาจากคำว่า "การศึกษา มวลชน" (Mass education) โดยได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ อันเป็นผลมาจากรายงานเกี่ยวกับการศึกษามวลชนในสังคมแอฟริกา (Mass education in african society) ซึ่งคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษา ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของประเทศไทย ได้นำเสนอต่อรัฐบาล เมื่อปี พ.ศ.2487 รายงานฉบับนี้เสนอแนะให้รัฐบาลประเทศไทย กำหนดนโยบายการปกครองอาณานิคมให้ทวีปแอฟริกา ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ร่วมควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง เพื่อสร้างความรัก ความศรัทธา และความจงรักภักดีแก่ประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาชุมชน แต่ไม่ได้รับความนิยมมากนัก เพราะคำว่า "มวลชน" มีความหมายไปในทางการเมืองมากเกินไป และคำว่า "การศึกษา" ในประเทศต่าง ๆ ก็ให้ความหมายได้หลายประเด็น เมื่อแปลความหมายเป็นภาษาท้องถิ่นของแต่ละประเทศ ก็อาจจะมี ความแตกต่างกันและเกิดความเข้าใจผิดขึ้นได้ คำว่า "การพัฒนาชุมชน" ถูกนำมาใช้แทนคำว่า "การศึกษามวลชน" เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2491 โดยที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่อง การบริหารและการปกครองประเทศในทวีปแอฟริกา (African administration) ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ หลังจากนั้นก็ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก (สานิตย์ บุญชู, 2525) ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากเหตุผลหลายประการคือ

1. การพัฒนาชุมชนเป็นคำกลาง ๆ ที่ทุกประเทศสามารถนำไปใช้ได้ ไม่ว่าจะประเทศนั้นจะปกครองด้วยระบอบใดและใช้เศรษฐกิจระบบใด เพราะทุกประเทศมีชุมชน และการพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ
2. คำว่า "การพัฒนาชุมชน" เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2491 หลังจากสงครามโลก ครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงแล้ว ประเทศที่เป็นเจ้าของอาณานิคม โดยเฉพาะประเทศไทยได้พยายามแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้บริหารและปกครองดินแดนในอาณานิคมของตนเอง การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้อย่างได้ผล จึงทำให้ได้รับความนิยมมากขึ้น
3. หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศอาณานิคมที่ถูกปกครองโดยประเทศอื่น เกิดความตื่นตัวเรื่องอธิปไตยในการปกครองตนเอง จึงเกิดประเทศเอกราชใหม่ ๆ ขึ้นเป็นจำนวน

มาก ประเทศเหล่านี้ ยังด้อยพัฒนาถ้าหลังในด้านต่าง ๆ จึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนาประเทศ

4. ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นักเศรษฐศาสตร์กำหนดคำว่า "การพัฒนา" ขึ้นใช้และได้รับความนิยมแพร่หลายในระดับหนึ่งแล้ว หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นักวิชาการสาขาอื่น ๆ โดยเฉพาะนักสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาสังคมและชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้ การพัฒนาชุมชนแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

5. องค์การสหประชาชาติยอมรับและสนับสนุน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่าง ๆ ประสบปัญหาจากภัยของสงครามและผลต่อเนื่องจากการเรียกร้องเอกราช และการแยกตัวของประเทศอาณานิคมดังกล่าวมาแล้ว องค์การสหประชาชาติจึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำให้การพัฒนาชุมชนมีความเป็นสากล คือ ใช้กันทั่วไปทุกประเทศ โดยได้กำหนดความหมาย หลักการ และวิธีการของการพัฒนาชุมชนขึ้นใช้ร่วมกัน ทั้งยังกำหนด “ทศวรรษแห่งการพัฒนา” ระหว่างปี พ.ศ.2503-2512 ขึ้นเป็นครั้งแรกและยังให้ปี พ.ศ.2513-2522 เป็น “ทศวรรษที่สองแห่งการพัฒนา” ติดต่อกันอีกด้วย นับเป็นการสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนแพร่หลายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

6. หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่าง ๆ ในโลกแบ่งตามอุดมการณ์ และลัทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเสรีประชาธิปไตย กับกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ทั้งสองกลุ่มต่างแข่งขันกันพัฒนาประเทศอุดมการณ์และวิธีการของตน มีแผนและโครงการพัฒนาที่ชัดเจน ที่สำคัญ คือ ได้นำเอาวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตย ซึ่งนำโดยประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ มีปรัชญาและแนวความคิดในเรื่องการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ซึ่งตรงกับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน จึงสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

พัตน์ บุญรัตนพันธุ์ (2549) กล่าวว่า “การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการ อย่างเป็นทางการ อย่างไม่เป็นทางการ นำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ชักจูง และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดสร้างสรรค์ และเสริมสร้างท้องถิ่นให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการดูแลตนเองตามระบบประชาธิปไตย” การพัฒนาชุมชนจึงเป็นงานที่ลงไปทำกับคน สร้างอุดมการณ์ สร้างค่านิยม ทศนคติของคนให้ตระหนักถึง “การพัฒนาตนเอง” ด้วยวิธีการกระตุ้นเตือน ชักจูง ให้ประชาชนลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาด้วยตัวของประชาชน

सानิตย์ บุญชู (2525) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการ ที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนด้วยตนเอง แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่ม ก็ให้ใช้ “เทคนิคกระตุ้นเตือน” ให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้นจนดูเหมือนว่า “ความร่วมมือของประชาชนต่องานพัฒนาชุมชน” เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้เด็ดขาดและต้องอาศัย “การกระตุ้นเตือน” เป็นระยะ ๆ ขาดไม่ได้เช่นกัน เพื่อให้ประชาชนเกิดการพัฒนาคงอยู่ตลอดเวลา

จิรพรรณ กาณจนจิตรา (2539) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นหรือให้เจริญขึ้นทุกด้านนั่นคือ จะต้องพัฒนาคนกลุ่มชน สิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือสาธารณสมบัติและพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้บรรลุผลแก่เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการเมืองของชาติโดยรวม

วิทยากร เชียงกูล (2527) ให้ความหมายว่า การพัฒนาที่แท้จริง หมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี มีความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจความสงบสันติ การพัฒนาชุมชนนั้นจุดเน้นควรอยู่ที่การพัฒนาคุณธรรมของชีวิต เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณ สินค้าหรือการเพิ่มรายได้หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า

การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือ ปรับปรุง “หมู่บ้าน” ด้วยการกระทำร่วมกันระหว่างประชาชน และหน่วยงานของรัฐหรือ เอกชน เพื่อให้หมู่บ้านเป็นหน่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติได้อย่างมั่นคง ด้วยการให้ทรัพยากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่น และถ้าหากว่าชุมชนขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จำเป็นแก่การเปลี่ยนแปลง ฝ่ายรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยจัดหาสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลนนั่นได้

แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

จากปรัชญาของการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่ หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของ

การพัฒนา คือ การพัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผิดชอบที่เกื้อหนุน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

3. การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน การพัฒนาชุมชน จึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสุขภาพ (ประเวศ วะสี, 2541)

4. การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนโดยผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตัวเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

5. การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน ดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะ ค้นหา ปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตัวเอง

6. ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากร งบประมาณ หรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใด จึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก และรัฐนี้จะต้องเป็นสัดส่วนและ สอดคล้องซึ่งกันและกัน

7. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชนและชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

8. การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน หลาย ๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

9. ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้าน ไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนากับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างการพัฒนาร่างกายจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

10. การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็นโครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม ดังนี้

1) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกัน จะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

2) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาลความต้องการของประชาชนในชุมชนและเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

3) การพัฒนาชุมชนเป็น โครงการ ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาลและการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4) การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดทางอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่เฉื่อยชาหรือทอดทิ้ง

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้ความสำคัญกลางของการพัฒนา โดยเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้นแนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของ "การพัฒนาชุมชน"

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

เมื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญา แนวความคิด ความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนแล้ว พบว่าการพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่สำคัญ 2 ประการ คือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนากลุ่มคนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข ดังนี้

1. การพัฒนาคนให้มีความสุข คนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้นและเป็น ผู้สืบทอดงานพัฒนาไม่ให้สิ้นสุด คนจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดหรือเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน จึงต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความสุข (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2541) โดยวิธีต่อไปนี้

1.1 การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ ทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ ในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ เลี้ยงตนเองและครอบครัว มีความรู้ทางการเมืองและความรู้จำเป็นในการดำรงชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้เป็นต้น

1.2 การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ ทำให้คนเป็นคนดีทั้งกายคิด การพูด และการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เอื้ออาทร ต่อคนอื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่าง ๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ ประพฤติชั่วได้ เป็นต้น

1.3 การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุขสงบ มีจิตใจดีงาม เยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขุมเยือกเย็น มีเมตตา กรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

2. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ ให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กระจัดกระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสาร กันได้จนกลายเป็นองค์กร และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อย ๆ ขึ้นทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น ชุมชน เข้มแข็งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.1 มีจิตสำนึกชุมชน หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ กับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกันและมีมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น (ทวีศักดิ์ นพเกษร, 2541)

2.2 มีจิตวิญญาณชุมชน คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์ หรือความ สัมพันธภาพทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2541) ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างสิ้นเหลือ และเกิดพลัง อย่างมโหฬาร เป็นพลังเยียวยา ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข (ประเวศ วะสี, 2541) จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่

เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่น ๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป

2.3 เป็นชุมชนเรียนรู้ คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน (สัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2541) หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกันความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนตนเอง

2.4 มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึก ชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

2.5 มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผน จัดกระบวนการ ดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.6 มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กร ชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

2.7 มีภาวะผู้นำชุมชน คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียวพร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

2.8 เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอจะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

2.9 เป็นชุมชนสงบสุขชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

2.10 เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง ชุมชนเข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ (ประเวศ วะสี, 2541)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) กล่าวถึง เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนว่า งานพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายพัฒนาทั้งคนและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน แม้จะเป็นคำกล่าวสั้น ๆ แต่มีความชัดเจนถึงเป้าหมายของการพัฒนาว่าต้องลงสู่การพัฒนาคนเป็นหลัก เพราะคนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะขับเคลื่อนแผนและโครงการให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จได้

การพัฒนาคน หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่ทำให้คนเป็นคนเฉลียวฉลาดขึ้นหรือทำให้คนเป็นคนที่มีคุณภาพ รวมทั้งพัฒนาความรู้สึกรู้จักคิด กิริยามารยาทบุคลิกลักษณะนิสัยใจคอ ความซื่อสัตย์สุจริต รสนิยม ค่านิยมของคน การพัฒนาสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมที่ต้องการพัฒนาคือ วัตถุหรือสิ่งแวดล้อมคนให้เจริญขึ้น เป็นการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อันจำเป็นแก่มนุษย์ การครองชีพ การอยู่รอดและการมีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบาย และมีความสุขเพิ่มขึ้น ในการพัฒนาชุมชน แม้ว่าจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนมากกว่าสิ่งอื่นใดแต่ก็ต้องยอมรับว่า วัตถุสิ่งแวดล้อมคนก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ทันกับการพัฒนาคน

ฉะนั้นงานพัฒนาชุมชน จึงมีเป้าหมายที่จะต้องพัฒนาทั้งสองด้านควบคู่กันไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนให้ได้ผล อย่างมีประสิทธิภาพสมบูรณ์นั้น จึงต้องพัฒนาทั้งคนและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปพร้อม ๆ กัน

หลักการพัฒนาชุมชน

สนธยา พลศรี (2547) ได้กล่าวถึงการกำหนดหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามแนวทางขององค์การสหประชาชาติ ไว้ดังนี้

1. โครงการพัฒนาชุมชนจะต้องสอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของประชาชน เริ่มจากโครงการง่าย ๆ ก่อน แล้วย่อย ๆ ไปสู่โครงการที่ยากขึ้น
2. โครงการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องเป็นโครงการเอนกประสงค์ คือ มีวัตถุประสงค์ เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน หรือปรับปรุงความสุขความเจริญได้ในหลาย ๆ ด้านพร้อม ๆ กัน
3. การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องเริ่มการดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนพร้อม ๆ กับการพัฒนาชุมชน หรือพร้อม ๆ กับการดำเนินการของชุมชน
4. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชน และจัดรูปสถาบันหรือหน่วยงานปกครอง หน่วยงานบริหารของประชาชนขึ้น
5. ต้องแสวงหาผู้นำในท้องถิ่น และพัฒนาผู้นำท้องถิ่นขึ้นตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของชุมชน
6. ให้สตรีและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของงานและแนวความคิดต่าง ๆ ส่วนเยาวชนสามารถเป็นกำลังรับช่วงงานและขยายผลงานได้เป็นอย่างดี
7. รัฐบาลจะต้องจัดบริการไว้ให้พร้อมเพื่อสนับสนุนงานและเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของผลงาน และเป็นกำลังให้แก่ประชาชน
8. ต้องมีการวางแผนงานเพื่องานพัฒนาชุมชน ตั้งแต่ระดับ ประเทศถึงระดับท้องถิ่น และการบริหารงานในทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัว และมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง
9. ในการดำเนินงานการพัฒนาชุมชนนั้น ควรสนับสนุนให้องค์การของเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ ได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย
10. ในการวางแผนการพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนให้มีการพัฒนาหรือ เจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ระดับกับทุกส่วนของประเทศ จุดเน้นอันสำคัญของหลักการพัฒนาชุมชนดังกล่าว คือ การให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ ค่านิยมของประชาชน ซึ่งเราต้องยอมรับความจริงว่า ประชาชนทั่วไปมองว่าการพัฒนาเป็นเรื่องของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะลงไปทำงานพัฒนาให้ชุมชนชาวบ้านมีบทบาทเพียงผู้รองรับการพัฒนา ขณะเดียวกันมองว่า การพัฒนาคือการทำให้เจริญ ทำให้ชนบทกลายเป็นเมือง และทำให้เมืองขยายใหญ่โตขึ้นเป็นนคร มหานครในที่สุด ซึ่งความคิดเหล่านี้ได้กลายเป็นอุปสรรคอันสำคัญยิ่งต่อการพัฒนา ทำให้การพัฒนาอยู่ในกรอบแคบ ๆ ตามขีดจำกัดของรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐ

หลักการพัฒนาชุมชนดังกล่าวมาเป็นลำดับข้างต้น จะเห็นว่าความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนเกิดจากชุมชนไม่ว่าจะเป็นหลักความร่วมมือของประชาชน การทำงานร่วมกันกับกลุ่มการแสวงหาผู้นำ และความรับผิดชอบร่วมกัน ล้วนเกิดจากคนในชุมชนทั้งสิ้นนักพัฒนาอาจมีบทบาทในช่วงแรกที่เข้าไปช่วยกระตุ้นให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำ และมีบทบาทในฐานะ "ผู้ประสานงาน" เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างประชาชนด้วยกันเองและประสานขอความร่วมมือความช่วยเหลือ จากหน่วยงานของรัฐอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานสำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

หลักปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534) ได้ให้หลักปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนที่นักพัฒนาและประชาชนควรรีดยึดถือเป็นแนวทาง อีก 6 ประการคือ

1. หลักการที่ให้ประชาชนช่วยตัวเอง คือ การส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ได้มีการช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด เพราะทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาชุมชนคือ ประชาชนในชุมชน การที่จะให้บุคคลนั้นมีค่าและประสิทธิภาพสำหรับชุมชนได้ ก็คือ การสร้างความสามารถในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนของตนเองด้วยตนเองเป็นสำคัญ เพราะประชาชนในชุมชนนั้น รู้สภาพความเป็นจริงในชุมชนได้ดีกว่าผู้อื่น ส่วนการช่วยเหลือจากภายนอกนั้น เพียงเพื่อช่วยให้เขาสามารถช่วยตนเองได้เท่านั้น ไม่ควรช่วยในทุกสิ่งทุกอย่าง จนเขาไม่ได้มีส่วนรวมในอันที่จะเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตัวเอง การที่จะกระตุ้นให้ประชาชนกระตือรือร้นที่จะช่วยตัวเองนั้น ควรปฏิบัติดังนี้คือ 1) เริ่มจากภาวะการณ์และสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน 2) เริ่มจากสิ่งเล็กๆ น้อยๆ และจากสิ่งที่ยังไปหายาก 3) ไม่รีบเร่งทำโครงการดำเนินงาน แต่ค่อยทำต่อไป เพื่อให้โอกาสเขาได้เรียนรู้จากการทำงานนั้น และ 4) พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มากที่สุด

2. หลักการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในงาน หมายถึง ประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมทุกอย่างให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานลงมือทำงานตามที่เขาได้ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นการทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขา การที่เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนั้นจะทำให้เขาได้มีโอกาสพัฒนาตนเองยิ่งขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนของเขานั้น เป็นความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างความรู้สึกมั่นใจในตนเอง ความสามารถของตนเองและความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันจะมีผลต่อการปฏิบัติงานในด้านอื่น ๆ ในภายหน้าอีกมาก เป็นการสร้างความภูมิใจในตนเอง และสร้างนิสัยรักในการทำงานร่วมกันให้เกิดขึ้น

3. หลักความเสมอภาคในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานใด ๆ นั้นทุกคนจะต้อง มีสิทธิมีเสียงเท่ากัน ให้ความสำคัญแก่บุคคลในทุก ๆ ด้านอย่างเสมอภาคกันเพื่อเป็นการผูกใจของผู้ปฏิบัติงาน ทำให้ผู้ปฏิบัติงานทุก ๆ คนมีความรู้สึกว่าตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานนั้น ๆ ย่อม ที่จะมีความสามารถในการที่จะแสดงความคิดเห็น คัดค้านสนับสนุนได้เท่า ๆ กับบุคคลอื่น ๆ ไม่มีใครสำคัญกว่าใคร และทุกคนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากผลการพัฒนาได้เท่าเทียมกัน

4. หลักการใช้ประโยชน์ผู้นำท้องถิ่น การเริ่มต้นปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ และการสนับสนุนในกิจกรรมของประชาชนนั้นก็คือผู้นำในท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำชุมชนไปสู่การพัฒนา เพราะว่าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ฝากภาระและอำนาจตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนของตนไว้กับผู้นำ เมื่อผู้นำเห็นความสำคัญในการที่จะให้ชุมชนของตนได้รับการพัฒนา และสนับสนุนเพื่อให้มีการพัฒนาเกิดขึ้นในชุมชน ย่อมที่จะดึงให้ความสนับสนุนโครงการนั้น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำยังเป็นผู้ช่วยเผยแพร่จิตใจประชาชนเข้ามาร่วมงานด้วยอย่างมีประสิทธิภาพ

5. หลักความเข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นย่อมจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง นักพัฒนาจึงจำเป็นต้องทราบและยึดถือด้วย การรู้และเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี จะช่วยให้นักพัฒนาสามารถใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมนั้นได้ด้วย

6. หลักการประเมินผลและตรวจสอบงาน ทุกโครงการหรือกิจกรรมที่จำเป็นจะต้องมีการประเมินผลงาน เพราะจะได้รู้ว่าการดำเนินงานนั้น ๆ ได้ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้หรือไม่เพียงไร มีปัญหาอุปสรรคขัดขวางในแง่มุมใดบ้าง ภายหลังที่ได้ดำเนินการไปแล้วชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วจึงจะได้หาจุดทางแก้ไขข้อบกพร่อง และหาวิธีดำเนินงานที่ดีกว่ามาใช้ในการดำเนินการได้อย่างฉับพลันและเหมาะสม

นอกจากนี้ กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดหลักการพัฒนาชุมชนไว้ 4 ประการ คือ 1) ปลุกฝังความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง และการทำงานร่วมกัน ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน 2) ยึดการมีส่วนร่วมของประชาชน งานพัฒนาชุมชนจะต้องยึดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก กล่าวคือ ต้องให้ประชาชนทราบ เข้าใจและร่วมกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เขาสำนึกว่าเป็นงานของเขา ไม่ใช่งานของรัฐบาล แต่รัฐบาลเข้ามาร่วมในการดำเนินงานเท่านั้น 3) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องพยายาม ใช้กำลังทรัพยากรของชาวบ้านหรือของประชาชนให้มากที่สุด ผลงานพัฒนาชุมชนชิ้นแรกควรจะต้องเกิดจากการคัดแปลงแก้ไขและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในหมู่บ้านให้เป็นประโยชน์ แล้วจึงค่อยนำความช่วยเหลือจากภายนอกเข้าไปทีหลัง โดยตระหนักว่า พลังอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านนั้นหาอยู่ที่แห่งใดไม่

หากแต่อยู่ในหมู่บ้านนั่นเอง และ 4) รัฐบาลให้ความสำคัญสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ การพัฒนาที่จะให้ผลดีที่สุด และถาวรที่สุด ควรจะเกิดจากความต้องการของชุมชนว่าร่วมกันผสมผสานกับการสนับสนุนของรัฐในส่วนที่เกินขีดความสามารถของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐจะให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) กล่าวถึง “การพึ่งตนเอง” และ “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา” ซึ่งสะท้อนให้เห็นชัดว่า การพัฒนาชุมชน เป็นงานที่ยากและต้องอาศัยการทำงานอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นที่เกิดขึ้นน้อยมากในการพัฒนาประเทศของเรา นอกจากนี้ยังระบุในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) เรื่องของยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ได้ให้แนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ได้แก่

1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ร่วม คิดร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน คำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดย การส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน ในรูปแบบที่หลากหลายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ และเสริมหนุนชุมชนที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มต่างๆ อยู่แล้วให้มีขีดความสามารถในการพัฒนามากขึ้น โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ผ่านสื่อบุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ รวมถึงการปรับปรุงกลไกทางกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและมาตรการการเงินการคลังเพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

2. การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร

- 2.1 พัฒนารฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่างๆ อาทิ สถานะของกลุ่มต่าง ๆ กิจกรรมของชุมชน ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น โดยจัดทำเป็น

แผนที่ทุนของชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้เป็นฐานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนและกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

2.2 จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชน มาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริง มีเครือข่ายการศึกษาฐาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการต่อยอดปรับใช้ประโยชน์ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน อาทิ ธนาคารประชาชน สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน และกองทุนต่างๆ ของหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น พัฒนาการความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนอื่นๆ ตามความเหมาะสม

2.3 ส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน โดยเชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่จริง ควบคู่กับการค้นหาผู้นำตาม ธรรมชาติรุ่นใหม่ที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเพียร และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เป็น พลังขับเคลื่อนและขยายผลกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้างและระยะยาว

2.4 สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้และการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชน ควบคู่กับการฟื้นฟูความรู้พื้นบ้าน โดย สนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับนักวิจัยของสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม ที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เช่น การทำเกษตร ผสมผสาน และการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยรวบรวมความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สู่การพึ่งตนเองและการพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกัน

3. การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว การจัดบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชนอย่างเท่า เทียมด้วยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน และการให้ความคุ้มครองสิทธิชุมชน รวมถึงการ เฝ้าระวังช่วยเหลือเยียวยาเมื่อชุมชนเผชิญกับภัยพิบัติต่าง ๆ

3.1 เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีสัมพันธภาพที่ดี มีความ เข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัว โดยจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ใช้สื่อชุมชน และสื่อสาธารณะให้ข้อมูลข่าวสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น ความรู้ด้านโภชนาการ

คำปรึกษาการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี วิธีการเข้ารับบริการจากรัฐ ราคาผลิตภัณฑ์ การเกษตรช่องทางการตลาด ฯลฯ รวมถึงการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านบทบาทชายหญิง การจัดกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

3.2 เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ฯลฯ รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสารและเครื่องมือที่หลากหลายในราคาถูกลง เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน สื่อ สิ่งพิมพ์ ฯลฯ

3.3 เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภค และความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน โดย 1) สนับสนุนการระดมทุนในชุมชน เพื่อการออมทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ การออมวันละบาท ฯลฯ เพื่อเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาอาชีพและจัดสวัสดิการขั้นต้นของชุมชน ควบคู่กับการสร้างวินัยในการใช้จ่าย รวมไปถึงการส่งเสริมให้มีการออมสินทรัพย์อื่นๆ ของคนในชุมชน เพื่อช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต เช่น การออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า พืชผัก ผลไม้ และสัตว์ เป็นต้น 2) สร้างประชาคมสุขภาพของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยการทำเกษตรผสมผสานให้มีกินตลอดปี การใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนการใช้สารเคมีและเพื่อความปลอดภัยของอาหาร ควบคู่กับการเสริมสร้างให้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและเฝ้าระวังสุขภาพของชุมชนทั้งโรคอุบัติใหม่ โรคระบาดซ้ำ การมีสุขอนามัยที่ดี และสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ปลอดภัยภาวะ 3) เตรียมความพร้อมและยกระดับการพัฒนาคุณภาพบริการ ให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการจัดบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนแต่ละช่วงวัยและวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การจัดศูนย์เด็กเล็กในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทพ่อแม่ การจัดบริการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน การดูแลสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน การให้ความช่วยเหลือ เด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น รวมทั้งการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนน่าอยู่แบบองค์รวมที่มุ่งสู่ความสะอาด สงบ สะอาด ความปลอดภัย และความมีระเบียบวินัย 4) พัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดการความเสี่ยงภัยของชุมชน เช่น ผลกระทบของ

การเปิดการค้าเสรีหรือการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐ อาชญากรรมข้ามชาติ ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายคนโดยเสรี โดยเฉพาะประเด็นการค้ามนุษย์ ยาเสพติดและการฟอกเงิน ฯลฯ รวมไปถึงการเฝ้าระวังความเสี่ยงจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ ความเสี่ยงจากราคาผลิตภัณฑ์การเกษตร ความเสี่ยงจากโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ โดยมีระบบการให้ความช่วยเหลืออย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพ และ 5) เชื่อมโยงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบัน ทางศาสนาและสถานศึกษา ในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาลำน้ำ เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักธรรมและการทำนุบำรุงศาสนา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันท์เครือญาติโดยเฉพาะคนยากจน การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กและเยาวชน รวมทั้งการสร้างความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชนต่างชาติพันธุ์ องค์กรสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ รักและภาคภูมิใจในบ้านเกิด รวมทั้งสนับสนุนการเป็นอาสาสมัครชุมชน

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อการกระตุ้นเตือน ชี้แนะ และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาชุมชนเป็นการมุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรเป็นความคิดริเริ่มประชาชนด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่ม ก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง การทำงานพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกับประชาชนอย่างจริงจัง โดยดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มากที่สุด โดยเฉพาะในขั้นตอนของการร่วมคิด ร่วมทำนั้นถือว่าสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกร่วมว่า งานพัฒนาชุมชนนั้นเป็นงานของเราซึ่งเขาจะเกิดความสำนึกที่จะสานต่อโครงการให้ยั่งยืนไป ซึ่งการพัฒนาชุมชน จะทำชุมชนเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี และอนามัย เมื่อชุมชนเกิดการพัฒนาและความเป็นอยู่ดีขึ้นก็จะส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาได้อย่างรวดเร็วและยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation) มีการให้ความหมายที่แตกต่างหลากหลายตามสภาวะการณ์ของลักษณะที่เกี่ยวข้องดังนี้

Erwin William (1976) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันกับประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะคือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน และ
2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทคือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อตรงในการจัดการทรัพยากร โดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

นอกจากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นแล้ว ภูมิธรรม เวชยชัย (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน จัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคมและได้พัฒนา การรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง และได้นำเสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อจะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับ Banjong Na-sea (2002) ที่กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นว่าควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีอำนาจในการจัดการและรับผลประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ในทฤษฎีของ Bagnall กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีลักษณะที่แตกต่างกัน 3 ประการ คือ 1) การปรากฏตัว (Presence) หมายถึงการเข้าร่วมในโครงการที่องค์การสถาบันหรือหน่วยงาน จัดให้ การมีส่วนร่วมจึงมีความหมายเพียงการปรากฏตัวหรือเข้าร่วมในโครงการนั้น ๆ ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับแรงจูงใจและองค์ประกอบทางสังคมและอื่น ๆ 2) การเกี่ยวข้อง (Involvement) หมายถึงการมีส่วนร่วมในโครงการอย่างแข็งขันของผู้เข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมกับตนและการนำไปใช้ โดยเน้นที่ตัวผู้เข้าร่วม ไม่เน้นสถาบัน องค์การ และ 3) การควบคุม (Control) หมายถึงการที่บุคคลหรือกลุ่มผู้เข้าร่วมเป็นผู้กำหนด หรือควบคุมกระบวนการศึกษาเอง เช่น ควบคุมองค์ประกอบ (เนื้อหา เป้าหมาย ผลที่ต้องการ) และควบคุมกระบวนการเรียนรู้ (จะเรียนอย่างไร)

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ซึ่งได้แก่ 1) การที่มีส่วนร่วมโดยตรงโดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชน เช่น การรวมกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนต่าง ๆ 2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน และ 3) การที่ประชาชนมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

การมีส่วนร่วมของประชาชน

เสนห์ จามริก (2537) ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่การกำหนดภายนอกแล้วให้ประชาชนเข้าร่วม ต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนคิดเอง โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. ร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา
3. ร่วมในการเลือกวิธีการ และวางแผนร่วมกันในการแก้ปัญหา
4. ร่วมในการดำเนินงานตามแผน
5. ร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จ และหมายถึงการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในการตัดสินใจ

เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมจัดทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น และเป็นการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ

การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของตน การจัดลำดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท และเป็นกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจ เข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลง เพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง ทั้งนี้โดยมิใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก ตามนิยามที่กล่าวถึงนี้ การมีส่วนร่วมทางของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตนเอง ในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี

HO (1983) ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ควรมีส่วนประกอบด้วยเนื้อหาในด้านการเน้นคุณภาพของการวางแผนระดับท้องถิ่น การใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรที่จะหาได้ในท้องถิ่น การฝึกอบรมที่เน้นประชาชนสามารถดำเนินการพัฒนาศักยภาพด้วยตนเองได้ การแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานโดยสมาชิกของชุมชน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและตามแบบประเพณีดั้งเดิม และการใช้วัฒนธรรมและการสื่อสารที่สอดคล้องกับการพัฒนา นอกจากนี้อาจหมายถึง การมีส่วนร่วมที่เน้นในรูปกลุ่ม/องค์กร หรือชุมชนไว้ว่า หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือชุมชน มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใดๆ ต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง แล้วมีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ๆ มีความร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนานี้เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ มีกลุ่ม หรือองค์กรชุมชนรองรับ ประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญา และการรับรู้สามารถคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเองได้ ประชาชน หรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม

รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์ (2527) ได้กล่าวถึงแนวการพิจารณารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาใน 2 ลักษณะประกอบด้วย รูปแบบของการมีส่วนร่วม อาทิ เช่น เป็นการเข้าร่วมกิจกรรม เพราะเกรงใจใคร หรือถูกบังคับเข้ามาทำงาน เพราะมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า เช่น ถ้ามาช่วยขุดดินสร้างเขื่อน จะได้รับของแจก เช่น ปลาชารุ่ดินคนละกระป๋อง หรือเข้ามามีส่วนร่วมโดยเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น และอยากเข้ามาร่วมทำ เพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่จะก่อประโยชน์ระยะยาวให้กับตนเอง

ช่วงจังหวะที่คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ในงานที่รัฐบาลจัดขึ้น เช่น โครงการสร้างงานในชนบทที่เคยทำด้วยกัน สามารถแบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข การตัดสินใจเลือกแนวทางการวางแผนพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผนการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนาการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และหน่วยงานที่ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุมติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลได้ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี

ลือชัย ศรีเงินยวง และ ผาสุก เอนกาวณิช (2526) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง จะต้องไม่หมายความเพียงแต่การดึงประชาชนเข้าร่วมโครงการที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนด “รูปแบบและเป้าหมายของงาน” และ “กำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน” ดังที่ผ่านมา แต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบ และมีบทบาทอย่างเต็มที่ตั้งแต่ค้นคิดปัญหาวางแผนปฏิบัติงาน ดูแล กำกับ ตลอดจนประเมินผล ติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องหมายถึงการมอบอำนาจอธิปไตยขึ้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ Cohen และ Uphoff (1977) ระบุไว้ว่า การมีส่วนร่วมจากชาวบ้าน อาจพิจารณาได้จากพฤติกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ซึ่งสอดคล้องกับการแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ดังที่ เจมส์ คีร์ ปิ่นทอง (2527) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ในแง่ของหลักการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน นับได้ว่าเป็นแนวคิดที่จะนำประชาชนให้บังเกิดความศรัทธาในตัวเอง (Self reliance) มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self confidence) ความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) ในการดำเนินงาน โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถ และประสิทธิภาพในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย โดยที่สาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การพิจารณาตัดสินใจแก้ไขปัญหา การร่วมปฏิบัติและการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง

อकिन รพีพัฒน์ (2537) ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการ

ประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย เป็นการประเมินผลการหน้าเป็นระยะ ๆ หรือกระทำ
ในรูปของการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา การตัดสินใจ เป็นส่วน
สำคัญที่จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้กระทำการตัดสินใจ ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา จึงจะ
ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของประชาชน/
องค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถกำหนดความต้องการที่แท้จริงในการแก้ปัญหาของชุมชน
ด้วยตนเองได้ ทั้งนี้ ในทางปฏิบัตินั้น ประชาชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพราะมี
ข้อจำกัดหลายประการ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนชนบท ในรูปกลุ่ม/
องค์กรชุมชนนั้น การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทุกขั้นตอน
ของกระบวนการกลุ่ม ซึ่งสามารถจำแนกขั้นตอนต่าง ๆ โดยเริ่มตั้งแต่

ขั้นตอนแรก เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน
วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมกัน และมีส่วนในการจัดลำดับ
ความสำคัญของความต้องการด้วย เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต
สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน

ขั้นตอนที่สอง เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นการวางแผนการพัฒนา
หลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาปัญหา สาเหตุของปัญหา
เรียบร้อยแล้ว ก็นำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของ
โครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่ง
ทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่สาม เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็น
ขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนที่วางได้ไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้าง
ประโยชน์ให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วม
ในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่สี่ เป็นขั้นการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งขั้นตอนนี้
ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้ความสามารถในการนำเอาผลจากกิจกรรมมาใช้ให้เกิดผลประโยชน์
ได้อย่างเต็มที่เป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชน /องค์กรชุมชนในการพึ่งตนเองให้สูงขึ้นและ
ควบคุมทางสังคม

ขั้นตอนที่ห้า เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียม เสมอภาคกัน

ขั้นตอนที่หก เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผล การพัฒนาที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป

การมีส่วนร่วมในองค์กรท้องถิ่น

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์และคณะ (2552) ได้เสนอหลักการของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น 4 รูปแบบ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น
2. การมีส่วนร่วมในการจัดซื้อ-จัดจ้างขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น
3. การมีสิทธิ์เข้าร่วมประชุมสภาองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น
4. การมีส่วนร่วมในการจ่ายภาษีของประชาชนให้แก่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

นอกจากนี้ วีระศักดิ์ เครือเทพ (2550) ยังได้เสนอรูปแบบของการบริหารงานท้องถิ่นในระดับเครือข่ายต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมงานเครือข่ายภาคประชาสังคม (Decentralization model) มีระดับการมีส่วนร่วมสูง ทำให้เกิดการพัฒนาและบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและเชื่อมโยงกับภาคส่วนต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

จากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงาน/กิจกรรมพัฒนาของชุมชนทุกขั้นตอนนั้น อยู่บนพื้นฐานการตัดสินใจร่วมกันของประชาชนในรูปกระบวนการกลุ่มหรือรูปองค์กรชุมชน จะเป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถพัฒนาชุมชนให้ถึงขั้นพึ่งพาตนเองได้ นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถที่จะบริหารจัดการพัฒนาชุมชนบทได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจทำได้หลายระดับและหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้อย่างง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูล

ข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับแผนชุมชน

การวางแผนพัฒนาเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องจากการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน จึงจำเป็นที่แต่ละชุมชนต้องมีการจัดทำแผนชุมชนของตัวเองเพื่อแก้ปัญหาและดำเนินการพัฒนาชุมชนต่อไป

ความหมายของแผนชุมชน

กระทรวงมหาดไทย (2548) ได้ให้ความหมายของแผนชุมชนในมุมมองของนักวิชาการและชาวบ้านพอเป็นตัวอย่างเพื่อความเข้าใจร่วมกัน ดังนี้

1. ขบวนการวิเคราะห์ วิจัยปัญหาว่าคืออะไร และจะทำอะไร คือ การวิเคราะห์ทางเลือก เป็นกระบวนการทางปัญญาที่ทรงพลัง เมื่อวิเคราะห์และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหา กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

2. แผนชุมชน คือ ส่วนหนึ่งของระบบการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งแสดงถึงประสิทธิภาพของความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตน ชุมชนที่สามารถบริหารจัดการกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ชุมชนจะมีการดำเนินการใน 6 เรื่อง คือ มีระบบข้อมูล มีแผนชุมชน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการนำแผนไปปฏิบัติ มีทุนของชุมชน และมีองค์กรเข้มแข็งอย่างน้อย 1 องค์กร

3. แผนชุมชน หมายถึง กิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ความต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนได้มาร่วมกันคิดร่วมกันกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก (โครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน, 2548) ซึ่งบางกิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถทำเองได้ ก็สามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกได้ โดยชุมชนเสนอแผนชุมชนเข้าเป็นแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือแผนงาน/

โครงการของทางราชการได้ แผนชุมชนมีชื่อเรียกแตกต่างกันตามความเข้าใจของแต่ละท้องถิ่น อาทิ แผนแม่บทชุมชน แผนชุมชนพึ่งตนเอง แผนชีวิต เป็นต้น

4. แผนชุมชน หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ ปรับความคิดของคนในชุมชนให้ตรงกัน โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ (ข้อมูลพูดได้) เป็นเครื่องมือในการแก้จนได้

โดยสรุป แผนชุมชน คือ แผนที่คนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนดเพื่อกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน แผนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง แผนงานหรือกิจกรรมทางเลือกที่เกี่ยวกับการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน และ กิจกรรมหรือแผนงานที่คนในชุมชนช่วยกันคิดเพื่อทำให้อุณหภูมิของคนในชุมชนเป็นอย่างที่หวังไว้ ทั้งนี้โดยอาศัยกระบวนการชุมชน ซึ่งกระบวนการชุมชน หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำร่วมกันของคนในชุมชน ที่มาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ของชุมชน และนำมาร่วมกันตัดสินใจวางแผน ดำเนินการร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลการกระทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน

ปัจจัยที่เกิดจากการวางแผนชุมชน ซึ่งได้ผ่านกระบวนการชุมชนเพื่อค้นหาปัญหา และสาเหตุที่เป็นส่วนสำคัญในการวางแผนชุมชนต่อไป โดยเหตุผลที่ต้องมีการวางแผนชุมชน คือ

1. เพราะเราอยู่ในชุมชน เราเป็นเจ้าของชุมชน เราต้องกำหนดอนาคตของเราเอง
2. เพราะชุมชนต้องมีกระบวนการในการจัดการชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเพิ่มคุณค่าทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การวางแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน
3. เพราะชุมชนจะได้มีเป้าหมาย แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุขในทุกด้าน

ประโยชน์ของการจัดทำแผนชุมชน

กระทรวงมหาดไทย (2548) ได้อธิบายถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นกับชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนจำนวน 10 ประการ ประกอบด้วย

1. คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
2. คนในชุมชนได้เห็นข้อเด่น ข้อดีโอกาส และข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย

3. คนในชุมชนมีช่องทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสม
4. คนในชุมชนสามารถกำหนดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้
5. ทำให้คนในชุมชนสามารถคิดเป็นและกล้าที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้
6. ชุมชนสามารถวางแผนจัดการกับทรัพยากรหรือทุนในชุมชนทั้งทุนบุคคลและทุนสังคมที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชน
7. คนในชุมชนสามารถรับผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม
8. ความร่วมมือกันของคนในชุมชนจะก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีเอื้ออาทรต่อกัน
9. ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ดีให้กับลูกหลาน
10. สามารถหาแนวร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้

แนวทางการจัดทำแผนชุมชน

ชุมชนที่มีแผนอยู่แล้ว ควรต้องใช้กระบวนการชุมชนในการทบทวนดูว่า แผนที่มีอยู่นั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรบ้าง แผนที่มีอยู่นั้นแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ครอบคลุมหรือยัง และจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและต้องใช้ข้อมูลอะไรเพิ่มเติม

ชุมชนที่ยังไม่มีแผน ควรต้องเริ่มจัดกระบวนการตั้งแต่ขั้นตอนแรก โดยดูได้จาก

1. ชุมชนอาจต้องใช้กระบวนการชุมชนในการจัดการซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาหรือมีขั้นตอนมากกว่าชุมชนที่ได้ทำแผนไว้แล้ว
2. แกนนำชุมชนอาจจะเริ่มต้นพูดคุยเพื่อเริ่มกันสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูล คุณแลความพร้อมของชุมชนและตรวจสอบดูว่าคนในชุมชน คิดอย่างไร เห็นความสำคัญและมีความต้องการที่จะทำแผนชุมชนหรือไม่ ใครจะช่วยสนับสนุนได้บ้าง และเมื่อได้ข้อสรุปแล้วก็เริ่มดำเนินการได้เลย

จากแนวทางการจัดทำแผนชุมชน ระหว่างมีแผนอยู่แล้ว และยังไม่มีแผน ผู้ศึกษาจะใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ว่ามีทัศนคติและความเข้าใจ ในเรื่องของแผนชุมชนอย่างไร และรับทราบข้อมูลในการจัดทำแผนชุมชนจากแหล่งใดบ้าง และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานแผนชุมชนอย่างไร โดยมีขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้นในการจัดทำแผนชุมชน คือ ผู้นำชุมชนหรือตัวแทนกลุ่มองค์กรภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะต้องเป็นผู้ริเริ่มและสร้าง “การมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน”

กระทรวงมหาดไทย (2548) ได้กำหนดขั้นตอนในการทำแผนชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

1. เตรียมความพร้อมบุคคล ได้แก่ การเตรียมทีมงานผู้ส่งเสริมภายในชุมชน การเตรียมทีมงานผู้ส่งเสริมภายนอกชุมชนหรือเป็นผู้ส่งเสริมกระบวนการ และแกนนำชุมชน ขับเคลื่อนการทำแผนชุมชน โดยการสรรหาแกนนำพัฒนาศักยภาพแกนนำประชุมวางแผนทาง

2. เตรียมความพร้อมข้อมูลและพื้นที่ ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูล จปฐ. กชช.2 ค ข้อมูล สภาพชุมชนที่อยู่ในชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การเกษตร สาธารณสุข เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ

สำหรับในด้านพื้นที่ มีความพร้อมในด้านใด เช่น ทูตทางสังคม บุคคล ภูมิปัญญา พฤติกรรมและความสัมพันธ์ของคนเป็นอย่างไร มีทุนทางเศรษฐกิจ เช่น ทรัพยากร การประกอบอาชีพทุนของชุมชนเป็นอย่างไร เอื้อต่อการวางแผนชุมชนอย่างไร

3. ดำเนินการจัดทำแผน ใช้เวทีประชาคมประชุมแกนนำเพื่อวางแผนทาง จุดประกายความคิด สร้างความมั่นใจ และดำเนินการใช้กระบวนการชุมชนในการจัดทำแผน โดย

3.1 จัดเวทีทบทวนแผน (ในกรณีที่ชุมชนมีแผนอยู่แล้ว)

3.2 แกนนำชุมชนและสมาชิกสำรวจและจัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

3.3 แกนนำชุมชนจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านวิเคราะห์ข้อมูล ระบุปัญหา สาเหตุ กำหนดแนวทางหรือทางเลือกในการแก้ไขปัญหาหรือกำหนดแนวทางการพัฒนา

3.4 ทักษะศึกษาเรียนรู้จากชุมชนที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาที่เข้มแข็ง เพื่อศึกษาพฤติกรรมของคนในชุมชนและคุณสมบัติของกรรมการบริหาร กระบวนการทำงานการแก้ไขปัญหา รวมถึงกิจกรรมที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างใด

3.5 แกนนำชุมชนจัดเวทีทำแผน โดยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม การเรียนรู้และการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ โดยกำหนดเป็นกิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้เอง และกิจกรรมที่ต้องประสานความร่วมมือกันภาคีการพัฒนา ท้องถิ่น อำเภอจังหวัดและอื่น ๆ

4. นำแผนชุมชนที่ได้ไปดำเนินการกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยกำหนดให้

1) ชุมชนร่วมกันดำเนินการเอง 2) ประสานภาคีการพัฒนาทุกหน่วยงาน 3) ประสานแผนชุมชนกับแผนระดับตำบล ท้องถิ่น อำเภอและจังหวัด และ 4) ดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

จังหวัดสงขลาได้จัดทำคู่มือสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพ (2551) เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนชุมชนตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของจังหวัดสงขลา โดยได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำแผนชุมชนดังนี้

1. ในการศึกษาชุมชน ด้วยการให้ชุมชนนั้นเรียนรู้ตัวเอง

1) คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้าน จัดสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ตนเองของคนในชุมชน เช่น ถ้าต้องการให้เรียนรู้ถึงสภาพทางการเงิน งบดุลที่แสดงฐานะสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ก็ต้องเรียนรู้ด้วยเรื่องการหาได้มาและจ่ายไป ซึ่งคือการเปรียบเทียบรายรับ รายจ่ายของครัวเรือน ขาดทุน หรือได้กำไร พิจารณาเพิ่ม เาะลิกถึงสิ่งที่เป็นรายจ่ายที่เป็นเรื่องที่ต้องจ่าย ควรจะจ่าย หรือเพียงแต่ต้องการ (อยาก) จ่าย จากประเภทการจ่ายที่แยกไว้ตามความจำเป็นและจะลด จะละ จะเลิกอะไรกันดี ถ้ารายได้ก็ไม่มีโอกาสเพิ่มขึ้นมากกว่านี้แล้ว แต่ต้องการเงินเหลือในครัวเรือนมากขึ้น ก็ต้องอาศัยการลดการจ่าย จะทำอะไรกันทำ อะไรใช้เองได้บ้าง ทั้งนี้ทั้งนั้น ภาพรวมของแต่ละครัวเรือนแสดงถึงสภาพของชุมชนด้วย ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดทำเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง

2) ถ้าต้องการให้เรียนรู้สภาพของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ก็ต้องชวนพินิจพิจารณาการเปลี่ยนแปลง ผลกระทบที่เห็นได้ และที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ด้วยข้อมูลเปรียบเทียบตัวอย่างสภาพป่า ปัจจุบันกับเมื่อในอดีต ปริมาณฝนที่ตกในแต่ละปีเปรียบเทียบกับปริมาณพื้นที่ป่า ปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีกับผลผลิต ปริมาณสารพิษในเลือดของผู้ที่ทำเกษตรและอื่น ๆ

3) การให้ชุมชนเรียนรู้สภาพสังคม ก็ต้องพิจารณามาพฤติกรรมของคนในชุมชน แยกแยะพฤติกรรมที่ชุมชนพึงประสงค์เหมาะสมกับจารีต วัฒนธรรม ร่วมกันตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเป็นอยู่และจะเป็นไป อะไรเป็นสาเหตุของการแสดงออก ซึ่งพฤติกรรมที่เหมาะสม ไม่ควรต่าง ๆ และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้นจะส่งผลอย่างไรต่อชุมชนในอนาคต ครอบครัวและชุมชนจะยึดถือหลักการใด ๆ วิธีการใด ๆ ในการปฏิบัติอย่างไร เพื่อป้องกันและแก้ไขเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

4) การเรียนรู้ศักยภาพของตนเอง และชุมชน เป็นสิ่งที่คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้านและทีมวิทยากรระดับอำเภอต้องพิจารณาเลือกรูปแบบ การเรียนรู้ จัดสถานการณ์การเรียนรู้ให้เกิดกับประชาชนอย่างหลากหลาย เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ภูมิปัญญา ทูทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรมตรงเป้าหมาย ทั้งเพิ่มทักษะการคิด การตัดสินใจและการเรียนรู้ จะเกิดกับประชาชนในชุมชนก็ต่อเมื่อประชาชนอยู่ในสถานการณ์แห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยตนเอง

5) เทคนิคการสร้างการค้นหา และเรียนรู้ตัวตนของชุมชนด้วยกระบวนการ CIPP & SWOT (Content input process product spirit strange wreaks opportunity threat) ช่วยกันตรวจสอบเรื่องราวและสภาพของชุมชน กระบวนการทำงานของชุมชนที่ผ่านมาเป็นไปในรูปแบบใด มีสิ่งใดบ้างที่นำเข้ามาเพื่อการขับเคลื่อนกระบวนการนั้น ผลที่เกิดเป็นอย่างไร ส่งผลกระทบต่ออย่างไร ความรู้สึกที่มีต่อสภาพที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ต้องการจะทำอะไรต่อไป เพื่ออะไร ศักยภาพความสามารถที่เป็นจุดแข็งที่มีอยู่ คืออะไร จุดอ่อน คืออะไร เป็นต้น

2. ออกแบบเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล วางแผนจัดเก็บข้อมูล ทีมวิทยากรระดับอำเภอ คณะทำงานระดับตำบล และหมู่บ้าน ร่วมกับประชาชนในชุมชน ร่วมกันออกแบบเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล และวางแผนในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อเริ่มต้นทำงาน ทั้งนี้เพื่อเริ่มต้นกระบวนการทำงานในกระบวนการแผนชุมชนเป็นผลมาจากการศึกษาข้อมูลของชุมชน จนเห็นภาพของชุมชนสามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นการตั้งคำถามกับตัวเองของทีมงานวิทยากรระดับอำเภอ และคณะทำงานในระดับตำบลหรือหมู่บ้าน เช่น “ทำอย่างไรคนในชุมชนจึงมีข้าวกินทุกมื้อ” หรือ “อีก 2 ปี ชุมชนของเราจะล้มละลาย” การตั้งคำถามเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะสามารถใช้เป็นการตั้งต้น กระบวนการเรียนรู้ เมื่อมีคำถามที่น่าสนใจเกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในชุมชน กระตุ้นให้เกิดการค้นคว้าหาความรู้ เพื่อการตอบคำถามจึงเริ่มขึ้น ทั้งนี้การหาข้อมูล ทั้งจากประสบการณ์ของผู้รู้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือข่าวสาร เอกสารต่าง ๆ นำมาประมวลผล สร้างความรู้ในการตอบคำถามที่ตั้งไว้ การยืนยันความถูกต้องของคำตอบนี้ บางเรื่อง บางประเด็นอาจจะมีการทดลองทำเองเพื่อเห็นผลที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจต้องมีการปรับปรุง ประยุกต์วิธีการ วัสดุอุปกรณ์ ช่วงเวลา หรือตัวแปรอื่น ๆ กระบวนการค้นหาคำตอบนี้จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถจัดระบบการหาความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล เปลี่ยนความอยากรู้เป็นปัญญาที่เรียกว่า เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participation action research) หรือถ้าคนในชุมชนจัดการเองอาจเรียกว่าเป็นกระบวนการชุมชน (Community research)

การออกแบบเครื่องมือสำหรับจัดเก็บข้อมูล สำหรับการหาคำตอบ เป็นคำตอบตามต้องการที่จะได้มาซึ่งความรู้ของคนในชุมชน เพื่อชุมชน โดยคนในชุมชนนั้น หนีไม่พ้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้นำ อาสาสมัคร ที่ต้องการร่วมกันคิดว่าการจัดกระบวนการหาความรู้เพื่อตอบคำถาม แก่โจทย์ที่ตั้งไว้ เพื่อพัฒนาทักษะ การคิด การทำงาน การแก้ไขปัญหาเพื่อการดำเนินชีวิตในวิถีที่ต้องการ ควรจะต้องใช้เครื่องมือชนิดใด มีลักษณะใด การจัดเก็บรวบรวมได้อย่างไร เช่น ต้องการทราบจำนวนสิ่งสาธารณสมบัติ การจัดเก็บอาจเป็นการสำรวจ จึงต้องมีแบบสำรวจ มีการแจกจ่ายจำนวน จัดเป็นหมวดหมู่ เป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มสิ่งก่อสร้าง กับกลุ่มที่เกิดตามธรรมชาติ หรืออื่น ๆ

ดังนั้น เครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลสำหรับชุมชน จึงขึ้นอยู่กับชุมชนเองว่า ต้องการอยากรู้เรื่องใด ชุมชนจึงต้องตั้งคำถามเพื่อชุมชน ถ้าต้องการรู้เรื่องเกี่ยวกับสภาพของ เศรษฐกิจในครัวเรือน อาจใช้บัญชีรับ-จ่ายของครัวเรือน แบบสำรวจความเป็นจำเป็นพื้นฐาน สำหรับครัวเรือน (จปฐ.) ข้อที่ว่าด้วยรายได้ เหตุผลที่ชุมชนต้องออกแบบ เครื่องมือ รูปแบบ วิธีการ และจัดเก็บเองก็เพราะว่าเราต้องการให้ชุมชนเรียนรู้ วิเคราะห์คำตอบในสิ่งที่ชุมชนต้องการจะรู้ หากการ ออกแบบจัดเก็บในครั้งแรกไม่สมบูรณ์ ไม่ครบถ้วน ตอบคำถามตั้งไว้ไม่ได้ ก็ต้องการเรียนรู้ที่จะ ปรับปรุงเพื่อให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และนั่นก็เป็นหน้าที่ของทีมวิทยากรระดับอำเภอ ผู้นำชุมชน ต้อง เป็นกำลังใจ และสนับสนุนให้ชุมชนสามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเอง

เมื่อตัดสินใจเลือกเครื่องมือจัดเก็บข้อมูลแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นแบบสอบถาม แบบ สัมภาษณ์ แบบวัด แบบสัมภาษณ์ หรือเครื่องมือในรูปแบบอื่นใด แต่ควรจะเป็นเครื่องมือที่สะดวกต่อ การสื่อสาร ง่ายต่อการทำความเข้าใจ การคิดค้นวิธีการจัดเก็บ รวบรวมข้อมูล เพื่อให้เกิดความ ถูกต้อง เทียบตรงได้ความจริง ที่ประชุมต้องเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ความสามารถ ความ ถนัดของคณะทำงานและประชาชน

การสร้างความแข็งแกร่งของคณะทำงานระดับตำบล หมู่บ้าน เพื่อให้เป็นสมาชิก ทีมทำงาน จำเป็นต้องพบปะสนทนาเป็นประจำ ทั้งเป็นการปรับแผนปฏิบัติการของทีม เพื่อ เตรียมการก่อนลงมือและทบทวนผลจากการทำงาน (After action review) ทั้งนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินการ ไม่ควรเร่งรัด หรือเร่งรีบ ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้กันของชุมชนมีทีมงานที่เลขจัดกระบวนการ ทั้งหมดใช้เวลาประมาณ 8-12 เดือน

3. สัมภาษณ์รวบรวมและจัดเก็บข้อมูล ประชาชนร่วมกับคณะทำงานระดับตำบลและ หมู่บ้าน สัมภาษณ์ข้อมูลของชุมชนเรียนรู้สภาพที่แท้จริงของชุมชน เรียนรู้เข้าใจสภาพชุมชน จัดเก็บ ข้อมูลที่ต้องการ เป็นข้อมูลจริงและครอบคลุมทั่วถึง ทราบถึงความต้องการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหา ป้องกัน เพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา และเพื่อการเข้าถึง โอกาสของชุมชน การสำรวจข้อมูลควร ดำเนินการดังนี้

1. ใช้แบบสำรวจข้อมูล ทั้งที่ชุมชนออกแบบเอง ชุมชนปรับปรุง เพิ่มเติม จากแบบที่หน่วยงานมีอยู่ หรือนำแบบสำรวจที่หน่วยงานมีใช้อยู่มาใช้ในการรวบรวมข้อมูล
2. คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้าน สร้างเข้าใจ การบันทึกข้อมูล จนทำให้ครัวเรือนสามารถเป็นผู้กรอกข้อมูลเอง “อย่างเป็นจริง เทียบตรง” การเก็บข้อมูลอาจเลือกวิธีการ ที่เห็นว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น คณะทำงานระดับตำบลหรือหมู่บ้านสำรวจเป็นรายครัวเรือน

แล้วจัดเวทีตรวจสอบข้อมูล แบ่งความรับผิดชอบจัดเก็บเป็นคุ่มบ้าน ประชุมกลุ่มย่อยสัมภาษณ์ จัดเวทีการประชุมประชาคมเก็บข้อมูล หรือใช้เครื่องมือประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participation rural approach : PRA) เก็บข้อมูลจากสมาชิกชุมชน

เทคนิคสำคัญในการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริง คือ คนให้ข้อมูลและคนสำรวจเป็นคนในชุมชนและเป็นผู้บันทึกวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้นอย่างที่เขาเองก็ตระหนักรู้อยู่ตลอดเวลาว่าเขาทำไปเพื่ออะไร ใครจะได้ประโยชน์จากข้อมูลที่เกิดขึ้นในอนาคต เพราะว่าข้อมูลที่เก็บไปได้เพื่อจัดการของชุมชน เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ทั้งทำที ทำทาง ภาษาเป็นกันเอง บรรยายภาพตลอดภัย ผู้เก็บข้อมูลต้องอาศัยการถาม การสังเกต และจดบันทึกอย่างละเอียดทุกอย่าง (จดบันทึกทุกอย่างที่ได้ดูและที่ได้ฟัง บันทึกทุกอย่างที่ได้ยินและได้เห็น ข้อมูลนอกแบบสอบถามก็สำคัญไม่แพ้กัน)

4. ประมวลข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล

ทีมวิทยากรระดับอำเภอร่วมกันกับคณะทำงานระดับหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนร่วมกันจัดการกับข้อมูลที่จัดเก็บมาได้ วิเคราะห์ผลด้วยการประมวลผล สรุปโดยเชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งจนยุติในแนวทางที่คิดว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

การแยกข้อมูล เพื่อได้รับทราบสภาพชุมชน ตามประเภทของข้อมูล เช่น 1) ด้านครอบครัว ความรู้ ความสามารถ การปฏิบัติตนในฐานะส่วนหนึ่งของครอบครัวการแสดงบทบาทหน้าที่ในครอบครัว พฤติกรรมการกระทำเพื่อส่วนรวม การอบรมทายาท 2) ด้านเศรษฐกิจ เป็นเรื่องของรายได้ รายจ่าย หนี้สิน การออมของชุมชน การลงทุนปัจจัยการผลิตแรงงาน ผลិតภัณฑ์ 3) ด้านสังคม จารีตประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรมการปฏิบัติในวิถีชีวิตทุนทางสังคม ภูมิสังคม 4) ด้านกายภาพ การคมนาคม แหล่งน้ำ การสื่อสาร การบริการพื้นฐานต่าง ๆ 5) ด้านการศึกษา การสร้างความรู้ ภูมิปัญญา การจัดเก็บ สืบค้น และระบบการถ่ายทอด สืบทอด และ 6) ด้านการเมืองการปกครอง ระบบปกครอง รูปแบบ ลักษณะความสัมพันธ์ ผู้นำการตัดสินใจปัญหาความขัดแย้ง การสร้าง และพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่

วิเคราะห์ข้อมูล แยกแยะข้อมูล สภาพของชุมชนอาจเป็นแก่นับ จัดประเภท สัดส่วน เปรียบเทียบ จักหมวดหมู่ของข้อมูล รวบรวมข้อมูลนั้นเป็นภาพรวมในระดับชุมชน ให้รู้สถานภาพและบริบทชุมชน สรุปความดีค่า ให้ความหมายกับข้อมูล พิจารณาจุดแข็ง จุดเด่น ข้อดี ทุนที่มีอยู่ จุดอ่อน จุดด้อย สิ่งที่ถูกกละเลย สักยภาพที่ไม่สมบูรณ์ ข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหา

โอกาส ภัยที่อาจเกิดขึ้นอาจเป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน สรุปผลการวิเคราะห์ จัดเป็นระบบสารสนเทศชุมชน จัดการนำเสนอข้อมูลให้ชุมชนรับรู้ เข้าใจได้ด้วยรูปแบบสื่อที่สื่อสารเข้าใจได้ง่าย เหมาะสมกับชุมชน

การเรียนรู้ข้อมูลทั้งหมด เพื่อเห็นผลของการปฏิบัติที่ผ่านมา มีผลลัพธ์ และผลกระทบอย่างไร สำหรับการคาดหมายสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต เช่น การวิเคราะห์ ข้อมูลรายรับรายจ่ายในครัวเรือน ทำให้มองเห็นรูปร่าง ที่ทำให้ครอบครัวมีค่าใช้จ่ายมาก และเรื่องใดที่มีการจ่ายเงินออกไป ในช่วงเวลาที่ไม่จำเป็น หรือการจ่ายเพียงเพราะเหตุผลที่ไม่ได้คิดถึงเหตุผล ทำให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา เป็นต้น

เทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การจัดการวิเคราะห์ โดยวิธีการเปิดกว้าง มีสมาชิกประชาคมจำนวนมาก การรวมข้อมูลระดับครัวเรือน ตัวแทนจากครัวเรือนเป็นผู้รวมตัวเลขด้วยตนเอง เพื่อสร้างความตระหนักและการเรียนรู้ (อาจใช้เวลามาก..ต้องใจเย็น..รองนกว่าจะรวมตัวเลขแล้วเสร็จ คิดกันทุกครัวเรือน) และใช้เครื่องมือในการคำนวณ ช่วยคิด สรุปผล เช่น ทำ SWOT แผนผัง ตาราง แผนภูมิ ภาพถ่าย บุคคล บัตรคำ Mind map ภาพวาด ด้วยการอาศัยประสบการณ์ ความรู้ ของคน โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความรู้ ร่วมกัน ร่วมคิด

การจัดการกับข้อมูล ถ้าพิจารณารวมเป็นระดับหมู่บ้าน อาจมีข้อมูลเพื่อการตัดสินใจจำกัด เพราะมีความหลากหลายในสภาพ และทรัพยากรน้อย แต่ถ้าพิจารณาเป็นระดับตำบล อาจทำให้มีข้อมูล และเห็นทิศทางในการตัดสินใจได้ดีกว่าและเป็นประโยชน์มากกว่า

5. สะท้อนข้อมูลกลับสู่ชุมชน

คณะทำงานระดับหมู่บ้าน ร่วมกับทีมวิทยากรระดับอำเภอ ผู้นำชุมชนจัดการประชุมชี้แจงเพื่อการรับรู้และเกิดการยอมรับของชุมชน ด้วยการนำเสนอข้อมูล ผลการวิเคราะห์ ข้อมูลให้ประชาชน ทีมคณะทำงานต้องจัดเตรียมการเพื่อนำเสนอตัวสื่อ การเรียนรู้ที่ง่ายต่อความเข้าใจเข้าถึงได้ เหมาะสมกับพื้นฐานของคนในชุมชน

เทคนิคสร้างการมีส่วนร่วม คือการให้ประชาชนเข้าถึง เข้าใจ ยอมรับข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ตนเอง และเรียนรู้ชุมชน มีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับตนเองและชุมชน ข้อมูลที่มีการประมวลผลมา มีความถูกต้องเป็นไปได้หรือไม่ มีสาเหตุจากสิ่งใด ร่วมกันศึกษาสะท้อนปัญหา พิจารณาความเกี่ยวเนื่องของปัญหากับสาเหตุ วิเคราะห์จนเห็นสภาพความเป็นจริงตระหนักในสภาพที่ไม่พึงปรารถนาในปัจจุบัน สังเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูล ช่วยกันคิดหาทางออก

เพื่อกำหนดเป้าหมาย เครื่องมือช่วยคิดเป็น “เครื่องมือกระตุ้นความคิดของประชาชน” ประกอบด้วย เอกสาร ข้อมูล โปรแกรมการวิเคราะห์ข้อมูล (Data mining) ผลการประมวลผล และการจัดกระบวนการ สร้างบรรยากาศในการทำงานอย่างกันเอง มองเห็นประโยชน์เพื่อส่วนรวม ร่วมกัน ขั้นตอนนี้สามารถเกิดความเข้าใจในสภาพปัญหา ทั้งจากสภาพชุมชน และข้อบกพร่องจากวิธีปฏิบัติงานที่ผ่านมา จึงอาจจะเชื่อมโยงสู่การทบทวนกำหนดเป้าหมาย วิธีการ กลวิธีที่ต้องการในอนาคตของชุมชนใหม่ และการปรับปรุงแผนชุมชน ในกรณีที่มีแผนอยู่แล้วก็สามารถทำได้

6. ร่างแผนชุมชน

คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้าน ประชุมเชิงปฏิบัติการบุคคลที่มีความรอบรู้ เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญ นำผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลสภาพชุมชน จัดทำเค้าโครงแผนชุมชน จัดทำร่างแผนชุมชน แผนงานโครงการ กิจกรรมที่มีฐานคิดการร่างแผนชุมชนมาจากข้อมูลที่ได้รับการยืนยันความถูกต้องจากชุมชน ประกอบเข้ากับแนวนโยบายแห่งรัฐ ยึดหลักแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นแนวทางการพึ่งตนเองและความยั่งยืน ทั้งนี้แผนยังอาจนำเสนอรากเหง้าความเป็นมาในพื้นฐานความเชื่อของชุมชนนำมาใช้เป็นคติในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ตามวิถีทางที่ต้องการและคาดหวัง ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องของ “ชุมชน” ที่ไม่จำกัดอยู่ที่ขอบเขตของความเป็นหมู่บ้านหรือตำบล แต่น่าจะขึ้นอยู่กับความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ทั้งด้านวิถีชีวิต ความผูกพัน สภาพพื้นที่ และประเด็นปัญหา ดังนั้น แผนชุมชน ไม่ใช่แผนของหมู่บ้านหรือตำบล”

เทคนิคและเครื่องมือสนับสนุนจัดทำ เช่น เอกสารข้อมูลชุมชน ระบบฐานข้อมูล สารสนเทศชุมชน บัตรคำ แผนที่ความคิด (Mind map) เป็นต้น ยึดหลักประชาชนเป็นศูนย์กลาง ใช้ความเห็นของประชาชนเป็นสำคัญ มีการบูรณาทางความคิดจากทุกภาคส่วน

7. บูรณาการแผนชุมชน แผนท้องถิ่น และแผนภาครัฐ

คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้าน จัดประชุมประชาคมสมาชิกชุมชน ร่วมแสดงความคิดเห็น คณะทำงานสร้างความเข้าใจด้วยการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนจากผลการวิเคราะห์ของคณะทำงาน ให้ที่ประชุมร่วมตรวจสอบข้อมูล เพื่อรับรอง แก้ไข ปรับปรุง เพิ่มเติม ให้สมบูรณ์ ถูกต้องเป็นจริง เป็นปัจจุบัน

นำเสนอร่างแผน สร้างความเข้าใจ พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้รับการยอมรับร่วมพิจารณาในการแยกแยะปัญหา สาเหตุ จัดหมวดหมู่ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ กำหนดแนวทางป้องกัน แก้ไข อนุรักษ์ พัฒนา ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมุ่งการพึ่งตนเองเป็น

หลักจัดลำดับความสำคัญ แยกประเภทแผน ประเภทโครงการ กิจกรรมตามวัตถุประสงค์เชิงประเด็นปัญหา หรือเชิงพื้นที่ ตามลักษณะการปฏิบัติ คือ 1) ชุมชนจัดการพัฒนา แก้ไขได้เอง 2) ชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนาอื่น ๆ และ 3) ชุมชนต้องร้องขอคนอื่นทำให้

เทคนิคการดำเนินการต้องอาศัยเครื่องมือช่วยกัน ช่วยสรุป ช่วยสร้างโอกาส ช่วยให้เห็นความคิดเห็น การสร้างบรรยากาศแห่งการร่วมแรงร่วมใจ สานฝันเพื่ออนาคตของชุมชนบนพื้นฐานความสัมพันธ์ รับรู้ เข้าใจ เข้าถึงและกัน ตระหนัก ร่วมแรง รับผิดชอบ ผลักดัน

8. ประชาพิจารณ์แผนชุมชนและเสนอแผน

คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้าน ร่วมกับทีมวิทยากรระดับอำเภอ ผู้นำชุมชนจัดการประชุมประชาคม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา เช่น ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ภาคีการทำงานและหน่วยงานสนับสนุน

การนำเสนอแผนชุมชนที่ชุมชนจัดทำที่ประชุมร่วมกันกลั่นกรอง พิจารณา ทบทวนแผนชุมชน ปรับปรุง สร้างพันธะผูกพันระหว่างแนวนโยบาย กับลักษณะความเชี่ยวชาญเฉพาะของภาคร่วมพัฒนา วิธีการทำงานจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการผลักดันความสำเร็จของชุมชน อีกทั้งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ให้แผนชุมชนผ่านความเห็นชอบโดยชุมชน ยอมรับเป็นเจ้าของเพื่อร่วมกันผลักดันให้เกิดการใช้งาน

การเตรียมการในการจัดประชุม คือ การเตรียมเอกสารข้อมูลชุมชน เอกสารแผนชุมชน อาจแนะนำเสนอในลักษณะแผนระดับครัวเรือน แผนระดับชุมชน ประเภทของแผนที่ชุมชน ดำเนินการเอง ดำเนินการร่วมกับภาคีพัฒนา ขอรับการสนับสนุนจากภาคีพัฒนา สร้างความเข้าใจ เป้าหมาย ลักษณะงานในการปฏิบัติร่วมกัน เพื่อการสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งวิชาการงบประมาณหรืออื่น ๆ เพื่อให้กิจกรรมในแผนได้มีกรนำไปใช้งานร่วมกัน

การประชุมพิจารณ์ครั้งนี้ยังสร้างการมีส่วนร่วม เชื่อมประสานความสัมพันธ์การประสานงานด้วยฝีมือการเอื้ออำนวยการแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ กระบวนการเรียนรู้แก่ประชาชนโดยวิทยากรกระบวนการ ข้อสำคัญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญ (Stakeholder) อย่าขาดหาย

9. จัดทำรูปแบบเอกสารแผนชุมชนฉบับประชาชน

คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้าน มีแผนชุมชนที่เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเอกสารที่สามารถอ้างอิงและนำไปใช้ในการประสานการให้เกิดกิจกรรม โครงการตามที่กำหนดไว้

ใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตของในกระบวนการพัฒนาชุมชนและประสานความร่วมมือ
ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ชุมชนสามารถตรวจสอบระดับความก้าวหน้าของการพัฒนา
กับแนวทางที่วางไว้ เพื่อการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์และช่วงเวลา

ตั้งผู้รับผิดชอบการจัดทำรูปเล่ม รวบรวม ตรวจสอบเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่ผ่านเวที
ประชาพิจารณ์ และได้รับการยอมรับ

จัดทำรูปเล่มเป็นเอกสารที่น่าสนใจ อ่านง่าย เรียงลำดับตามบท เนื้อหามีความชัดเจน
สำเนา จัดเก็บเป็นระบบ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์

นอกจากนี้กระทรวงมหาดไทย (2548) ได้เสนอแนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการ
ชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนในระดับจังหวัด และอำเภอ โดยให้หน่วยงานในสังกัดปฏิบัติดังนี้

1. แต่งตั้งคณะทำงานประสานการจัดทำ แผนชุมชนพึ่งตนเองระดับจังหวัด
ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะทำงาน รองผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นรองประธาน
คณะทำงาน ปลัดจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการจังหวัด (ท้องถิ่นจังหวัด ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียนจังหวัด นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด เกษตรจังหวัด ผู้อำนวยการธนาคารเพื่อ
การเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสาขา พัฒนาสังคมจังหวัดและผู้แทนส่วนงานต่าง ๆ ที่ผู้ว่าราชการ
จังหวัดเห็นสมควร) ผู้แทนเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค ผู้แทนศูนย์ประสานแกนนำ
ภาคประชาชน ผู้แทนศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นคณะทำงานพัฒนาการจังหวัด
เป็นคณะทำงานและเลขานุการ หัวหน้ากลุ่มแผนงานและข้อมูล สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเป็น
คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการมีหน้าที่ กำหนดแนวทางในการประสานการจัดทำแผนชุมชน
ระหว่างภาคีการพัฒนาภาครัฐ ภาคประชาชน ท้องถิ่นและวิชาการ การบูรณาการกิจกรรมในแผน
ชุมชน แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนงาน กิจกรรม ของส่วนราชการในจังหวัด กับยุทธศาสตร์การพัฒนา
จังหวัดและนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งชาติ และติดตามผลการดำเนินงานในการจัดทำ
แผนชุมชนพร้อมให้คำแนะนำและช่วยเหลือตามที่คณะทำงานระดับอำเภอและแกนนำชุมชนร้องขอ

2. แต่งตั้งคณะทำงานประสานงานการจัดทำแผนชุมชนระดับอำเภอ ประกอบด้วย
นายอำเภอเป็นประธานคณะทำงาน หัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอที่เกี่ยวข้องและผู้แทนส่วนงาน
อื่น ๆ ที่นายอำเภอเห็นสมควรเป็นคณะทำงาน พัฒนาการอำเภอเป็นคณะทำงานและเลขานุการ และ
นักพัฒนาชุมชน 6 เป็นคณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ ผู้แทนศูนย์ประสานเครือข่ายภาคประชาชน
เป็นคณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการมีหน้าที่กำหนดแนวทางในการประสานและสนับสนุนการ
จัดทำ แผนชุมชน การบูรณาการกิจกรรมในแผนชุมชน แผนท้องถิ่นแผนงาน กิจกรรมของส่วน

ราชการในอำเภอกับยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอและนโยบายการแก้ปัญหาความยากจน และให้การสนับสนุนการทำงานของพี่เลี้ยง ทีมแกนนำระดับตำบล หมู่บ้าน ในการจัดทำแผนชุมชน

3. แต่งตั้งคณะทำงานพี่เลี้ยงสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนประกอบด้วย ปลัดอำเภอประจำตำบล เป็นประธาน ทีมภาคีจากภาคส่วนราชการที่ปฏิบัติงานระดับตำบล และผู้แทนเครือข่ายภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นคณะทำงาน พัฒนาการประจำตำบล เป็นคณะทำงาน และเลขานุการ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นคณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ ประธานศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบลเป็นคณะทำงานและเลขานุการมีหน้าที่ กำหนดแนวทางในการสนับสนุนให้คำปรึกษาแก่แกนนำตำบล หมู่บ้านในการจัดเก็บ วิเคราะห์ข้อมูล การออกแบบและการจัดทำเวทีประชาคมในการจัดทำแผนชุมชน และการประสานแผนชุมชนกับแผนพัฒนาท้องถิ่น การเชื่อมต่อกับโครงการตามนโยบายรัฐบาล

แนวทางการจัดการที่ควรสนับสนุนให้เกิดระบบการทำงานร่วมกันแบบพหุภาคี อย่างเป็นระบบ ใน 5 ประเด็นที่สำคัญ คือ

1. การจัดสร้างทีมงานของ อบต. และท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อให้เกิดความหลากหลายของกลุ่มในการร่วมคิดและร่วมแก้ปัญหาระหว่าง ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนซึ่งจะเป็นจุดร่วมของการเชื่อมประสานกันในแนวราบและผลักดันข้อเสนอแผนงาน โครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากระบบแผนที่มียู่และจากแหล่งงบประมาณของท้องถิ่นหรือแหล่งอื่น ๆ ซึ่งทีมงานดังกล่าวควรประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ อบต. เทศบาล หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนกลุ่มองค์กรในชุมชน เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชน เป็นต้น

2. การศึกษาและพัฒนาระบบข้อมูลสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชนและเป็นปัจจัยไปสู่การกำหนดทิศทางและแนวทางการแก้ไข ปัญหาของ อบต. ได้อย่างถูกต้องระบบข้อมูลที่ควรได้รับการสนับสนุนในการดำเนินการควรประกอบด้วย การสำรวจและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการจัดทำฐานข้อมูลดังกล่าวในระดับหมู่บ้านและตำบล และการวิเคราะห์และจัดทำรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับตำบล การเชื่อมโยงข้อมูลกับ อบต. ใกล้เคียง เทศบาล และหน่วยงานระดับอำเภอ-จังหวัด ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

3. การวิเคราะห์สถานการณ์และการแก้ไขปัญหาความเชื่อมโยงของปัญหาและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ควรประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ คือ การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และความเชื่อมโยงของปัญหาในพื้นที่ของ อบต. และปัญหาที่มีความคาบเกี่ยวกันกับ อบต. อื่น หรือเทศบาล

ใกล้เคียง และการกำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ และแนวทางการแก้ไขปัญหา ลำดับความสำคัญของปัญหาด้วยระบบข้อมูลที่จะทำขึ้นในแต่ละด้านของ อบต. และประสานเชื่อมโยงแนวทางดังกล่าวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และส่วนราชการระดับอำเภอ-จังหวัด

4. การจัดทำแผน และแผนร่วมกันของท้องถิ่นใกล้เคียง โดยมีแนวทางที่สำคัญ คือ การวิเคราะห์กำหนดแนวทาง แผนงาน/โครงการที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชน และแผนงาน/โครงการ ที่สะท้อนถึงการแก้ไขปัญหาของพื้นที่คาบเกี่ยว เช่น ปัญหาขยะ ป่าไม้และแหล่งน้ำ เป็นต้น และการเปิดเวทีชาวบ้านและหรือประชาคมตำบลหมู่บ้านให้มีส่วนร่วมต่อแผนที่ได้จัดทำขึ้นและปรับปรุงและเผยแพร่แผนดังกล่าวแก่ประชาชนทั่วไป

5. การประสานแผน อบต. แผนร่วมกันของท้องถิ่น และการร่วมกันติดตามประเมินผลการดำเนินงานในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

5.1 การประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้ระบบแผน โดยพิจารณาถึงหลักเกณฑ์การสนับสนุน โครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการที่บรรจุไว้ในแผน ระยะเวลาในการประสานแผนงานและงบประมาณ เป็นต้น

5.2 การประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ทำโครงการร่วมกันทั้งในด้านแผนงานโครงการ แผนงบประมาณ ฯลฯ โดยใช้จุดเชื่อมประสานองค์กรและการประสานแผนตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการวางแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2541

5.3 การติดตาม ประเมินผล ปัญหา อุปสรรค และความสัมฤทธิ์ของแผนงานโครงการที่ได้จัดทำขึ้น

ฐานิสร นันทพัฒนปริชา (2553) กล่าวถึงการประเมินคุณภาพแผนชุมชนที่ได้ดำเนินการตั้งแต่ ปี พ.ศ.2548 กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดตัวชี้วัดในการประเมินคุณภาพของแผน 6 ตัวชี้วัดด้วยกันดังนี้

1. มีกระบวนการวิเคราะห์ตนเองของคนในชุมชน โดยพิจารณาจากฐานข้อมูลการใช้บัญชีรับ-จ่ายของครัวเรือนร้อยละ 70 ขึ้นไป ในการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการระดับครัวเรือน

2. มีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผน โดยพิจารณาจากฐานข้อมูลระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในเวทีจัดทำแผนชุมชน ร้อยละ 70 ขึ้นไป

3. มีแผนชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษร

4. มีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำแผนตั้งแต่ต้น โดยพิจารณาจากฐานข้อมูลร่วมของ อบต. ในการจัดทำแผนตั้งแต่ต้น

5. มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีแผนงาน/โครงการ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข

6. มีกิจกรรมพึ่งตนเอง (ทำเอง) อย่างน้อยร้อยละ 30 ของกิจกรรมในแผนชุมชน และมีการปฏิบัติได้จริง ร้อยละ 30 ของกิจกรรมพึ่งตนเอง

นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนะอีกว่าการทำงานในระบบเครือข่ายการทำงานร่วมกันแบบพหุภาคีดังกล่าวนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีจุดเน้นในการดำเนินการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพให้ อบต. โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาระบบข้อมูลและตัวชี้วัดคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือกันทั้งในระดับนโยบายระดับปฏิบัติ และระดับเครือข่ายการทำงานร่วมกันในพื้นที่ระดับตำบล

2. การให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาแก่เจ้าหน้าที่และประชาชนในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบต่อการแก้ไขปัญหา ความเชื่อมโยงของปัญหา การทำงานร่วมกันของท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน

3. การให้การศึกษาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา การจัดทำแผนการประสานงาน การจัดทำโครงการแบบมีส่วนร่วมของ อบต. และโครงการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นให้มีความพร้อมต่อการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ

4. การพัฒนาองค์ความรู้ให้กับชุมชนและประชาชนในพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยในกระบวนการพัฒนาความรู้ดังกล่าวควรให้ความสำคัญกับประชาชนทั่วไปมากขึ้น การคัดเลือกกลุ่มบุคคลเข้ารับการอบรมควรมีความเหมาะสมและหลากหลายมากขึ้น

หากการดำเนินงานในระบบเครือข่ายสามารถทำให้การจัดทำแผนชุมชนในระดับตำบลเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้สามารถเป็นจุดเริ่มต้น หรือจุดประสานให้เกิดการดำเนินงานพัฒนาอื่น ๆ ในพื้นที่ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการจัดสรรงบประมาณ การวางแผนการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ชุมชน ซึ่งทั้งสองส่วนนี้จะเป็พื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

จากแนวคิด เรื่องการวางแผนชุมชนที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาจะใช้ทฤษฎี และแนวคิดเรื่องการวางแผนชุมชน เป็นแนวทางในการอธิบายลักษณะการดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนของกลุ่มองค์กรภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ใน

เรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนของชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน การแสดงทัศนะและความรู้ความเข้าใจที่มีต่อแผนชุมชน ขั้นตอนการดำเนินการจัดทำแผนชุมชน ว่ามีกระบวนการขั้นตอนอย่างไร โดยผ่านกระบวนการแสดงความคิดเห็นสาธารณะ การร่วมพัฒนาโครงการเพื่อให้ได้แผนชุมชนที่สามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริงและนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรียา พรหมจันทร์ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาปัจจัยและวิธีการพัฒนาชุมชนบ้านศิรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช” ได้ทำการศึกษาปัจจัยและวิธีการพัฒนาชุมชนบ้านศิรีวง โดยมีปัจจัยด้านคน ปัจจัยด้านทุน ปัจจัยด้านทรัพยากร ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ ปัจจัยการพัฒนาชุมชนโดยอ้อม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ประกอบเข้าด้วยกันและมีส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชน อีกทั้งยังได้กล่าวถึงพัฒนาการของการพัฒนาชุมชนตั้งแต่เริ่มเข้ามาในภาคใต้จนถึงปัจจุบัน

อาดิช วารีกุล (2547) ได้ศึกษาเรื่องการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมบ้านนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา พบว่า การผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนนาทับที่มีความสัมพันธ์กันมีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นประเพณีที่ผสมผสานคล้ายคลึงกัน มีการช่วยเหลือและร่วมมือกันจัดกิจกรรม 2) ประเพณีการสมรส เป็นประเพณีที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นการแสดงความยินดีกับคู่บ่าวสาวใหม่ โดยเฉพาะกับคู่บ่าวสาวที่เป็นชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม 3) ประเพณีงานศพ เป็นประเพณีที่ช่วยทำให้ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมมีหัวใจที่อ่อนโยน ลดความแก่งแย่งชิงดีกัน และ 4) ประเพณีทอดกฐิน เป็นประเพณีที่ทำให้ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมได้มีโอกาสเข้าร่วมชมโหรศพด้วยกัน มีโอกาสสนทนาปราศรัยกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

วารางคณา วิฒโย (2540) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน กรณีศึกษา สุขาภิบาลเจ้าเจ็ด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยใช้ความพยายามในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความคิด ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรในกิจกรรมการพัฒนาในการจัดทำหรือวางแผนพัฒนาชุมชน ประชาชนสามารถที่จะเข้าร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอนของการพัฒนา คือ ขั้นตอนการค้นหาปัญหา ขั้นตอนการเลือกแนวทาง

ปฏิบัติ ขั้นตอนการดำเนินการหรือปฏิบัติตามแผนและขั้นตอนการประเมินผลงาน ลักษณะของการมีส่วนร่วม ประชาชนอาจเข้าไปแสดงความคิดเห็นในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนา

อีกทั้งยังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างนักวางแผนกับประชาชนมีบทบาท 3 รูปแบบ คือ 1) นักวางแผนเป็นผู้ชำนาญการในการจัดทำแผน ประชาชนเป็นผู้กำหนดแผน โดยได้รับการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความคิด การตัดสินใจจากประชาชนหรือประชาชนเป็นผู้วางแผนเอง ซึ่งจำเป็นจะต้องมีศักยภาพสูงในด้านความรู้ ความเข้าใจต่อการจัดทำแผนและเข้าใจชุมชนอย่างดี 2) นักวางแผนกับประชาชนมีส่วนช่วยกันคิด ปรีกษาหารือ ถ่ายทอดความคิดโต้แย้งหรือโต้ตอบความคิดเห็นซึ่งกันและกัน 3) นักวางแผนจะเป็นผู้วางแผนและจัดทำแผนเอง มีขั้นตอนการทำประชาพิจารณ์ (public hearing) เพื่อเป็นเครื่องมือให้ประชาชนได้รับรู้ถึงแผน (implement plan) เท่านั้น ดังนั้นในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนที่ดีควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกด้าน

ศิริขวัญ อุทา (2546) ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในจังหวัดลำพูน พบว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่ศึกษา ทั้ง 5 ชุมชน มีกระบวนการที่คล้ายคลึงกัน คือ มีการจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องแผนชุมชน มีการรวบรวมข้อมูลระดับชุมชน มีการวิเคราะห์/จัดทำแผนระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และสรุปบทเรียน โดยมีส่วนที่แตกต่างกันคือ การคัดเลือกแกนนำก่อนเข้าร่วมทำแผน การจัดทำแผนระดับชุมชน การรวบรวมข้อมูล มีทั้งแบบสอบถาม พุดคุย และการจัดเวทีชาวบ้าน โดยอาศัยเงื่อนไขที่ใช้ในการจัดทำแผนชุมชน ทั้งแนวความคิด ทักษะ ทักษะ กระบวนการ ความรู้ความเข้าใจในในแผนชุมชนของผู้ดำเนินการและผู้เข้าร่วมประชุม รวมถึงทุนชุมชนในด้านต่าง ๆ

ประวิทย์ ออคตัน (2550) กล่าวถึงบทบาทของผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในการจัดทำแผนชุมชน พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการทำแผนชุมชนของผู้นำกลุ่มต่าง ๆ นั้นเบื้องต้นคือการรับฟังความคิดเห็น โดยผู้นำต้องการเสนอโครงการในชุมชนของตนเองเพื่อบรรจุไว้ในแผน และปัญหาที่พบคือเจ้าหน้าที่ในระดับตำบลเข้าไปมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการตามที่หน่วยงานราชการกำหนด ซึ่งพบว่ามีความไม่เหมาะสมในบางพื้นที่ พร้อมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่นต้องบูรณาการแผนชุมชนด้วยกัน

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2550) ได้จัดทำโครงการภาคีส่งเสริมความเข้มแข็งของท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาล หรือ PLEDGE ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาลของท้องถิ่น พบว่า การดำเนินงานสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างภาคีเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินโครงการ

นั่นจำเป็นจะต้องมีการระดมความคิดเห็นในรูปของเครือข่ายในการกระตุ้นการทำงานระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ชุมชนและภาคประชาชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมวางแผนและกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาท้องถิ่น นำไปสู่การร่วมกันทั้งในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการท่องเที่ยว การสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชน การจัดการปัญหาและข้อขัดแย้งของชุมชนและการหาแนวทางการจัดการร่วมกัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นภาพรณ์ หะวานนท์ (2550) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ความเข้มแข็งของชุมชน โดยเห็นว่าการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนนั้นประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับการผลิตเพื่อการค้า คือมีการระดมเงินทุนของชุมชนเพื่อเป็นสินเชื่อให้แก่สมาชิกในชุมชน มีการจัดระบบการผลิตที่สามารถลดต้นทุนการผลิตและสามารถเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย เช่น การพัฒนาธุรกิจชุมชน รวมทั้งการจัดการเรื่องตลาด 2) มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การให้ชุมชนได้มีส่วนเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและความสามารถในการจัดระบบการดูแลและแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่สมาชิกของชุมชน 3) มิติทางด้านสังคม ได้แก่ ความสามารถในการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชน ให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และการสร้างกลไกที่จะทำให้ชุมชนได้มีสำนึกร่วม มีความผูกพัน ช่วยเหลือกันและลดความขัดแย้งในชุมชน และ 4) มิติทางด้านวัฒนธรรม เป็นการแสดงออกในด้านการจัดระเบียบและระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่ผสมผสานความเชื่อ อุดมการณ์และคุณค่า ซึ่งสามารถผูกโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้

ความเข้มแข็งของชุมชนอาจดูได้จากความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา ภูมิความรู้และการแลกเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อมั่นในศักยภาพ ภูมิปัญญาและความภาคภูมิใจในชุมชน เพื่อที่จะให้ชุมชนมีการวางแผนพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง

จารุณี พันธุ์เสงี่ยม และณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสมาชิก “ชุมชนร่วมจิตใจ” จังหวัดกระบี่ โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกในชุมชนร่วมจิตร่วมใจ และมีกิจกรรมการมีส่วนร่วมของสมาชิก 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัจจัยด้านอาชีพมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากที่สุดคือรับราชการ ซึ่งอาจหมายถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ

อยู่แล้ว ในด้านความเข้าใจและจิตสำนึกในการพัฒนาของคนในชุมชน พบว่า มีความสัมพันธ์กับผู้นำกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งรวมถึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาด้วย

พรรณิกา โสทธิพันธุ์ (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมตาลโตนด กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า ความหมายของชุมชนเข้มแข็งในเชิงอุดมการณ์ควรมีคุณสมบัติดังนี้ 1) สามารถพึ่งตนเองได้ คือมีความสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง อันนำมาสู่ความมั่นคงในการดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกินอย่างเพียงพอของคนในชุมชน บนฐานทรัพยากรธรรมชาติ คน ฐานสังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยีของชุมชน 2) เป็นชุมชนที่มีความสามารถในการเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์และปรับตัวจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ และ 3) ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างมีจิตสำนึกร่วมกัน ไม่แปลกแยก

ชาญฉวุฒิ ไชยรักษา (2548) ได้ศึกษาตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบร่วมกัน 5 ประการ ได้แก่ 1) คนในชุมชนร่วมกันคิดและกำหนดว่าชุมชนควรมีหรือทำกิจกรรมสาธารณะอะไรบ้าง 2) คนในชุมชนร่วมกันสรรหา คัดเลือกบุคคลหรือคณะบุคคลในชุมชนมาทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคนในชุมชนเกี่ยวกับกิจการสาธารณะของชุมชน 3) คนในชุมชนร่วมกันคิดและกำหนดว่าจะช่วยกันแบกรับภาระหรือค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการทำกิจกรรมสาธารณะของชุมชนที่ได้ตกลงกันไว้อย่างไร 4) คนในชุมชนร่วมกันตรวจสอบ ฝึมอง และแสดงความคิดเห็น (เช่น แสดงความพอใจหรือไม่พอใจ) เกี่ยวกับผลของการดำเนินกิจการสาธารณะของชุมชน ผลักดันเพื่อให้มีการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้กิจการสาธารณะของชุมชนมีความยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนระยะยาว และ 5) คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ทรัพย์สินหรือกิจการสาธารณะของชุมชนเสมือนหนึ่งเป็นของตนเอง โดยช่วยกันทำนุบำรุงรักษา ฝึาระวังดูแลและให้อยู่ในสภาพที่ดี ใช้การได้และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอยู่เสมอ

นกรินทร์ เมฆไตรรัตน์และคณะ (2552) ได้ทำการศึกษาความก้าวหน้าของการกระจายอำนาจในประเทศไทย พบว่า ในการกระจายอำนาจการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นควรให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง พร้อมทั้งได้เสนอรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมในการจัดซื้อ-จัดจ้างขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น 3) การมีสิทธิ์เข้าร่วมประชุมสภาองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และ 4) การมีส่วนร่วมในการจ่ายภาษีของประชาชนให้แก่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น

จากการศึกษาเอกสารแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาชุมชนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาที่ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อค้นหาการสร้างกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนพัฒนาชุมชนขององค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องที่คิดค้น วางแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันในตำบล รวมถึงการนำเสนอบริบทชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การวางบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ การดำเนินตามแผนงาน/โครงการ หรือกิจกรรมที่ชุมชนต้องการ ตลอดจนเกิดการเรียนรู้ การฝึกอบรม การศึกษาคูงานหรือปฏิบัติการอื่น ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงใช้วิธีการ โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ซึ่งมีขั้นตอนและแผนการศึกษาดังต่อไปนี้

- การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย
- การกำหนดประเด็นและวิธีการศึกษา
- ขั้นตอนและแนวทางการศึกษา
- การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของผู้ให้ข้อมูลหรือแหล่งข้อมูล
- การศึกษาข้อมูลภาคสนาม
- การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย

ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานหรือบริบทชุมชนตำบลนาทับนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่มีอยู่จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิหรือรายงานการศึกษาที่มีส่วนสัมพันธ์กับการศึกษาครั้งนี้ โดยมีทั้งข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการค้นคว้าเอกสารจากห้องสมุดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานราชการอื่น ๆ เพื่อนำมาประกอบการศึกษาค้นคว้า รวมถึงส่วนที่เป็นข้อมูลที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องจากหน่วยงานที่มีกิจกรรมหรือโครงการในพื้นที่ เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นต้น

สำหรับการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแผนชุมชน แผนพัฒนาตำบลและกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาตำบลนาทับนั้น ผู้วิจัยได้ข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของท้องถิ่นและส่วนกลาง เช่น แผนชุมชนตำบลนาทับ ปี พ.ศ.2551 และแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ.2552-2554) ขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

การกำหนดประเด็นและวิธีการวิจัย

หลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่และได้ศึกษาที่มาและขั้นตอนในการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ผู้วิจัยก็ได้เข้าสร้างความสัมพันธ์กับคณะทำงานขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับและเข้าร่วมเวทีการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งเป็นเวทีประชาคมหมู่บ้านที่ได้จัดขึ้นในทุก ๆ หมู่บ้านของตำบลนาทับ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นและวิธีการศึกษาดังนี้

ตารางที่ 1 การกำหนดประเด็นและวิธีการวิจัย

ที่	ประเด็น	วัตถุประสงค์	วิธีการศึกษา	แหล่งข้อมูล
1.	ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน - ศึกษาบริบทชุมชน ในด้านประวัติศาสตร์ ด้านสภาพภูมิศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม	- เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปวิเคราะห์ถึงมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตำบล	อ่าน สังเกต สัมภาษณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก	เอกสารจากหน่วยงาน ผู้นำชุมชน หน่วยงานในพื้นที่
2.	ข้อมูลแผนชุมชน - ฐานคิดในการทำแผนชุมชน - ขั้นตอนการทำแผนชุมชน	- เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจในวิธีการ/ขั้นตอนการทำแผนชุมชน และเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น	อ่าน สังเกต สัมภาษณ์	เอกสาร คณะทำงาน ผู้นำชุมชน
3.	กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน - ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม - ร่วมเวทีประชาคมหมู่บ้านในประเด็นการทำแผนชุมชน - ศึกษารูปแบบการดำเนินการ การค้นหา รวบรวม วิเคราะห์ กำหนดและวางแผนกิจกรรมเพื่อทำแผนงาน - การทำกิจกรรมและรับผลจากกิจกรรมที่ชุมชนกำหนด	- เพื่อศึกษากระบวนการจัดทำแผนชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนการวางแผนชุมชนและการเข้าร่วมกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้	สังเกต สัมภาษณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก สนทนา กลุ่มย่อย	คณะทำงาน ผู้นำชุมชน ผู้เข้าร่วม ประชุม
4.	การบูรณาการแผนชุมชน - การกำหนดแผนงาน/โครงการที่ได้จากชุมชนนำไปสู่แผนงาน/โครงการของหน่วยงานต่าง ๆ	- เพื่อศึกษาการบูรณาการและประสานกิจกรรมที่กำหนดในแผนชุมชนสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	สังเกต สัมภาษณ์ สนทนากลุ่มย่อย	ผู้นำชุมชน หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนและแนวทางการวิจัย

การวางกรอบแนวคิดการศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง โดยมีชั้นการศึกษา 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาบริบทชุมชน ในด้านประวัติศาสตร์ ด้านสภาพภูมิศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม เพื่อที่จะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการนำไปวิเคราะห์ถึงมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตำบล โดยใช้วิธีการศึกษาดังนี้

1.1 การตรวจสอบเอกสารและข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ที่ได้จาก เอกสารรายงาน เอกสารการวิจัยและบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตำบลนาทับ จากหน่วยงานราชการ องค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง

1.2 การสัมภาษณ์ (Interview) และสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) กับ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ได้แก่ เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องในองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้มีความรู้ในชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาแผนพัฒนาชุมชนตำบลนาทับ โดยการศึกษาจากเอกสารแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา จากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับคณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนพัฒนาชุมชนตำบลนาทับ

3. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ โดยศึกษาจากเอกสารแผนพัฒนาตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา และสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) กับคณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนพัฒนาชุมชนตำบลนาทับ หน่วยงานส่วนท้องถิ่น และผู้เข้าร่วมประชุมวางแผนชุมชนตำบลนาทับ

4. เวกวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อระดมความคิดเห็น ร่วมกันเสนอแนะและเสนอแนวทางการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ โดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนตำบลนาทับและประชาชนทั่วไปที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เกี่ยวกับการวางแผนชุมชนตำบลนาทับ

5. นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เสนอต่อคณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับและหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาชุมชนตำบลนาทับ โดยการปรึกษาร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6. สรุปและรายงานผลการศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของผู้ให้ข้อมูลหรือแหล่งข้อมูล

การวิจัยกระบวนการจัดทำแผนชุมชนในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญต่อขั้นตอนวิธีการและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจและเชื่อมโยงสู่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ตั้งแต่บริบทชุมชนจนถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายกลุ่มแรกคือคณะทำงานขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ ซึ่งประกอบด้วยปลัดอำเภोजะนะ เป็นประธานคณะทำงาน มีกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ ครู กศน. กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือตัวแทนและชาวบ้านซึ่งเป็นอาสาสมัครของหมู่บ้านร่วมเป็นคณะกรรมการ โดยมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนประจำตำบลนาทับเป็นเลขานุการ กลุ่มที่สอง ได้แก่ ตัวแทนจากหน่วยงานราชการและส่วนท้องถิ่นเพิ่มเติม เช่น เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ครูจากโรงเรียน และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ เป็นต้น ส่วนกลุ่มที่สาม ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านและผู้มีความรู้ในท้องถิ่น ซึ่งได้จากการสอบถามจากผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์และสามารถลำดับเรื่องราวและเล่าเหตุการณ์ในอดีตได้ โดยเริ่มจากผู้ให้ความรู้ท่านแรก พร้อมทั้งผู้วิจัยได้ใช้วิธีถามต่อถึงผู้มีความรู้ท่านต่อ ๆ มา (Snow ball) ในแต่ละชุมชน และนำปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละชุมชนมานั่งคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันจนได้ชุดประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่มาเป็นส่วนประกอบในการศึกษา สำหรับการคัดเลือกประชาชนในแต่ละหมู่บ้านได้คัดเลือกจากประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการจัดทำแผนชุมชน ทั้ง 14 หมู่บ้าน โดยเลือกจากผู้สนใจและสามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการประชุมในแต่ละครั้งได้เป็นอย่างดี โดยมีตัวแทนชุมชนละ 3-4 คน มาร่วมให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย โดยกระบวนการศึกษาดังกล่าวมีผู้เกี่ยวข้องและสามารถเป็นแหล่งข้อมูลของผู้วิจัยได้จำนวน 70 คน ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. คณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ จำนวน 5 คน
2. ตัวแทนจากหน่วยงานราชการในชุมชน จำนวน 5 คน ได้แก่
  - ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ (2 คน)
  - ตัวแทนจากโรงเรียน (1 คน)
  - ตัวแทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภोजะนะ (1 คน)
  - ตัวแทนจากสถานีอนามัยตำบลนาทับ (1 คน)

3. ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้านและผู้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ในตำบลนาทับ จำนวน 8 คน
4. ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมวางแผนชุมชนตำบลนาทับ ซึ่งได้จากตัวแทน หมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน จำนวน 52 คน

การศึกษาข้อมูลภาคสนาม

สิ่งสำคัญที่สุดของงานวิจัยหรือการศึกษาที่ต้องใช้พื้นที่ในการค้นหาความจริงนั้น คือการศึกษาข้อมูลภาคสนาม เพราะเป็นการรวบรวมข้อมูลที่เน้นความสำคัญของบริบททางสังคม และวัฒนธรรม หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมที่เหตุการณ์หนึ่ง ๆ เกิดขึ้น โดยไม่อาจจำกัดความสนใจ เฉพาะเรื่องที่คุณศึกษาเก็บข้อมูลเท่านั้น แต่ต้องสนใจประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นบริบททางสังคมด้วย

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารและหาข้อมูลเพื่อศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ผู้วิจัยก็ได้เข้าไปร่วมในเวทีประชุม ประชาคมหมู่บ้าน เพื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับคณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชน ตำบลนาทับและชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ โดยในเบื้องต้นได้เข้าไปร่วมสังเกตการณ์ ร่วมสนทนาและหา ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาและการมีส่วนร่วมของคนในแต่ละชุมชนเพื่อนำมาสร้างเครื่องมือสำหรับการ สนทนาและสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 เดือนมีนาคม – กันยายน พ.ศ.2551

ระยะที่ 2 เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ.2552

ระยะที่ 3 เดือนเมษายน – สิงหาคม พ.ศ.2553

ในระยะที่ 1 ของการศึกษา ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มี ส่วนร่วมในเวทีประชุมประชาคมหมู่บ้านพร้อมกับคณะทำงานและวิทยากร โดยได้ทำความเข้าใจ ในบทบาทของส่วนต่าง ๆ และบันทึกประเด็นที่น่าสนใจ ได้เข้าร่วมสนทนากับผู้เข้าประชุมอีก และ ร่วมสังเกตการณ์ในลักษณะของการเรียนรู้พฤติกรรมของคนในแต่ละชุมชนด้วย

ระยะที่ 2 เป็นการสัมภาษณ์กึ่งสนทนาหรือการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ที่ผู้วิจัยใช้เป็นคำถามปลายเปิดแก่กลุ่มตัวอย่าง สร้างความเป็นกันเองระหว่าง ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนสภาพความเป็นจริงมากที่สุด ทั้งในเรื่องของการเข้า

ร่วมแสดงความคิดเห็นหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนตามที่กำหนดไว้ และได้เข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดด้วย

ระยะที่ 3 หลังจากที่ได้เข้าร่วมประชุมประชาคมในการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ร่วมจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ.2553 และสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนเพิ่มเติม ตลอดจนการติดตามแผนที่หน่วยงานต่าง ๆ นำไปบูรณาการและปรับใช้ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์แบบยั่งยืน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์และตรวจสอบ ร่วมพูดคุยนำเสนอแก่ทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับเพื่อเป็นบทเรียนในการดำเนินการแผนชุมชนในพื้นที่และบูรณาการแผนสำหรับหน่วยงานต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามกรอบการศึกษาดังที่กล่าวไว้แล้ว โดยการเขียนบรรยายรายละเอียดการศึกษา และนำข้อมูลจากที่ผู้ศึกษาได้จากเอกสารมาหาความสัมพันธ์ เชื่อมโยงรายละเอียดและความแตกต่างของแต่ละชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ประกอบการเขียนบรรยายวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) เพื่อตอบคำถามตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้และนำเสนอต่อไป

บทที่ 4

บริบทชุมชนตำบลนาทับ

ในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับบริบทชุมชนตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รวบรวมมาจากเอกสารและแหล่งข้อมูลในท้องถิ่น โดยจะนำเสนอบริบทชุมชน ในด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม

ประวัติความเป็นมาของตำบลนาทับ

ตำบลนาทับ เป็นพื้นที่ตั้งอยู่ติดริมคลองนาทับและชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งมาประมาณ 200 กว่าปี มาแล้ว เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ไม่ได้มีปรากฏอย่างชัดเจน หากแต่บันทึกทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองจะนะไว้ ดังปรากฏในพงสาวดารเมืองสงขลา ของพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) ตอนที่ 1 ซึ่งแต่งขึ้นเมื่อปีเถาะ จุลศักราช 1207 (ตรงกับ พ.ศ.2388 : ผู้วิจัย) ความตอนหนึ่งบันทึกไว้ว่า “พระสงขลา เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เลื่อนพระสงขลาเป็นพระยาสงขลา ตั้งพ่อชื่นเป็นพระพิเรนทร์ ตั้งพ่อเถียนเซงเป็นพระสุนทรานุรักษ์ ผู้ช่วยราชการให้พระอนันตสมบัติเป็นเจ้าเมืองจนะ พระยาสงขลากราบบังคมลา พาบุตรภรรยา กลับออกเมืองสงขลา มาเรือสองลำ ต้องพายุที่หัวถนอมจมเสียลำหนึ่ง เสียผู้คนข้าวของไปเป็นอันมาก เรือพระยาสงขลาแล่นเลยมาถึงสงขลา อยู่สองปีพระอนันตสมบัติถึงแก่กรรม ได้ฝังศพพระอนันตสมบัติไว้ ณ เขาแหลมสน จารึกอักษรไว้ในศิลาหน้าศพแล้ว แล้วพระยาสงขลาบอกเข้าไปให้นำขึ้นกราบบังคมทูลว่า พระอนันตสมบัติถึงแก่กรรม บุตรชายพระอนันตสมบัติมีอยู่สามคน คำรับว่าจะได้เป็นเจ้าเมืองจนะ พระยาขลาโหมกราบบังคมทูลให้คิดเปิดเป็นพระจนะ คุมไพร่ช่วยดีบุกขึ้นกับเมืองสงขลา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งคิดเปิดเป็นพระจนะ ออกมาอยู่เมืองจนะฯ (เรียงวุฒิ มิตรสุริยะ, 2552)

พื้นที่นาทับเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและกรรมนาคม ในยุคเริ่มต้นของการเกิดชุมชนในอดีตจากการบอกเล่าของอารีฟิน เอียดวารี (สัมภาษณ์ 11 ตุลาคม 2552) กล่าวถึงชุมชนนาทับว่า ชุมชนนาทับเป็นชุมชนใหญ่เดิมอยู่ที่บ้านโหล๊ะ (บ้านเตาอิฐ) ต่อมามีการขยับขยายครอบครัวมาที่บ้านนาทับ (บ้านใต้) คนในชุมชนประกอบด้วยชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิมและชาวไทยเชื้อสายจีน อยู่ร่วมกันที่บ้านนาทับ ต่อมาด้วยวิถีการดำรงชีวิตของชาวมุสลิม

ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงทั้งขนาดเล็กที่มีพื้นที่ทำกินในคลองนาทับและเรือวนประมงขนาดใหญ่หรือ อวนปาหยัง ซึ่งทำการประมงในทะเล ไม่สะดวกต่อการนำผลผลิตจากการประมงขึ้นฝั่งที่บ้านนาทับเพราะคลื่นมีความชันสูง อีกทั้งวิถีชีวิตและการประกอบศาสนกิจที่ต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชนเพราะต้องมีศาสนสถาน (มัสยิด) ในการประกอบพิธีกรรมและศาสนกิจ จึงได้ย้ายชุมชนมาอยู่บริเวณริมคลองขา ส่วนหนึ่งก็อพยพไปอยู่ท่ายาง ท่าคลอง ท่าเคียน บ้านคูและมังอน เป็นต้น ซึ่งอยู่ในช่วงประมาณ 150 ปีที่ผ่านมาเอง ชุมชนแต่ละชุมชนจึงเติบโตมาและขยายตัวออกไป ผู้คนจากบ้านคลองข่า ได้ขยายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ เพื่อสะดวกในการประกอบอาชีพประมงตั้งแต่บ้านปากจืด ปากบาง ปีกและบ่ออิฐ เป็นต้น ทำให้ผู้คนในตำบลนาทับส่วนใหญ่จึงเป็นเครือญาติกัน (กะตอป ยี่แหละหมั่น, สัมภาษณ์ 11 ตุลาคม 2552)

ในด้านการศึกษาแต่เดิมมีการเรียนการสอนให้เด็ก ๆ ในตำบลนาทับได้เรียน เริ่มตั้งแต่ที่วัดนาเจริญ เป็นที่แรก ซึ่งทำการสอนทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี รวมถึงศาสนธรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ต่อมาได้มีการขยายและเปิดการเรียนไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในแบบชั้นเรียนชั่วคราวและพัฒนามาเป็นสถานศึกษาในปัจจุบัน ในส่วนของการศึกษาวิชาการศาสนาอิสลาม มีการเรียนวิชาการอิสลามขั้นพื้นฐานในชุมชนและมีโรงเรียนปอเนาะขนาดใหญ่ที่บ้านปากจืด (บริเวณมัสยิดบ้านปากจืดในปัจจุบัน) ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นคนเมืองไทร (รัฐไทรบุรี ประเทศมาเลเซีย) และคนปัตตานี โดยจะเห็นได้ว่าตำบลนาทับในอดีตเป็นแหล่งวิชาการด้านศาสนาอิสลามสถานที่หนึ่งด้วย

และมีการกล่าวถึงเรื่องราวของชุมชนนาทับในสมัยก่อนว่า แต่เดิมสมัยสงครามโลกที่บ้านท่าคลองหมู่ที่ 4 มีกองทัพทหารมาประจำการชุมชนรอบข้างเรียกบ้านท่าคลองว่า บ้านนาทับ แต่ในปัจจุบันบ้านนาทับหมายถึงบ้านใต้ หมู่ที่ 6 ซึ่งในอดีตท่านขุนสมาน หนีโสะ เป็นกำนัน ตำบลนาทับ และเป็นชาวบ้านท่าคลอง โดยกำเนิดที่ปกครองตำบลที่กว้างไกลถึง ตำบลจะโหลงในปัจจุบัน สมัยอดีตที่ไม่มีสะพานเชื่อมสองฝั่งคลองตำบลนาทับมีวัดนาเจริญเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี หล่อหลอมคนทั้งสองฝั่งคลองจะมาเรียนร่วมกันที่วัดนาเจริญ นอกจากนี้ที่บ้านท่าวัด (รวมพื้นที่ ม.6 และ ม.8 ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นท่าเรือ มีโรงมหรสพ หรือชาวบ้านเรียกกันว่า “วิก” เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนตำบลนาทับ

ชื่อเสียงของตำบลนาทับยุคก่อนนั้นมีชื่อเสียงทั้งในด้านการประมง และอุตสาหกรรมในครัวเรือนหลายประเภท เช่น การแปรรูปอาหารทะเล เพื่อนำไปขายให้ชาวชุมชนควน เช่นที่ตลาดสถานีรถไฟบ้านควนมิด (ตำบลคลองเป็ยะ) ตลาดถนนแพรก (ตำบลทุ่งหวัง) ซึ่งการเดินทางไป

ค้าขายมีทั้งการเดินเท้า และการพายเรือ ไปทางต้นน้ำคลองนาทับที่บ้านท่าคลอง (ตำบลจะโหนด) นอกจากนี้อุตสาหกรรมที่มีชื่อเสียงอีกด้านหนึ่งของตำบลนาทับคือการทำอิฐและกระเบื้อง เนื่องจากมีดินเหนียวที่เป็นวัตถุดิบจำนวนมาก และกลายเป็นที่มาของบ้านเตาอิฐ (หมู่ที่ 8) แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าอาชีพการทำโรงอิฐและกระเบื้องไม่มีให้คนนาทับได้เห็นในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 2 ท่านขุนสมาน หนีโสี๊ะ กำนันคนแรกของตำบลนาทับ
(ถ่ายจากภาพถ่าย เมื่อ 13 ตุลาคม 2552 โดย อุสมาน หวังสนิ)

ประวัติศาสตร์พื้นที่ในด้านการปกครอง พบว่าชุมชนตำบลนาทับมีระบบการปกครองท้องถิ่นมานานตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยมีกำนันตำบลเป็นผู้ปกครองฝ่ายพลเรือน ซึ่งในยุคแรกจะมีศักดิ์เป็น “ท่านขุน” ซึ่งสามารถลำดับได้ดังนี้

กำนันตำบลนาทับ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (2553)

1. ท่านขุนสมาน หรือ นายเกษม หนีโล๊ะ   กำนันคนแรก
2. กำนันเหนียว
3. กำนันซุ่นเลียง
4. กำนันล้วน จันทรักษ์
5. กำนันวุฒิ ชาญเสวี (กำนันตะ)
6. กำนันสัน เอียดวาริ
7. กำนันสาแหละ เหล้าะหลี
8. กำนันเดช หมัดหมัน
9. กำนันหมัด หมันตะ   กำนันคนปัจจุบัน

ตำบลนาทับมี 14 หมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านมีประวัติโดยสังเขปดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านคลองข่า

บ้านคลองข่า เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นมานานแล้ว มีชาวบ้านอาศัยอยู่มากพอสมควร นอกจากนั้นยังมีผู้คนเดินทางมาจากชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก จากบ้านเก้าเส้ง ตำบลบ่อยาง จากบ้านขวน ตำบลเขารูปช้าง มาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน ประกอบกับบริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง และทำการเกษตร ที่มาของชื่อหมู่บ้านมาจากลักษณะของพื้นที่ที่มีลำคลองเล็กไหลผ่านหมู่บ้าน ลักษณะเส้นทางกรไหลคล้ายรูปขาคน จึงเรียกหมู่บ้านคลองข่า และเพี้ยนมาเป็นหมู่บ้านคลองข่า ปัจจุบันเนื่องจากในหมู่บ้านมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงได้แยกหมู่บ้านออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านคลองข่า และหมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง

บ้านคลองข่า เป็นชุมชนเล็ก ๆ ราษฎรอยู่ร่วมกันมาด้วยความผาสุก มีชีวิตที่เรียบง่าย ประกอบอาชีพทำการประมงชายฝั่ง ทำสวนยาง ปลูกแตงโม เลี้ยงสัตว์ แม้วันเวลาที่เปลี่ยนไป อุตสาหกรรมการแปรรูปสัตว์น้ำในโรงงานใหญ่ ๆ จะเข้ามามีบทบาทกับชาวบ้านมากขึ้น แต่วิถีชีวิตของบ้านคลองข่าก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ทุกวันนี้ชีวิตผู้คนในบ้านคลองข่ายังคงใช้ชีวิตแบบที่แบบน้อม ยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนาเหมือนหลายสิบปีก่อน

ด้วยความที่ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ มีความขยันขันแข็ง ทั้งยังมีฝีมือในด้านการประมง และความชำนาญในการแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น ตัดหัวปลา ทำปลากระดักแปรรูป แล่นเนื้อปลาทำปลาหวาน ทำไตปลาทำปลาแห้ง ทำขนม ชาวบ้านคลองข่าจึงได้รวบรวมสมาชิกในหมู่บ้านที่สนใจหารายได้เพิ่ม ทำปลากระดักกรอบ และกะปิซึ่งเป็นสินค้า OTOP ด้วย ดังนั้นทางราชการได้ส่งเสริมด้วยการจัดวิทยากรมาฝึกอบรมเพิ่มเติมให้ เพื่อสนับสนุนให้ราษฎรบ้านคลองข่ามีอาชีพเสริมและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

หมู่ที่ 2 บ้านปากบาง

บ้านปากบาง เป็นหมู่บ้านที่แยกมาจากหมู่ที่ 1 บ้านคลองข่า ตั้งแต่ในอดีตคนรุ่นพ่อ เรียกหมู่บ้านคลองข่า ว่า “โนบ้าน” และเรียกบ้าน หมู่ที่ 2 ว่า “ปากบาง” เพราะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมปากคลองที่เป็นแหล่งน้ำสายหลักและบริเวณริมทะเลอ่าวไทย ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีทั้งลำคลองและทะเล ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการประมงเป็นอาชีพหลัก อีกทั้งยังเป็นท่าเรือประมงขนาดเล็กที่สำคัญ ทำให้มีชาวบ้านมาอาศัยมากขึ้น ประชากรมากขึ้น ปัจจุบันจึงได้แยกหมู่บ้านอีกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 12 บ้านปากจาด และ หมู่ที่ 13 บ้านท่าบ

หมู่ที่ 3 บ้านท่ายาง

บ้านท่ายางเกิดขึ้นในสมัยที่ไม่มีหลักฐานชัดเจน หมู่บ้านท่ายางเดิมมีคนอาศัยอยู่ด้านทิศเหนือติดกับลำคลอง มีจำนวนไม่กี่ครัวเรือน และในทิศทางตะวันออก ตอนนั้นมีสภาพเป็นป่าสน ป่ายางหรือต้นยางมากมาย คนนิยมตัดต้นไม้มาทำบ้านและกระท่อมเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ชาวบ้านจึงเรียกชุมชนนี้ว่าบ้านท่ายาง และมีคนเล่าต่อกันมาว่า ทิศตะวันตกที่ติดกับ ลำคลองนาทับ มีความสมบูรณ์ จะมีฝูงนกกระยางมาหาอาหารกินเป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนก ต่อมาเมื่อประชากรขยายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้สภาพป่าที่สมบูรณ์ถูกทำลาย ทำให้ฝูงนกกระยางไม่มาหาอาหารที่ทาน้ำอีกเลย ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า บ้านท่ายาง มาจนปัจจุบัน

หมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง

บ้านท่าคลองเริ่มก่อตั้งเมื่อสมัยใด ไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจน คนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่เป็นคนชวา มาจากประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งอพยพเร่ร่อนมาหากิน โดยใช้เรือสำเภาล่องมา และตั้งถิ่นฐานอยู่ริมทะเล โดยยึดอาชีพปั้นหม้อดิน และทำประมงเร่ร่อน และได้เข้ามาทำอาชีพที่ตำบลนาทับ เพราะเห็นว่าบริเวณพื้นที่นี้มีลำคลองไหลสู่ทะเล และมีปลาชุกชุม จึงเข้ามาหาปลา พร้อมกับหาดินเหนียวใช้ปั้นหม้อดินไปด้วย ต่อมาชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงอพยพเข้ามาอยู่ด้วย โดยยึดอาชีพ

ประมง เมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้น ทุกบ้านจะมีเรือไว้หาปลา ทำให้คลองนาทับมีลักษณะเป็นท่าเรือจอดเทียบท่าหลายลำ ทั้งของชาวประมงที่ผ่านไปมา และที่อาศัยอยู่ที่นี่ จึงทำให้เรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านท่าคลองจนถึงปัจจุบัน

หมู่ที่ 5 บ้านบ่อโตะคอง

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีทหารเข้ามาตั้งค่ายอยู่ที่ภูเขาด้านทิศตะวันตก ทหารเหล่านั้นใช้ม้าในการเดินทางและทำศึกสงคราม มีทหารม้าที่นอนอยู่หน้าค่ายศึก จะนอนเฝ้าระวังข้าศึก ไม่ให้ไปโจมตีค่ายที่พักอยู่ที่ภูเขา จึงเป็นที่มาของคำว่า ม้านอน และเพี้ยนมาเป็น ม้างอน และอีกชื่อหนึ่ง เรียกว่าบ้านบ่อโตะคอง สาเหตุที่เรียกว่าบ้านบ่อโตะคอง เนื่องจากมีคนชื่อโตะคองมาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นคนแรก และได้สร้างบ้านเรือน บ่อน้ำไว้ หนึ่งบ่อ เพื่อไว้สำหรับคนที่ผ่านไปมาได้มีน้ำดื่มกิน เมื่อนายโตะคองได้เสียชีวิตลง ชาวบ้านที่เหลืออยู่จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านบ่อโตะคอง จนถึงปัจจุบัน ส่วนชื่อในราชการเรียก บ้านม้างอน

หมู่ที่ 6 บ้านใต้

บ้านใต้หรือบ้านนาทับ เป็นชื่อของตำบลนาทับและชื่อของหมู่บ้าน สาเหตุที่เรียกชื่อว่าบ้านนาทับ เนื่องจาก ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีหัวเมืองตั้งอยู่ที่บ้านจะโหลง ชื่อว่าเมืองหนะ มีเจ้าเมืองชื่อว่า พระยาหนะ สมัยนั้นญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่เมืองสงขลา เจ้าเมืองสงขลาได้สั่งให้เจ้าเมืองหนะ นำกำลังทหารยกทัพไปเป็นทัพหน้า เพื่อสกัดกั้นข้าศึก โดยเดินทางมาตามลำคลอง และตั้งค่ายอยู่บริเวณริมคลอง ชาวบ้านเรียกว่าบริเวณนี้ว่า ทัพหน้า จนเพี้ยนมาเป็นนาทับ และใช้ชื่อตำบลนาทับเป็นชื่อบ้านนาทับ จวบจนปัจจุบัน

หมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน

บ้านนาเสมียนจากที่ผู้เฒ่า ผู้แก่ ในพื้นที่นี้ได้รับการเล่าขานต่อกันมาว่า เดิมหมู่บ้านนี้มีบุคคลคนหนึ่งชื่อนายเสมียน ได้หนีภัยจากโจรสลัดมาหลบภัย พักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านนี้ ในขณะนั้นมีสภาพเป็นป่ารก มีสัตว์ร้ายหลายชนิด เมื่อนายเสมียนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่ได้ไม่นาน ก็มีกลุ่มคนอื่น ๆ อพยพเข้ามา ขณะนั้นนายเสมียนได้อพยพหลบหนีออกไปจากหมู่บ้าน เพื่อคอยหนีโจรสลัดที่คอยตามล่า และหนีไปที่ใด ไม่มีใครรู้ ส่วนที่เรียกว่าบ้านนาเสมียน เนื่องจากว่านายเสมียนได้เข้ามาอยู่เป็นคนแรก และเพี้ยนมาเป็นชื่อนาเสมียน จนถึงปัจจุบัน

หมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ

บ้านเตาอิฐเดิมที่เรียกว่าบ้านท่าวัด เพราะสมัยก่อนจะมีพระเดินทางมาพักที่ริมคลองนาทับ แต่ต่อมามีการย้ายไปตั้งวัดที่บ้านใต้ หมู่ที่ 6 แทน จึงเป็นการเปลี่ยนชื่อบ้านมาเป็นบ้านเตาอิฐ เนื่องจากคั้งเดิมที่นี่มีการทำอิฐทำกระเบื้องส่งไปขายนอกตำบลเป็นจำนวนมาก

หมู่ที่ 9 บ้านคูน้ำรอบ

พื้นที่ในหมู่ 9 บ้านคูน้ำรอบ เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นเกาะอยู่ในคลองนาทับ มีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ เดิมมีพื้นที่ติดกับหมู่ 8 บ้านเตาอิฐ (บ้านโหล๊ะ) ต่อมาบริเวณนั้นถูกน้ำกัดเซาะนานเข้าแยกจากกันเป็นคูน้ำชาวประมงก็ขุดคูให้กว้างเพื่อเรือข้ามผ่าน ต่อมาพื้นที่บริเวณนั้นก็เป็นคูขนาดใหญ่ และนานวันเข้าก็ขยายกว้างขึ้น แต่ชาวบ้านเรียกว่าบ้านคูน้ำรอบถึงปัจจุบันนี้

หมู่ที่ 10 บ้านปึก

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ครอบครัวของ นายแดง เอียดวาริ ได้มาตั้งถิ่นฐานเป็นคนแรก หลักจากนั้น ได้มีกลุ่มคนอื่นเข้ามาอาศัยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ คนที่อพยพมาส่วนใหญ่เป็นคนที่เคยอยู่ที่ “บ้านคลองข่า” เหตุการณ์ที่สำคัญคือ บริเวณหมู่บ้านนี้ทางทิศเหนือเคยเป็นที่ตั้งทัพของพระยา นคร ซึ่งเข้ามาทำศึกกับเมืองปัตตานี ส่วนชื่อ “บ้านปึก” นั้น เนื่องมาจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มาก และที่สำคัญคือมีปลักน้ำหรือหนองน้ำอยู่เป็นจำนวนมาก ในปลักน้ำหรือหนองน้ำนั้นมีน้ำมาก และน้ำไม่เคยแห้ง ภาษาลิ้นเรียกว่า น้ำเป็นปึก (มาก) ไม่แห้ง “บ้านปึก” จึงมีที่มาจากพื้นที่ที่มีปลักน้ำ หรือหนองน้ำที่มีความสมบูรณ์ น้ำมาก หรือน้ำเป็นปึก ชาวบ้านเลยเรียกว่า “บ้านปึก” มาจนถึงปัจจุบันนี้

บ้านปึก หมู่ที่ 10 ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ห่างจากตัวเมืองจะนะไปทางทิศใต้ ประมาณ 27 กิโลเมตร ภายในหมู่บ้านบริเวณนี้เดิมเป็นทุ่งนาและมีชายฝั่งทะเลอยู่ด้านหน้า ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ทำการเกษตร รับจ้าง และค้าขาย

หมู่ที่ 11 บ้านคลองทิง

บ้านคลองทิง เดิมพื้นที่ในชุมชนนี้เป็นปรกทึบ มีพืชพันธุ์ไม้ และสัตว์ป่าหลาย ๆ ชนิด อยู่มากมาย กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ เป็นคนที่อาศัยอยู่หมู่ที่ 5 บ้านบ่อโตะคอง และอพยพ มาในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง และจุดเด่นของหมู่บ้านนี้ มีฝูงกระทิงที่อาศัยอยู่บริเวณลำคลอง ซึ่งมีผู้คนเห็นฝูงวัวกระทิงมากินน้ำอยู่เนือง ๆ จึงเรียกบ้านนี้ว่า คลองทิง ในที่สุด

หมู่ที่ 12 บ้านปากจาด

เดิมบ้านปากจาด อยู่หมู่ที่ 2 บ้านปากบาง พอมีประชากรมากขึ้นทำให้ผู้ใหญ่บ้าน คูแลไม่ทั่วถึง เลยแยกออกมาเป็นหมู่ที่ 12 บ้านปากจาด เมื่อ พ.ศ.2539 สาเหตุที่ชื่อบ้านปากจาดเพราะ มีแม่น้ำลำคลอง 2 สาย คือ คลองนาทับกับคลองขาไหลผ่านมาบรรจบกันเลยเรียกว่า “บ้านปากจาด” ตั้งแต่นั้นมา

หมู่ที่ 13 บ้านทำนบ

บ้านทำนบย้ายออกมาจากหมู่ที่ 2 บ้านปากบาง เมื่อปี พ.ศ.2547 ซึ่งสาเหตุที่เรียกว่า บ้านทำนบ เนื่องจากมีนายโตะฮุด ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณนี้ ทำอาชีพประมงเป็นหลัก สภาพพื้นที่ บริเวณนี้มีป่าชายเลนและพื้นที่พรุ จึงมีแอ่งน้ำ มีทางน้ำไหลผ่านลงคลองนาทับ บางช่วงขาดแคลน น้ำ นายโตะฮุดจึงมีการสร้างทำนบขนาดเล็กเกิดขึ้นในบริเวณนี้ เพื่อให้คนได้ดักปลา และทอดแห หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า นบ ในขณะที่นั้นมีปลาชุกชุม ใครที่อาศัยอยู่ที่นี้จะมีความร่ำรวย คำขาศดี ทำให้ชาวบ้านพื้นที่ใกล้เคียงอพยพมาอยู่เพิ่มขึ้น เมื่อนายโตะฮุดเสียชีวิตลง ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้าน ต่อ ๆ กันมาว่า บ้านนบโตะฮุด ส่วนปัจจุบันใช้ภาษาทางราชการและเป็นชื่อทางราชการเรียกว่า บ้านทำนบ

หมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง

บ้านคลองสอง เดิมเป็นส่วนหนึ่งของบ้านคลองข่า หมู่ที่ 1 และได้แยกออกมา เป็น หมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2547 ชื่อหมู่บ้านที่เรียกว่า “บ้านคลองสอง” เนื่องจากในหมู่บ้านมีลำคลองอยู่ 2 สาย ๆ หนึ่งเป็นคลองเล็ก คือ คลองขา และอีกสายเป็นลำคลองใหญ่ที่เปิดสู่ทะเลอ่าวไทย คือ คลองนาทับ

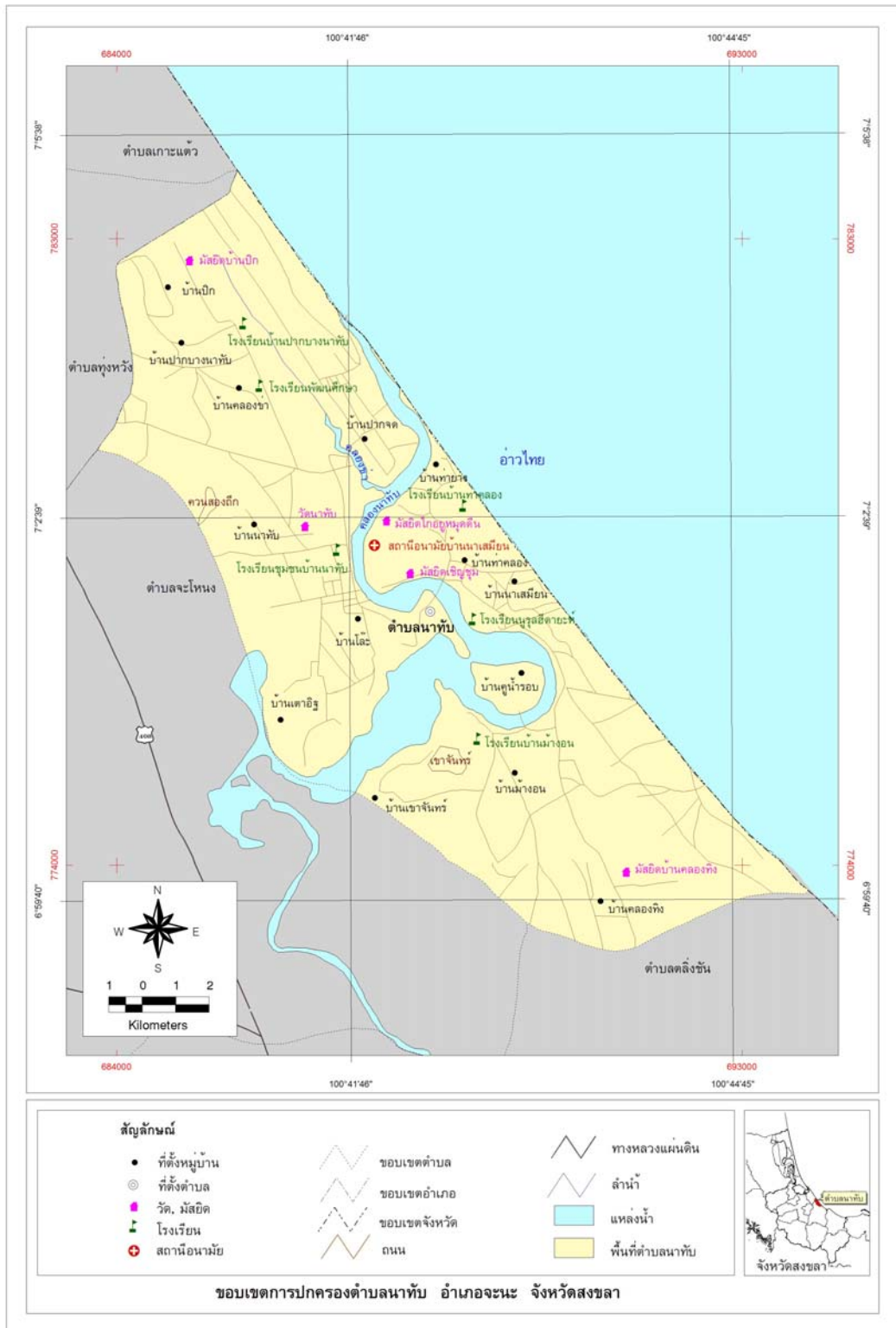
สภาพภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและขนาดของพื้นที่

ตำบลนาทับ เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านคลองข่า บ้านปากบาง บ้านท่ายาง บ้านท่าคลอง บ้านบ่อโต๊ะกง บ้านใต้ บ้านนาเสมียน บ้านเตาอิฐ บ้านคูน้ำรอบ บ้านปึก บ้านคลองทิง บ้านปากจืด บ้านท่าบงและบ้านคลองสอง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของที่ว่าการอำเภอจะนะ ห่างจาก ที่ว่าการอำเภอจะนะ ประมาณ 18 กิโลเมตร ระหว่างละติจูดที่ 7 องศา 06 ลิปดา 03.34 พิลิปดาเหนือ ถึงละติจูดที่ 6 องศา 59 ลิปดา 03.32 พิลิปดาเหนือ และระหว่างลองจิจูดที่ 100 องศา 43 ลิปดา 06.36 พิลิปดาตะวันออก ถึงลองจิจูดที่ 100 องศา 40 ลิปดา 29.35 พิลิปดาตะวันออก และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมืองสงขลา
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลตลิ่งชัน และตำบลจะโหนด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา และตำบลจะโหนด อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

พื้นที่ของตำบลนาทับ มีขนาดพื้นที่ 31.32 ตารางกิโลเมตร หรือ 19,573 ไร่ มีความยาวจากเหนือมาได้ ประมาณ 12.90 กิโลเมตร และมีความกว้างจากตะวันออกไปตะวันตก ประมาณ 4.92 กิโลเมตร มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 11,277 คน เป็นชาย 5,635 คน และเป็นหญิง 5,642 คน เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดพื้นที่และจำนวนประชากรของตำบลนาทับกับตำบลอื่น ๆ ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งจำแนกได้ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2543

ภาพประกอบที่ 3 ขอบเขตการปกครองตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 2 ขนาดพื้นที่และจำนวนประชากรของ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
จำแนกเป็นรายตำบล

ลำดับที่	ตำบล	ขนาดพื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวนประชากร		
			ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านนา	23.49	4,004	3,954	7,958
2	ป่าชิง	25.00	2,176	2,311	4,487
3	สะพานไม้แก่น	46.00	2,917	3,884	6,801
4	สะกอม	15.53	3,796	3,884	7,680
5	นาหว้า	56.00	3,480	3,562	7,042
6	นาทับ	31.32	5,635	5,642	11,277
7	น้ำขาว	55.00	1,805	1,877	3,682
8	ขุนตืดหวาย	20.08	1,347	2,949	4,296
9	ท่าหม่อไทร	25.26	3,040	3,126	6,166
10	จะโหนดง	44.80	3,614	3,698	7,312
11	คู	23.27	2,910	3,007	5,917
12	แค	40.12	1,949	1,953	3,902
13	คลองเป็ยะ	41.60	2,530	2,701	5,231
14	ตลิ่งชัน	31.10	4,440	4,426	8,866
รวม		478.57	43,643	46,974	90,617

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย กันยายน พ.ศ.2551

จากตารางที่ 2 เปรียบเทียบขนาดของพื้นที่และจำนวนประชากรของตำบลนาทับ และตำบลต่าง ๆ ในอำเภอจะนะ พบว่า ตำบลนาทับ มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 7 คือ มีพื้นที่ 31.32 ตารางกิโลเมตร รองมาจากตำบลนาหว้า น้ำขาว สะพานไม้แก่น จะโหนดง คลองเป็ยะและแค คือ มีพื้นที่ 56.00, 55.00, 46.00, 44.80, 41.60 และ 40.12 ตารางกิโลเมตร และตำบลที่มีขนาดพื้นที่ เล็กที่สุด คือ ตำบลสะกอม มีพื้นที่ 15.53 ตารางกิโลเมตร

ส่วนจำนวนประชากรพบว่า ตำบลนาทับมีประชากรมากเป็นอันดับที่ 1 คือ มี ประชากร 11,277 คน รองลงมาคือตำบลตลิ่งชัน บ้านนา และ สะกอม ซึ่งมีประชากร 8,866, 7,958 และ 7,680 คน ตามลำดับ และตำบลที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ ตำบลน้ำขาว มีประชากรจำนวน 3,682 คน สำหรับพื้นที่ตำบลนาทับ แบ่งออกเป็น 14 หมู่บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 3 ขนาดพื้นที่ และจำนวนประชากรของตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา
จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน

ลำดับที่	หมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	จำนวนประชากร		
			ชาย	หญิง	รวม
1	หมู่ที่ 1 บ้านคลองข่า	188	446	432	878
2	หมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับ	224	602	591	1,193
3	หมู่ที่ 3 บ้านท่ายาง	196	540	530	1,070
4	หมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง	189	478	514	992
5	หมู่ที่ 5 บ้านบ่อไต่ะคง	219	577	592	1,169
6	หมู่ที่ 6 บ้านใต้	165	298	310	608
7	หมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน	145	403	391	794
8	หมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ	160	295	345	640
9	หมู่ที่ 9 บ้านคูน้ำรอบ	31	110	92	202
10	หมู่ที่ 10 บ้านปึก	108	310	272	582
11	หมู่ที่ 11 บ้านคลองทิง	181	478	495	973
12	หมู่ที่ 12 บ้านปากจาด	159	472	463	935
13	หมู่ที่ 13 บ้านทำนบ	145	417	377	794
14	หมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง	140	426	438	864
รวม		2,250	5,852	5,842	11,694

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ธันวาคม พ.ศ.2551

สำหรับจำนวนประชากรพบว่า หมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับ มีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ 1,193 คน รองลงมาคือหมู่ที่ 5 บ้านบ่อไต่ะคง หมู่ที่ 3 บ้านท่ายาง และหมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง มีประชากรจำนวน 1,169, 1,070 และ 992 คน ตามลำดับ และหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุดคือ หมู่ที่ 9 บ้านคูน้ำรอบ มีประชากรจำนวน 202 คน

ภูมิประเทศ

ภูมิประเทศ คือ ลักษณะของแผ่นดินหรือเปลือกโลก ซึ่งมีรูปพรรณสัณฐานต่าง ๆ กัน เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา เนินเขาหรือควน ที่ราบ ที่ราบลุ่ม ที่ราบชายฝั่งทะเล แม่น้ำ

ลำคลอง ทะเลและเกาะ เป็นต้น ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อพื้นที่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การตั้งถิ่นฐาน การคมนาคมขนส่ง สังคมวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของประชาชน

สำหรับพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา มีลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบ ที่ราบลุ่ม พื้นที่พรุ พื้นที่สันทรายชายหาดและชายฝั่งทะเล มีภูเขา เนินเขาเล็ก ๆ กระจายอยู่บ้าง มีคลองนาทับเป็นคลองสายหลักและมีคลองซึ่งเป็นสาขาย่อย ๆ ของคลองนาทับไหลผ่านหลายสาย และบางพื้นที่มีลักษณะเป็นพรุหรือพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

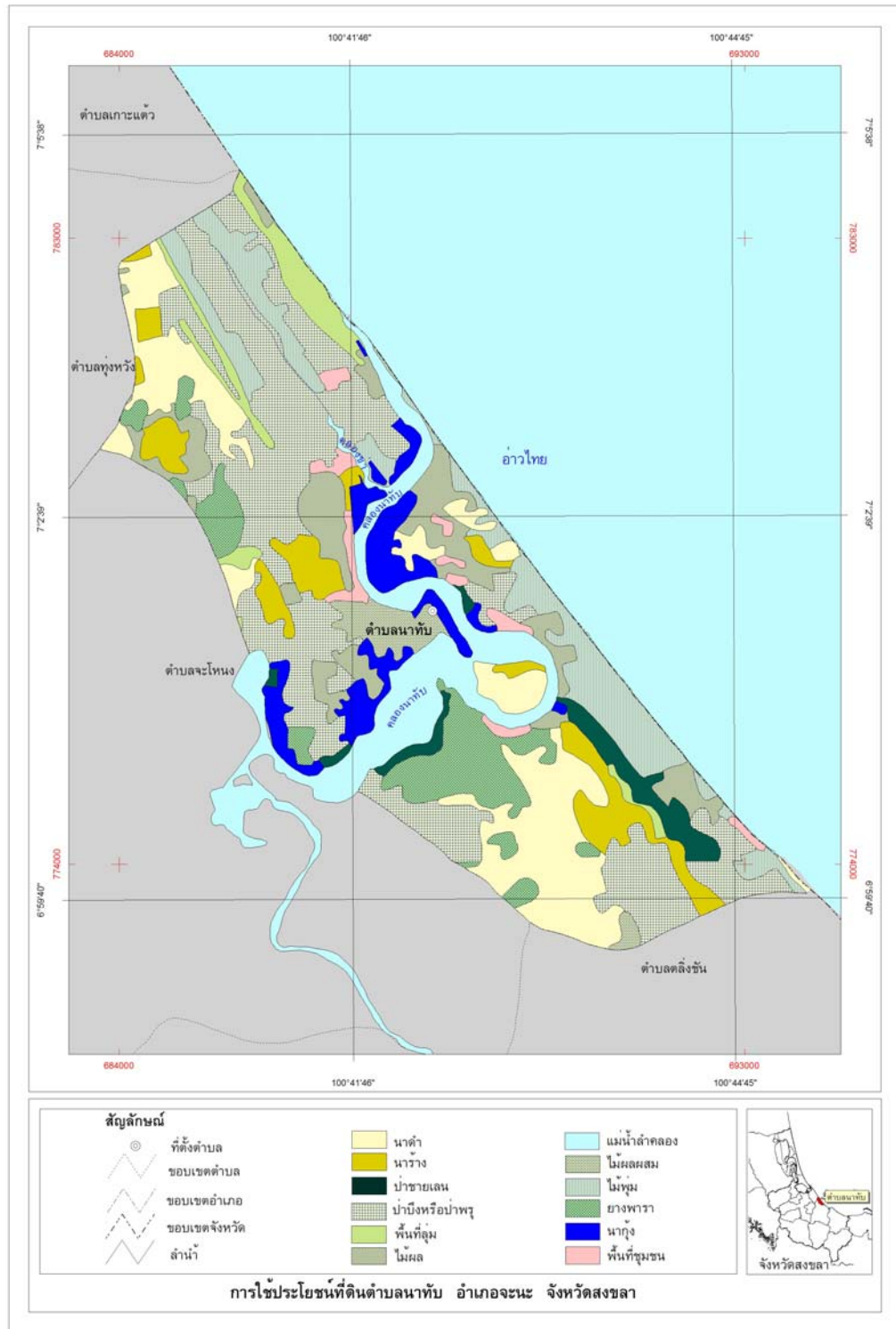
1. คลองนาทับ

คลองนาทับเป็นคลองขนาดใหญ่ มีขนาดความยาวประมาณ 15 กิโลเมตร และความกว้าง ประมาณ 200 เมตร และบางส่วนอาจถึง 1,000 เมตร ในตอนบนของคลอง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “คลองกว้าง” คลองนาทับมีต้นน้ำมาจากเทือกเขาสันกาลาคีรี บริเวณพรหมแดนอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา กับประเทศมาเลเซีย และภูเขาบางส่วนของอำเภोजะนะ และอำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา ไหลลงสู่คลองนาทับออกทะเลอ่าวไทย ที่บ้านปากบางนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ลักษณะสองฝั่งคลองประกอบไปด้วยบ้านเรือนของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ป่าชายเลน พื้นที่การทำนาทุ่ง พื้นที่เลี้ยงปลาในกระชังและที่จืดเรือ ปัจจุบันชาวบ้านที่อยู่อาศัยริมคลองนาทับได้ใช้ประโยชน์ในการทำประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นแหล่งรายได้หลักของชาวบ้านในชุมชน

คลองนาทับในปัจจุบันประสบปัญหาเรื่องการทิ้งสารเคมีลงสู่แหล่งน้ำจากโรงงานอุตสาหกรรมและบางส่วนของภาคเกษตร ทำให้บางช่วงเกิดน้ำเสีย สัตว์น้ำที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ต้องตายเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนอย่างใกล้ชิดและยั่งยืน

2. คลองขา

“คลองขา” ชื่อคลองซึ่งเป็นชื่อเดียวกับชื่อบ้านของหมู่ที่ 1 บ้านคลองขา เป็นลำคลองสาขาของคลองนาทับ ในอดีตคลองสายนี้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เชื่อมต่อระหว่างคลองสำโรงและคลองนาทับ โดยมีเส้นทางเดิมที่ผ่านจากคลองขา สู่คลองบ้านด่าน คลองสามกอง ตำบลเกาะแก้ว ไปเชื่อมต่อกับคลองสำโรงที่บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลเขารูปช้าง เข้าคลองสำโรงออกสู่ทะเลสาบสงขลา ปัจจุบันเส้นทางสัญจรดังกล่าวมาไม่มีแล้ว เพราะปริมาณน้ำที่ไม่มากพอและการคมนาคมทางบกที่สะดวกขึ้น ความยาวของคลองขาในปัจจุบันประมาณ 6 กิโลเมตร ส่วนที่ใช้ประโยชน์เต็มก็คือส่วนที่เป็นหมู่บ้านคลองขา ซึ่งคลองขานี้มีความกว้างประมาณ 30 เมตร เท่านั้น

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน พ.ศ.2549

ภาพประกอบที่ 4 การใช้ประโยชน์ที่ดินตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

ภูมิอากาศ

ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา พบว่า ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ซึ่งอยู่ในเขตอากาศร้อนชื้นและอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมทั้งลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นลักษณะภูมิอากาศทั่วไปของตำบลนี้จึงมีอากาศร้อนชื้น มีอุณหภูมิเกือบสม่ำเสมอตลอดทั้งปี มีฝนตกชุก มีรายละเอียดดังนี้

อุณหภูมิ

อุณหภูมิทั่วไปของตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีอุณหภูมิสูงเกือบตลอดทั้งปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 28.1 องศาเซลเซียส ในฤดูร้อนอุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ในระหว่าง 28–29 องศาเซลเซียส โดยเดือนเมษายนและเดือนพฤษภาคมเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนที่สุด มีอุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ที่ 29.2 องศาเซลเซียส ซึ่งอุณหภูมิสูงสุดที่เคยวัดได้คือ 38.2 องศาเซลเซียส เดือนธันวาคมเป็นเดือนที่มีอากาศเย็นมากที่สุด มีอุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ที่ 26.7 องศาเซลเซียส ซึ่งอุณหภูมิต่ำสุดที่เคยวัดได้คือ 19.7 องศาเซลเซียส ส่วนช่วงเวลาที่มียุณหภูมิสูงสุดต่ำสุดในแต่ละวัน พบว่า ช่วงเวลาที่มียุณหภูมิสูงสุดอยู่ในช่วงระหว่างเวลา 13.00-15.00 น. และช่วงเวลาที่มียุณหภูมิต่ำสุดอยู่ในช่วงระหว่างเวลา 03.00-06.00 น.

ตารางที่ 4 อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ และปริมาณน้ำฝนของจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ.2552

สถานีสงขลา	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	เฉลี่ย/ รวม
อุณหภูมิเฉลี่ย	26.3	27.75	27.71	28.26	28.33	29.62	28.7	28.42	28.48	27.91	27.28	27.66	28.04
ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย	76.8	75.09	79.54	78.12	79.64	69.63	73.13	74.21	73.82	76.38	80.43	76.27	76.09
ปริมาณน้ำฝนทั้งปี	295.4	38.9	120.2	165.9	90.4	11.2	63.8	79.2	62.7	224.3	857.0	110.3	2,119.3

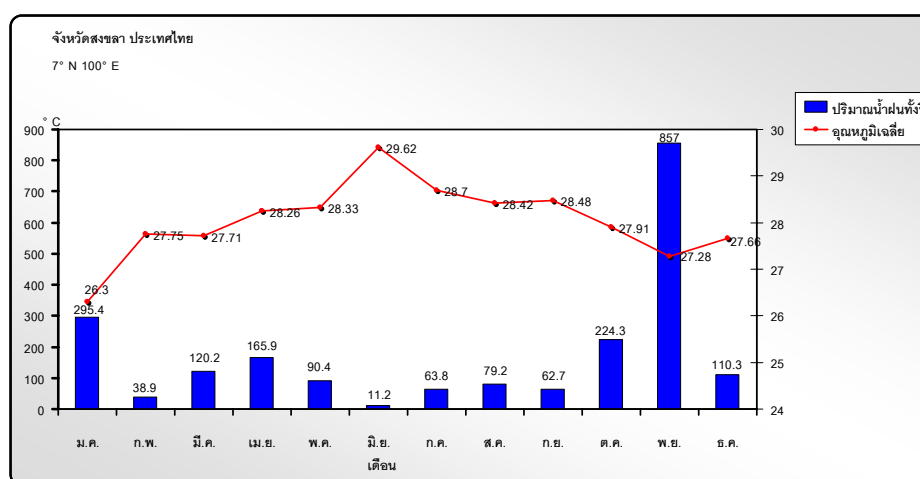
ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา พ.ศ.2553

ความชื้นและปริมาณน้ำฝน

ตำบลนาทับ มีอากาศชื้นตลอดปี ดังข้อมูลในตารางที่ 3 ซึ่งจะเห็นได้ว่า ไม่มีเดือนใดที่อากาศมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 74 และมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยทั้งปีอยู่ที่ประมาณร้อยละ 77 โดยเดือนพฤศจิกายนเป็นเดือนที่มีความชื้นสูงสุด คือมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 83 และเดือนสิงหาคมเป็นเดือนที่อากาศแห้งที่สุด คือมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยอยู่ที่ ร้อยละ 74 และพบว่าความชื้นของอากาศจะมีความสัมพันธ์กับลมมรสุมที่พัดผ่าน กล่าวคือ ในช่วงที่มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านอากาศจะมีความชื้นสูง และในช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านอากาศจะมีความชื้นต่ำ

ส่วนปริมาณน้ำฝนพบว่า ลักษณะของฝนจะตกกระจายตลอดทั้งปี แต่จะตกมากในฤดูหนาวหรือช่วงที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน โดยจะนำเอาความชื้นและฝนจากอ่าวไทยมาสู่บริเวณนี้ โดยมีปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปี 2,119.3 มิลลิเมตร ซึ่งนับว่าอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง และเมื่อพิจารณาการกระจายของปริมาณน้ำฝนในปี พ.ศ. 2552 ทั้งปี พบว่า จะมีฝนตกหนักเพียง 3 เดือน คือ ในเดือนมกราคม และระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม โดยมีปริมาณน้ำฝนอยู่ที่ระหว่าง 224.3 – 857 มิลลิเมตร ซึ่งเดือนพฤศจิกายนจะเป็นเดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือ มีปริมาณน้ำฝนถึง 857 มิลลิเมตร และอีก 9 เดือนจะมีฝนตกน้อย คือมีปริมาณน้ำฝนอยู่ระหว่าง 11.2 – 165.9 มิลลิเมตร และเดือนมิถุนายนเป็นเดือนที่มีฝนตกน้อยที่สุด คือ มีปริมาณน้ำฝนเพียง 11.2 มิลลิเมตร โดยอุณหภูมิและปริมาณน้ำฝนแต่ละเดือนในปี พ.ศ.2552 ของจังหวัดสงขลา สามารถแสดงเป็นภาพเปรียบเทียบได้ดังภาพประกอบที่ 5 ดังนี้

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา พ.ศ.2553

ภาพประกอบที่ 5 อุณหภูมิ และปริมาณน้ำฝนของจังหวัดสงขลา

ลมและทิศทางการลม

ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ ตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุม โดยมีทั้งลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านพื้นที่อย่างละประมาณ 5-6 เดือน กล่าวคือ ในฤดูร้อนจะมีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม โดยมีทิศทางการพัดมาจากทิศตะวันตกทั้ง 6 เดือน ยกเว้นเดือนกรกฎาคม ซึ่งในช่วงเวลานี้ในพื้นที่ตำบลนาทับจะมีฝนตกน้อยเพราะมีแนวเทือกเขาบรรทัดและสันกาลาคีรีขวางกั้นทางลม จึงกลายเป็นเขตเงาฝน ส่วนในฤดูหนาวจะมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านระหว่างเดือนพฤศจิกายน โดยเป็นลมที่พัดมาจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หลังจากนั้นจนถึงเดือนเมษายน ลมจะพัดมาจากทิศตะวันออก

นอกจากนี้ เขตตำบลนาทับยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของพายุหมุนที่เกิดจากทะเล อ่าวไทยและทะเลจีนใต้ โดยปกติพายุหมุนจะพัดผ่านฝั่งตะวันออกของภาคใต้ในช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน ส่วนความรุนแรงของพายุ โดยส่วนใหญ่จะเป็นพายุดีเปรสชัน แต่บางครั้งจะรุนแรงถึงระดับพายุไซร่อนและไต้ฝุ่น

ฤดูกาล

ตำบลนาทับ มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝน และฤดูร้อน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคมจนถึงเดือนธันวาคม โดยฤดูกาลจะมีความสัมพันธ์กับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือในช่วงต้นของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านพื้นที่ จะนำเอาความชื้นและทำให้เกิดฝนตกในปริมาณมาก โดยเฉพาะเดือนพฤศจิกายนซึ่งเป็นเดือนที่มีฝนตกมากที่สุด ส่วนปลายของช่วงที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน ฝนจะตกน้อยลงและอากาศจะเริ่มร้อนขึ้น

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนกันยายน ช่วงนี้จะมีฝนตกน้อย ฝนตกกระจายไม่สม่ำเสมอ และเกิดภาวะฝนทิ้งช่วง ทำให้อากาศแห้งมาก โดยเฉพาะช่วงระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม อากาศโดยทั่วไปจะร้อน

สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจ เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับเรื่องกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรืออาชีพของประชากร และโครงสร้างพื้นฐานในตำบลนาทับ

อาชีพของประชากร

อาชีพของประชากรในตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ประกอบไปด้วย เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการค้าและการบริการ

เกษตรกรรม

เกษตรกรในตำบลนาทับ ประกอบอาชีพทางด้านกสิกรรม/ การเพาะปลูก การปศุสัตว์/การเลี้ยงสัตว์ และการประมง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การกสิกรรม/การเพาะปลูก เป็นอาชีพหลักของเกษตรกรในตำบลนาทับ โดยเฉพาะการทำสวนยางพารา ทำนา สวนไม้ดอก (ดาวเรือง) แตงโม และพืชสวนสำคัญอื่น ๆ ที่เกษตรกรนิยมปลูก ได้แก่ มะพร้าว ตาล โตนด มะม่วง พริกขี้หนู ตะไคร้ กัญชงน้ำว่า ข้าวโพด ถั่วฝักยาว แตงกวา กล้วย มะเขือ และมะละกอ พบได้โดยทั่วไปทั้งตำบลนาทับ

2) การปศุสัตว์/การเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรในตำบลนาทับจะประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ควบคู่กับการเพาะปลูกมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยจะเลี้ยงสัตว์ในบริเวณบ้าน ซึ่งสัตว์ที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ โค สุกร ไก่ เป็ด และในปัจจุบันมีสัตว์เศรษฐกิจที่เกษตรกรในตำบลนาทับนิยมเลี้ยงคือ ปลา กะพงขาว กุ้งกุลาดำ และกุ้งขาว ส่วนไก่ไข่และไก่เนื้อก็มีให้เห็นในชุมชนมากเช่นกัน

3) การประมง อาชีพประมงเป็นอาชีพหลักคู่กับตำบลนาทับ มาอย่างยาวนาน การประมงส่วนใหญ่จะเป็นการประมงขนาดเล็ก โดยใช้เรืออวนลาก เรือหางยาววางเครื่อง และเรือพาย สำหรับพื้นที่การทำประมงจะใช้บริเวณชายฝั่งริมทะเล ไม่ห่างจากปากคลองนาทับ มากนัก และบางส่วนทำการประมงในคลองนาทับ

อุตสาหกรรม

ตำบลนาทับ มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ 3 โรง โดยส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมการแปรรูปสัตว์น้ำ ส่วนโรงงานขนาดเล็กที่เป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน มีหลายประเภทในชุมชน ได้แก่ การทำปลาแห้ง ปลาเค็ม กะปิ รับจ้างตัดหัวปลา แล่เนื้อปลา เลี้ยงหอย ซึ่งอุตสาหกรรมที่มีอยู่จะเป็นอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกับการประมงทั้งสิ้น

การค้าและการบริการ

การค้า การประกอบธุรกิจด้านการค้าขายภายในตำบล เป็นลักษณะของการประกอบกิจการขนาดเล็กและขนาดกลาง เช่น ร้านขายของชำ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในตำบลนาทับ นอกจากนี้ยังมีอาชีพการค้าขายสินค้าประมง ทั้งที่เป็นของสดและแปรรูปแล้ว จะมีให้เห็นโดยทั่วไป โดยผู้ค้าจะนำไปขายที่ตลาดนัดชุมชน และตลาดนัดประจำอำเภอตลอดทั้งสัปดาห์ โดยในวันเสาร์มีตลาดนัดตอนเย็นที่บ้านปากบาง วันอาทิตย์มีตลาดนัดตอนเย็นที่บ้านท่าคลอง วันจันทร์มีตลาดนัดตอนเช้าที่บ้านเตาอิฐ ใกล้กับโรงเรียนชุมชนบ้านนาทับ ซึ่งเป็นตลาดนัดเก่าแก่ของชุมชนนาทับ หรือเรียกว่า “ตลาดนัดจันทร์” วันพุธมีตลาดนัดตอนเย็นที่บ้านปากจูด และวันศุกร์มีตลาดนัดตอนเช้าที่บ้านคลองข่า ซึ่งเป็นตลาดนัดเก่าแก่อีกที่หนึ่ง มีการค้าขายสินค้าพื้นบ้านมาไม่ต่ำกว่า 80 ปี

การบริการ การประกอบธุรกิจด้านการบริการภายในตำบล มีการประกอบธุรกิจบริการพื้นฐานทั่วไป เช่น รถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง เรือตกปลาหรือช่างแขนงต่าง ๆ

โครงสร้างพื้นฐาน

โครงสร้างพื้นฐานในตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร การไฟฟ้า และการประปา

การคมนาคมขนส่ง

เส้นทางคมนาคมหลัก คือ ทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงชนบท จะเชื่อมโยงระหว่างตัวจังหวัดกับตัวอำเภอ เส้นทางภายในอำเภอและหมู่บ้าน ผู้รับผิดชอบจะเป็นส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด พื้นที่ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีระบบการคมนาคมขนส่งทางบกเป็นหลัก โดยเฉพาะทางรถยนต์ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ ได้จำแนกประเภทระบบขนส่งทางบก สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท

การคมนาคมทางบก การคมนาคมขนส่งกับพื้นที่ภายนอกตำบลนั้น ใช้เส้นทางการเดินทางหลัก 4 เส้นทาง ประกอบด้วย เส้นทางรถยนต์จากตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมืองสงขลา เส้นทางสายทางหลวงชนบทเลียบริมทะเลอ่าวไทย เริ่มเข้าสู่ตำบลนาทับที่บ้านปึก หมู่ที่ 10 ทางทิศเหนือมุ่งสู่ตำบลนาทับ ผ่านหมู่ที่ 2, 12, 13, 14, 1, 6 และหมู่ที่ 8 ผ่านสะพานข้ามคลองนาทับสู่หมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง ไปสู่ถนนเลียบริมฝั่งทะเลอ่าวไทยอีกครั้ง สิ้นสุดเขตตำบลนาทับที่บ้านคลองทิง (บ้านสวนกง) หมู่ที่ 11 สิ้นสุดเขตรอยต่อกับตำบลดงลิ้น อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา นอกจากนี้ยัง

มีเส้นทางหลักออกสู่ทางหลวงหมายเลข 408 จากบ้านใต้ หมู่ที่ 6 ไปสู่บ้านขุนทอง ตำบลจะโหนอง อำเภोजะนะ และถนนจากบ้านคลองข่า หมู่ที่ 1 ตำบลนาทับ ไปสู่บ้านแขง ตำบลทุ่งหวัง อำเภोजะนะ และถนนภายในหมู่บ้านจากบ้านท่าคลอง หมู่ที่ 4 ผ่านหมู่ที่ 7 ออกสู่ หมู่ที่ 11 บ้านคลองทิง บรรจบกับบ้านป่างาม ตำบลคลังชัน อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ถนนภายในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตและถนนลูกรัง กระจายอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลนาทับ (แผนพัฒนาดำบลนาทับ พ.ศ.2551-2553) ซึ่งสามารถแสดงได้ ดังนี้

ถนน ลาดยาง จำนวน 9 สาย

1. ถนนลาดยาง	รพช.สายท่าคลอง - บ.สวรรค์	ยาว 6 กม.	กว้าง 6 ม.
2. ถนนลาดยาง	รพช.สายขุนทอง – นาทับ	ยาว 4.120 กม.	กว้าง 6 ม.
3. ถนนลาดยาง	รพช.สายบ้านปึก – ท่าคลอง	ยาว 8 กม.	กว้าง 6 ม.
4. ถนนลาดยาง	รพช.สายท่าคลอง – ม้างอน	ยาว 3.9 กม.	กว้าง 6 ม.
5. ถนนลาดยาง	รพช.สายสะพาน คสค-คลองข่า	ยาว 2.5 กม.	กว้าง 6 ม.
6. ถนนลาดยาง	อบต. - ชายทะเล	ยาว 0.700 กม.	กว้าง 6 ม.
7. ถนนลาดยาง	รพช.ร.ร.สอนศาสนา – ภูโปรี	ยาว 1.20 กม.	กว้าง 6 ม.
8. ถนนลาดยาง	อบต.- สายกรรสามโคก	ยาว 7 กม.	กว้าง 6 ม.
9. ถนน	รพช.ทางควาย	ยาว 1.2 กม.	กว้าง 6 ม.

ถนนคอนกรีต

หมู่ที่ 1	สายอดีตบ้านผู้ใหญ่บ้านเก่า	ยาว 143 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 2	สายโรงเรียนปากบาง-แยกถนนโยธา	ยาว 70 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายแยกถนนโยธา-สายคอกไก่	ยาว 215 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 3	สายท่าคลอง-บ้านท่ายาง	ยาว 900 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายหน้ามัสยิด-ริมคลอง	ยาว 100 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบ่อกุ้ง	ยาว 100 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 4	สายทุ่งใหญ่ข้างมัสยิด (ป้อมน้ำมัน)	ยาว 50 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายทุ่งใหญ่หลังมัสยิด	ยาว 115 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายรพช.-สะพาน	ยาว 300 ม.	กว้าง 4 ม.

หมู่ที่ 5	สายรพช.	ยาว 275 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 6	สายรพช.-สี่แยกนัคจันทร์	ยาว 1,040 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายป่ายอม	ยาว 100 ม.	กว้าง 4 ม.
	สาย 5 ธันวาคม	ยาว 160 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 7	สายท่าคลอง-ถนนคสล.ชายทะเล	ยาว 160 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายมัสยิด	ยาว 400 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายแยกมัสยิด-ชายคลอง	ยาว 60 ม.	กว้าง 3.5 ม.
หมู่ที่ 8	สายทุ่งใหญ่-ท่าโหมด	ยาว 315 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายถนน คสล.ท่าวัด	ยาว 1,050 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายต่อถนน คสล.ท่าวัด	ยาว 147 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายทุ่งใหญ่ท่าคลอง สายที่ 1	ยาว 70 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายทุ่งใหญ่ริมคลอง สายที่ 2	ยาว 140 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 10	สายทุ่งใหญ่-ข้างมัสยิด	ยาว 65 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายทุ่งใหญ่-บ่อกุ้ง	ยาว 150 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายทุ่งใหญ่-สุชาติฟาร์ม	ยาว 70 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายทุ่งใหญ่-หน้ามัสยิด	ยาว 150 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 11	สายถนน คสล.บ้านสวนกง	ยาว 570 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายหน้ามัสยิดคลองทิง	ยาว 50 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายถนนคสล.หน้า ร.ร.ม่วงอน-แหลมยาง	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 12	สายหัวเลี้ยวยามา	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายสุขเกษม	ยาว 215 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายท่าเรือ- ริมคลอง	ยาว 158 ม.	กว้าง 5 ม.
หมู่ที่ 13	สายถนน คสล.หอดังประปา	ยาว 400 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 14	สายวิฑู	ยาว 70 ม.	กว้าง 3 ม.
	สายถนน คสล.สายคลองสอง ซอย 5	ยาว 94 ม.	กว้าง 3 ม.

ถนนลูกรัง

หมู่ที่ 1	สายบ้าน ผดุงบ.-บ้านยางงาม	ยาว 600 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบ้านดิน-เขื่อน	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายคลองข่า-ยางงาม	ยาว 5 ก. ม.	กว้าง 6 ม.
	สายถึงประปา-ถนนลาดยาง	ยาว 79 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบ้านนายเจด-คลองข่า	ยาว 235 ม.	กว้าง 3 ม.
หมู่ที่ 2	สายถนน รพช.-สายแยกหลังศพด.	ยาว 300 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายในหมู่บ้าน ช.1	ยาว 65 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายในหมู่บ้าน ช.2	ยาว 170 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายหน้า ร.ร. ปากบางนาทับ	ยาว 380 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายสี่แยกถนน คสล.-บ่อทราย	ยาว 5 ก.ม.	กว้าง 9 ม.
	สายอุ้งเรือ-ทุ่งใหญ่	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 3	สายในหมู่บ้าน ม.3	ยาว 2 ก.ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบ่อกุ่ม-ชายคลอง	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบ่อกุ่ม-ถนน คสล.	ยาว 183 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบวลา-สวนยาง	ยาว 150 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 4	สายริมคลอง-บ่อกุ่ม	ยาว 700 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายร้านน้ำชา-หนองเสา	ยาว 168 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบ่อถ่าน	ยาว 134 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายถนน รพช.-ชายคลอง	ยาว 70 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายถนน คสล.ท่ายาง-ร.ร.ท่าคลอง	ยาว 300 ม.	กว้าง 3 ม.
หมู่ที่ 5	สายเกาะงูเหลือม	ยาว 2 ก.ม.	กว้าง 4 ม.
	สายต้นส้ม	ยาว 900 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบอกลอ	ยาว 378 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายเขาจันทร์-ควนน้อย	ยาว 3 ก.ม.	กว้าง 5 ม.
	สายหลัง ร.ร.ม่วงอน-กรรสามโลก	ยาว 700 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายทางไทร-บ่อลือกเขาจันทร์	ยาว 1 ก.ม.	กว้าง 5 ม.
	สายหน้ามัสยิดคลองทิง	ยาว 77 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายถนนแพปลา-คลองนาทับ	ยาว 73 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายหัวสะพาน ม.9	ยาว 40 ม.	กว้าง 5 ม.

	สายแยก ถนน คสล.-ท่อปลือกเขาจันทร์ ยาว 900 ม.	กว้าง 5 ม.
หมู่ที่ 6	สาย รพช.ขุนทอง-รพช.ทางควาย	ยาว 700 ม. กว้าง 5 ม.
	สายทางควาย-จะโหนอง	ยาว 2.5 ก.ม. กว้าง 10 ม.
	สายป่ายอม-ถึงประป่า	ยาว 450 ม. กว้าง 5 ม.
หมู่ที่ 7	สายรพช.ขุนทอง-สามแยกทางควาย	ยาว 700 ม. กว้าง 6 ม.
	สาย รพช.ม.7-ชายหาดวังหนาว	ยาว 600 ม. กว้าง 5 ม.
	สายสวนแดง-ท่อปลือกวังหนาว	ยาว 700 ม. กว้าง 5 ม.
	สายถนน คสล.-ชายหาดวังหนาว	ยาว 512 ม. กว้าง 5 ม.
	สายหลัง อบต.-ถนน คสล.ม.7	ยาว 500 ม. กว้าง 4 ม.
	สายถนน คสล.-บ่อถ่าน ม.4	ยาว 500 ม. กว้าง 4 ม.
	สายวังหนาว-ศูนย์วิจัย	ยาว 1.5 ก.ม. กว้าง 5 ม.
หมู่ที่ 8	สายดงเกษตร-ทุ่งท่าโหมด	ยาว 3 ก.ม. กว้าง 6 ม.
	สายรพช.-ทุ่งท่าโหมด	ยาว 4 ก.ม. กว้าง 6 ม.
	สายศาลาอเนกประสงค์	ยาว 700 ม. กว้าง 5 ม.
	สายรพช.ทุ่งใหญ่-ริมคลอง	ยาว 135 ม. กว้าง 4 ม.
	สายรพช.-เกาะหญ้า	ยาว 130 ม. กว้าง 4 ม.
	สายโค้งทุ่งใหญ่-บ่อกุ่ม	ยาว 150 ม. กว้าง 4 ม.
	สายถนน คสล.-ทุ่งท่าโหมด	ยาว 700 ม. กว้าง 4 ม.
	สายถึงประป่าดงเกษตร-ถนน คสล	ยาว 400 ม. กว้าง 4 ม.
	สายถนน คสล.-ชายคลอง	ยาว 70 ม. กว้าง 5 ม.
	สายรอบเกาะคูน้ำรอบ	ยาว 2 ก.ม. กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 9	สายรพช.ทุ่งใหญ่-สระน้ำ	ยาว 800 ม. กว้าง 5 ม.
	สายบ้าน ผดุงบ.-บ่อทราย	ยาว 200 ม. กว้าง 4 ม.
	สายกุโบร์ ม.10 -บ่อทราย	ยาว 150 ม. กว้าง 4 ม.
	สายรพช.ทุ่งใหญ่-แยกต้อหาด	ยาว 70 ม. กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 10	สายหน้า ร.ร.ม่วงอน-สวนกง	ยาว 1.6 ก.ม. กว้าง 5 ม.
	สายแหลมขาว-คลองทิง	ยาว 850 ม. กว้าง 5 ม.
	สายกรรสามโคก-รพช.ม่วงอน	ยาว 235 ม. กว้าง 6 ม.
	สายคลองทิง-ริมคลอง	ยาว 200 ม. กว้าง 4 ม.
	สายหลังมัสยิด-ริมคลอง	ยาว 300 ม. กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 11		

หมู่ที่ 12	สายถนน คสล.-ชายทะเล	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายปลักนาว	ยาว 690 ม.	กว้าง 6 ม.
	สายกุโบร์-ริมคลอง	ยาว 380 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายแยกหลังกุโบร์-มัสดิปากจด	ยาว 188 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายเมืองใหม่-ริมคลอง	ยาว 260 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายหัวเลี้ยวกุโบร์-เขื่อน	ยาว 300 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายเลียบเขื่อนคลองขา	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายโยธา-เขื่อน	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายสุขเกษม-ชายคลอง	ยาว 70 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายท่าเรือ-ชายคลอง	ยาว 70 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายโยธา-หัวโค้งเขื่อน	ยาว 119 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 13	สายถนน คสล.-ริมคลอง	ยาว 85 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายบลาตย-ริมคลอง	ยาว 148 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายหลังร.ร.ตาดิกา	ยาว 100 ม.	กว้าง 4 ม.
หมู่ที่ 14	สาย รพช.-บ่อกึ่ง	ยาว 172 ม.	กว้าง 5 ม.
	สายท่าเรือ-ริมคลอง	ยาว 148 ม.	กว้าง 6 ม.
	สายสวนแดง-ถนนโยธาบ้านแขยง	ยาว 1.5 ก.ม.	กว้าง 5 ม.
	สายบ่อบาดาล-สวนยาง	ยาว 200 ม.	กว้าง 4 ม.
	สายข้างบ้าน ผญบ.	ยาว 80 ม.	กว้าง 3 ม.

การสื่อสาร ประชาชนในพื้นที่ตำบลนาทับ นิยมสื่อสารด้วยโทรศัพท์เคลื่อนที่เพื่อความสะดวก โดยมีการให้บริการเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ในทุกหมู่บ้าน ซึ่งมีผู้ให้บริการหลายบริษัท ได้แก่ บริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) (AIS) บริษัท โทเทิล แอ็ดเจ็ส คอมมูนิเคชั่น (DTAC) บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) (TOT) บริษัททีทีแอนด์ที ซับสโครเบอร์ เซอร์วิส จำกัด (TT&T) และบริษัท ทรู คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) (TRUE/MOVE) สำหรับอินเทอร์เน็ตมีการเปิดให้บริการ แต่ไม่ได้รับความนิยมมากนัก

การไฟฟ้า ประชาชนในตำบลนาทับ มีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน โดยได้รับบริการจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

การประปา ประชาชนในตำบลนาทับมีน้ำประปาใช้ในทุกหมู่บ้าน โดยมีทั้งการทำประปาหมู่บ้านและการให้บริการจากสำนักงานประปาส่วนภูมิภาค

สภาพสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาด้านสภาพสังคมและวัฒนธรรม เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับเรื่องราวของประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่หนึ่ง ซึ่งได้แก่ เชื้อชาติหรือชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา การศึกษา สุขภาพ และการเมืองการปกครอง

ด้านประชากร

ประชากร เป็นองค์ประกอบสำคัญของพื้นที่ เพราะความเจริญก้าวหน้าของพื้นที่ขึ้นอยู่กับประชากรของพื้นที่เป็นสำคัญ องค์ประกอบสำคัญของประชากร คือ 1) ลักษณะทางวัฒนธรรมของประชากร ซึ่งได้แก่ เชื้อชาติหรือชาติพันธุ์ ศาสนาและภาษา และ 2) ขนาดพื้นที่ และจำนวนประชากร

ลักษณะทางวัฒนธรรมของประชากร

ลักษณะทางวัฒนธรรมของประชากร หมายถึง ลักษณะทางเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์ ศาสนาและภาษา ลักษณะดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกันอย่างมาก โดยคนชาติพันธุ์หนึ่งหรือเชื้อชาติหนึ่ง มักจะมีการนับถือศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ดังนั้นพื้นที่ใด สังคมใดมีประชากรที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม อาจจะมีปัญหาในเรื่องฐานคิดและความเข้าใจซึ่งกันและกันในเรื่องต่างๆ ได้ ลักษณะวัฒนธรรมของประชากรในพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภอนะ จังหวัดสงขลา สามารถจำแนกได้ดังนี้

เชื้อชาติ ประชากรทั้งหมดในพื้นที่ตำบลนาทับมีเชื้อชาติไทย ซึ่งสืบเชื้อสายตามผู้ให้กำเนิด

ศาสนา ประชากรร้อยละ 85 ในพื้นที่ตำบลนาทับนั้นนับถือศาสนาอิสลาม และอีกร้อยละ 15 นับถือศาสนาพุทธ และมีศาสนสถานที่สำคัญได้แก่

1. มัสยิดชัยรุอลิคาอะห์	อยู่ที่ ม.1
2. มัสยิดประสานสามัคคี	อยู่ที่ ม.2
3. มัสยิด ไกยูมุดคิน	อยู่ที่ ม.3
4. มัสยิดคอยรุอลัถวาร์	อยู่ที่ ม.4
5. มัสยิดบ้านบ่อไต่ะคง	อยู่ที่ ม.5

6. วัดนาเจริญ	อยู่ที่ ม.6
7. สำนักสงฆ์ทับธรรม	อยู่ที่ ม.6
8. มัสยิดละอองสามัคคี	อยู่ที่ ม.7
9. มัสยิดบ้านคูน้ำรอบ	อยู่ที่ ม.9
10. มัสยิดบ้านปึก	อยู่ที่ ม.10
11. มัสยิดบ้านคลองทิง	อยู่ที่ ม.11
12. มัสยิดบ้านสวนกง	อยู่ที่ ม.11
13. มัสยิดคารุสสลาม	อยู่ที่ ม.12

ภาษา ประชากรในตำบลนาทับนั้นใช้ภาษาไทยกลาง เป็นภาษาราชการ และพูดภาษาท้องถิ่น (ภาษาใต้) ในการติดต่อสื่อสาร

ด้านการศึกษา

การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง เพราะการศึกษาคือชีวิต และชีวิตคือการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการสร้างคนให้มีคุณภาพเข้าสู่สังคม การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ ความเป็นจริงของชีวิต โดยการถ่ายทอดความรู้ ความจริง การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต

ประชาชนตำบลนาทับให้ความสำคัญกับการศึกษา จึงทำให้มีสถานศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาหลายแห่งกระจายอยู่ในพื้นที่ของตำบลนาทับ เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยมี มีสถานศึกษาในระบบ โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 4 แห่ง และขยายโอกาสถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 3 แห่ง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 5 แห่ง ดังนี้

ตารางที่ 5 สถานศึกษาของตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

สถานศึกษา	จัดการศึกษา ระดับ	ที่ตั้ง	จำนวน นักเรียน	จำนวนครู
1.ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีสยิดบ้านคลองข่า	อนุบาล	ม. 1	155 คน	6 คน
2.ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีสยิดประสานสามัคคี	อนุบาล	ม. 2	33 คน	3 คน
3.ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านนาทับ	อนุบาล	ม. 6	155 คน	6 คน
4.ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านปึก	อนุบาล	ม. 10	22 คน	2 คน
5.ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านนาเสมียน	อนุบาล	ม. 7	40 คน	3 คน
6.โรงเรียนชุมชนบ้านนาทับ	อนุบาล-ประถมศึกษา	ม. 6	182 คน	11 คน
7.โรงเรียนบ้านปากบางนาทับ	ประถมศึกษา – ม.3	ม. 2	381 คน	30 คน
8.โรงเรียนบ้านท่าคลอง	ประถมศึกษา – ม.3	ม. 4	301 คน	23 คน
9.โรงเรียนบ้านม่วงอน	ประถมศึกษา – ม.3	ม. 5	188 คน	17 คน

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ พ.ศ.2552

ด้านสุขภาพ

สุขภาพ เป็นเรื่องที่มีความหมายกว้างมาก เพราะสุขภาพหมายถึงสภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ คือการมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ไม่พิการ โดยไม่จำเป็น มีปัจจัยการดำรงชีวิตพอเพียง มีจิตใจเบิกบาน มีสติปัญญาดี ไม่เครียด ครอบครัวยุบอุ่น มีความสมานฉันท์ ได้ทำความดี จิตใจเป็นสุข มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเฟื้อ ผู้คนเห็นแก่ตัวน้อย และมีความเป็นประชาสังคม

สุขภาพดีสามารถสร้างได้ที่บุคคล ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน โรงงาน แม้แต่บนท้องถนน และทุกแห่ง สามารถสร้างได้โดยทุกคน และเมื่อสุขภาพเสียหรือสุขภาพไม่ดี ก็ควรมีระบบบริหารที่ดี มีคุณภาพไว้บริการอย่างเสมอภาค การศึกษาด้านสุขภาพของประชาชนในพื้นที่หนึ่ง จำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่า มีองค์ประกอบและตัวชี้วัดอะไรบ้าง ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้เสนอแนวคิดเรื่อง เมืองไทยสุขภาพดี (Healthy Thailand) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ประชาชนมีสุขภาพดี โดยที่ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพของตนเองได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด คือ

- 1) ด้านการออกกำลังกาย
- 2) ด้านอาหารการกิน
- 3) ด้านการจัดการอารมณ์
- 4) ด้านการลดโรค และ
- 5) ด้านสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้จะต้องมีระบบบริการสุขภาพ เช่น ระบบบริการระดับต้น ระบบบริการสุขภาพชุมชน ระบบบริการฉุกเฉิน และระบบบริการระดับสูงที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน มีประสิทธิภาพ มีความเสมอภาค และมีความเป็นธรรม มีบริการเสริมสร้างสุขภาพ การควบคุม ป้องกันโรค การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างผสมผสานและเป็นองค์รวม

การบริการสุขภาพ/สถานพยาบาล

การบริการด้านสุขภาพภายในตำบลนาทับ ประกอบด้วย

1. สถานีอนามัยนาทับ ตั้งอยู่ ม.6 บ้านใต้
2. สถานีอนามัยนาเสมียน ตั้งอยู่ ม.7 บ้านนาเสมียน
3. สนามกีฬาประจำตำบลนาทับ ตั้งอยู่ ม.7 ใกล้ อบต.นาทับ
4. สนามกีฬาของโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียน

ด้านการเมืองการปกครอง

การเมือง คือ การจัดสรรอำนาจเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน และสนองตอบความต้องการของประชาชนอย่างเสมอภาค และเท่าเทียม ดังนั้น จึงต้องมีตัวแทนของประชาชน ที่มาจากการเลือกตั้งเข้าไปจัดสรรอำนาจภายใต้กฎ และระเบียบอย่างเป็นธรรม การเมืองในประเทศไทยมีอยู่ 2 ระดับ คือ การเมืองระดับชาติ และระดับท้องถิ่น โดยในที่นี้จะกล่าวถึงการเมืองในระดับท้องถิ่น เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในชุมชนได้ชัดเจนที่สุด

การเมืองในตำบลนาทับ เป็นการเมืองในระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย การปกครองในรูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ จัดเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งหมด 11,694 คน ซึ่งมีโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ ดังนี้

1.1) สภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ ประกอบด้วย ประธานสภา 1 คน คือนายสุวัฒน์ เจริญวัฒน์ และรองประธานสภา 2 คน คือ นายหรรณ บิลหัด และนายปรีชา แดงหลี โดยได้รับความเห็นชอบจากสภาองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งมีสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

ที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนในแต่ละหมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล
นาทับ หมู่บ้านละ 2 คน มีดังนี้

1) นายเสกสรร หมัดเส้น	หมู่ที่ 1
2) นายไชนุน เหมระเระ	หมู่ที่ 1
3) นายตาเลบ จันอิ	หมู่ที่ 2
4) นายเอน สันเลาะ	หมู่ที่ 2
5) นายเจ๊ะหนู ดันหมาน	หมู่ที่ 3
6) นายบ่าว เหล๊ะเหล้ม	หมู่ที่ 3
7) นายมุดอ เหล้มเส้น	หมู่ที่ 4
8) นายก่อดีรี นู๊สมัน	หมู่ที่ 4
9) นายชาร์ฟ เหม้มแอ	หมู่ที่ 5
10) นายโหด หนิบู	หมู่ที่ 5
11) นายสุนทร จันทรักษ์	หมู่ที่ 6
12) นายสาคร เจริญวัฒน์	หมู่ที่ 6
13) นายหรวด เซสอัฟสัน	หมู่ที่ 7
14) นายสวาสดี หมัดโต๊ะเส้น	หมู่ที่ 7
15) นายพิเชษฐ์ สุขาทอน	หมู่ที่ 8
16) นายสุวัฒน์ เจริญวัฒน์	หมู่ที่ 8
17) นายวิรศักดิ์ หมัดเหล้ม	หมู่ที่ 9
18) นายคนวาไลด อาหวัง	หมู่ที่ 9
19) นายธีรพล จันทรประดิษฐ์	หมู่ที่ 10
20) นายซิด เลาะหนิ	หมู่ที่ 10
21) นายสอเลาะ มะหย่อ	หมู่ที่ 11
22) นายวิรศักดิ์ เหล้มหวัง	หมู่ที่ 11
23) นายกำดีบีน สันบ่าว	หมู่ที่ 12
24) นายหรุณ บิลหัด	หมู่ที่ 12
25) นายอะบีดิน ชายไสย	หมู่ที่ 13
26) นายคนเลาะ หลีหมัด	หมู่ที่ 13
27) นายสะฟีอี เลาะเหล๊ะ	หมู่ที่ 14
28) นายปรีชา แดงหลี	หมู่ที่ 14

1.2) คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ ประกอบด้วย นายกององค์การบริหารส่วนตำบล คือ นายอดิเรก หมัดหมาน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ และรองนายกององค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน คือ นายออบ นนิหมัด และนายเซน หมัดตาเห ซึ่งมาจากการแต่งตั้งของนายกององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ โดยมีนายอาทิตย์ หมัดสะอิด ทำหน้าที่เลขานุการนายกององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ

การปกครอง การปกครองในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งการปกครองที่เกี่ยวข้องในระดับชุมชน คือ การปกครองส่วนภูมิภาค เนื่องจากการปกครองในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ รวมทั้งยังเกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การปกครองระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน

ตำบลนาทับ เป็นหน่วยย่อยในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นส่วนหนึ่งในการปกครองส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นไปตามการปกครองส่วนท้องถิ่น มีกำนันเป็นผู้รับผิดชอบดูแลตำบล ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าประชาชนดูแลหมู่บ้าน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน ดังนี้

1) นายหมัด หมันตะ	กำนันตำบลนาทับ
2) นายวาหาบ จันอิ	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2
3) นายบุญญา เหลี่ยมหลี	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3
4) นายร้อหีม สายวาริ	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4
5) นายก่อเหลด ชุนวิทาน	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5
6) นางมยุรี เจริญ	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 6
7) นายมานับ ไชยหลี	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 7
8) นายทวีป อ้องตระกูล	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8
9) นายพิศิษฐ์ หละโหรน	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 9
10) นายมุกตาด เส้นโล๊ะ	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 10
11) นายหมาน ลำโล๊ะ	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 11
12) นายมุสา นนิหมัด	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 12
13) นายเหล๊ะ ขวัญโต๊ะเร๊ะ	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 13
14) นายหลี คงหนู	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 14

กลุ่มองค์กรชุมชน ในตำบลนาทับ มีกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งมีทั้งกลุ่มอาชีพและแหล่งเงินทุนชุมชน ดังนี้

1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	หมู่ที่ 1-14
2. กองทุนหมู่บ้าน	หมู่ที่ 3, 7, 11
3. กลุ่มกะป็นาทับ	หมู่ที่ 1-14
4. กลุ่มประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	หมู่ที่ 6, 8
5. กลุ่มเยาวชนเลี้ยงแพะ	หมู่ที่ 2
6. กลุ่มน้ำยางพารา	หมู่ที่ 5
7.กลุ่ม อสม. ประจำตำบลนาทับ	ทุกหมู่บ้าน
8. กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นบ้าน	หมู่ที่ 7
9. กลุ่มแม่บ้าน	ทุกหมู่บ้าน
10.กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ	หมู่ที่ 3, 13
11.กลุ่มเกษตรกร	หมู่ที่ 12
12.กลุ่มเลี้ยงปลากระพง	หมู่ที่ 5, 7, 9,13
13.กลุ่มเลี้ยงวัว	หมู่ที่ 12
14.กลุ่มเรือประมงพื้นบ้าน	หมู่ที่ 10, 12,13
15.กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา	ทุกหมู่บ้าน
16.กลุ่มเลี้ยงหอยนางรม	หมู่ที่ 13
17.กลุ่มเลี้ยงแพะ	หมู่ที่ 9, 13, 14
18.กลุ่มปลูกแดงโม	หมู่ที่ 14
19.กลุ่มชมรมอิหม่าม คอเต็บ บิลัล	หมู่ที่ 3

บทที่ 5

กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน

การจัดทำแผนชุมชนเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการกระจายอำนาจของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมและแยกประเด็นเป็น 3 ส่วน ได้แก่

- แผนชุมชนตำบลนาทับ
- กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ
- ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนชุมชน

แผนชุมชนตำบลนาทับ

แผนชุมชนตำบลนาทับ เป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการร่วมกันของประชาชนในหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลนาทับ โดยมีประเด็นที่สำคัญคือ ฐานคิดในการจัดทำแผนชุมชน ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนและวิธีการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ดังนี้

ฐานคิดในการจัดทำแผนชุมชน

ฐานคิดในเรื่องการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนในประเทศไทยมีมานานหลายปี ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ แต่ที่จะเป็นแนวทางสำหรับการวางแผนของชุมชนนั้น อาจกล่าวสืบเนื่อง มาจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจของไทย ในปี พ.ศ.2540 เมื่อประเทศประสบปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจและวิกฤติทางสังคม ทำให้รัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของกลุ่มคนฐานรากหรือกลุ่มคนที่มีเงินรายได้น้อยจากการประกอบอาชีพ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปและทุกชุมชนในประเทศไทย ดังนั้น ปี พ.ศ.2541 รัฐบาลจึงมีนโยบายให้ธนาคารออมสินจัดตั้งหน่วยงานพิเศษเพื่อช่วยเหลือและเสริมความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจของชุมชนจนเกิดการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund หรือ SIF) ในการทำหน้าที่สนับสนุน เสริมศักยภาพ และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยการทำให้ชุมชนทำแผนงานการพัฒนาชุมชนหรือแผนชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจ วิกฤติทางสังคม เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว โดยกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมนี้จะพิจารณาแผนงานของชุมชนตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 5 ประเภท ได้แก่

1. โครงการพัฒนาความสามารถและการเรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน (เศรษฐกิจพอเพียง)
2. โครงการด้านสวัสดิการและความปลอดภัยของชุมชน
3. โครงการด้านการฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
4. โครงการด้านการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถของกลุ่มและเครือข่าย
5. โครงการจัดสวัสดิการชุมชนเร่งด่วนเพื่อผู้ยากลำบาก (menu 5) โดยเน้นให้เครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งเป็นกลไกบริหารจัดการในรายละเอียดของโครงการที่ขอสนับสนุน และพิจารณางบประมาณสนับสนุนโครงการ

ผลที่ได้จากการดำเนิน โครงการของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ทำให้หลายชุมชนมีความตื่นตัวในการวางแผนงานและงบประมาณของชุมชนเอง จากนั้นเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีส่วนให้ความรู้ความเข้าใจในแผนงานและสนับสนุนงบประมาณของชุมชนต่าง ๆ ก็มีบทบาทมากขึ้น ทำให้เกิดเครือข่ายองค์กรที่เข้มแข็ง

ในส่วนของกรมการพัฒนาชุมชนได้เริ่มต่อยอดแนวคิดในการพัฒนาและส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนในปี พ.ศ.2546 โดยร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และภาคีการพัฒนา 4 หน่วยงาน ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมสนับสนุนการบริการสุขภาพ กรมการศึกษานอกโรงเรียนและกองบัญชาการทหารสูงสุด โดยรับผิดชอบการประสานงานและดำเนินงานในพื้นที่ 14 จังหวัด (ฐานิสร์ นันทพัฒน์ปรีชา, 2553)

จากนั้นมาในปี พ.ศ.2547 รัฐบาลมีนโยบายที่จะต่อสู้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนให้หมดไปจากประเทศ ภายในระยะเวลา 6 ปี (พ.ศ.2551) โดยรัฐบาลได้มีคำสั่งจัดตั้ง “ศูนย์อำนวยการเพื่อต่อสู้กับปัญหาความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.)” ขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความอยู่ดีมีสุขบนพื้นฐานปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” นอกจากนี้ยังได้มีการตั้ง “ศูนย์อำนวยการเพื่อต่อสู้เอาชนะความยากจนภาคประชาชน หรือ ศตจ.ปชช.” ขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ภาคประชาชนได้ตระหนักถึงบทบาทของตนเองและสร้างพลังการมีส่วนร่วมของตนเอง อีกทั้งเป็นกลไกการทำงานร่วมกับภาครัฐเพื่อขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนไปสู่เป้าหมายโดยมีแนวทางการแก้ไข 3 ประการคือ

1. การสร้างยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนบนหลักการรัฐกับประชาชนคือ หุ่นส่วนของการพัฒนา ทั้งที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาเชิงโครงสร้าง

2. การสร้างการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการ อันประกอบด้วย องค์กรชุมชน ประชาสังคม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ราชการส่วนภูมิภาคและส่วนกลางในกระบวนการสำรวจปัญหา วิเคราะห์ปัญหา เชื่อมโยงโครงสร้างและสาเหตุปัญหาเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างมียุทธศาสตร์แผนงานที่มีทิศทางสู่การพึ่งตนเองโดยใช้ “แผนชุมชน” เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนค้นหาความจน สู้และเข้าใจสภาพปัญหาความยากจนของตนเอง เข้าใจถึงสาเหตุความยากจนเพื่อหาแนวทางในการที่จะนำพาตนเองให้หลุดพ้นจากห่วงโซ่ของความยากจนที่พันนาการชีวิตของตนเองให้เป็นอิสระและใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การรวบรวมสังเคราะห์ประสบการณ์ จากการลงมือแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเอง และขบวนการองค์กรชุมชนเพื่อนำมาเป็นชุดองค์ความรู้ในการสนับสนุนการเรียนรู้จากชีวิตจริง นำไปสู่การสร้างรูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับจังหวัดอย่างบูรณาการ และการสร้างกลไกความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับจังหวัด

เป้าหมายสำคัญของการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองคือ เครื่องมือ คน การพัฒนาท้องถิ่นที่เกิดจากการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยมีการนำข้อมูลท้องถิ่น ไปใช้ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาตนเอง สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น

ต่อมากองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ได้นำรูปแบบการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองไปขยายผลให้ผู้นำและองค์กรชุมชนทั่วประเทศ โดยใช้ชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นศูนย์การเรียนรู้ ทำให้เกิดกระแสเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชนทั่วประเทศ โดยมีรูปแบบของแผนชุมชนที่ร่วมกันกำหนดได้มีการแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. แผนชุมชน ที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและดำเนินการเองได้ โดยอาศัยแรงกายแรงใจและการระดมทุน สร้างความร่วมมือของคนในชุมชนตามกิจกรรมหรือแผนงานของชุมชนเอง

2. แผนชุมชน ที่ชุมชนต้องการความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภายนอกร่วมสนับสนุน เช่น ความรู้ วัสดุอุปกรณ์ หรืองบประมาณสนับสนุนกิจกรรม

3. แผนชุมชน ที่ชุมชนต้องการรับการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองได้

จากฐานคิดและแนวทางการจัดทำแผนชุมชนดังกล่าว จึงได้มีการขยายแนวทางการจัดทำแผนชุมชนให้กว้างขวางขึ้น โดยขยายฐานชุมชนซึ่งเป็นแผนแม่บทในแต่ละภาคขยายผลถึงชุมชนต่าง ๆ ทำให้เกิดเครือข่ายการจัดทำแผนชุมชนขึ้นจนได้รับการยอมรับจากองค์กรชุมชนและประชาชนทั่วไป โดยในปี พ.ศ.2546 รัฐมีนโยบายการให้ชุมชนได้มีแผนการพัฒนาชุมชนของแต่ละท้องถิ่น โดยกำหนดให้มีการมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐและเอกชน รวมถึงองค์กรภาคประชาสังคมร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาในแนวทางของชุมชนแต่ละชุมชนนั่นเอง

ทิศทางการสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ จากรัฐได้เพิ่มขึ้นโดยตลอดจนกระทั่งปี พ.ศ.2550 รัฐบาลซึ่งนำโดย พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้ประกาศให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข โดยให้มีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด โดยมอบหมายให้ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนนโยบายลงสู่พื้นที่ ทั้งนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกพื้นที่ต้องมีแผนชุมชนเป็นของตัวเอง และใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

คณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด จึงมีการกำหนดกรอบแผนงานในการกำหนดแผนงานรวม 5 ด้านด้วยกันคือ

1. แผนงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนและครอบครัว และการประกอบอาชีพทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตรตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่
2. แผนงานพัฒนาและสร้างโอกาสให้ชุมชน
3. แผนงานฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน เน้นการอนุรักษ์ พัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติดินและป่าไม้ โดยเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ
4. แผนงานสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ
5. แผนงานบริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนครอบคลุมถึงด้านสาธารณสุข การศึกษา การฝึกอบรมอาชีพและการอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน

แผนชุมชนเป็นแผนที่กำหนดทิศทางพัฒนาในแต่ละชุมชนว่าในอนาคตข้างหน้าชุมชนของตนเองจะมีวิธีการและแก้ปัญหาอย่างไรเพื่อให้สนองตอบความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่เสนอแผนเพื่อของบประมาณจากภาครัฐอย่างเดียว ดังที่ นายโฆษิต ปิ่นเปี่ยมรัชฎ์ ได้กล่าวว่า ปัญหาของการจัดทำแผนพัฒนาในระดับชุมชนสู่ระดับตำบลที่ผ่านมาคือหน่วยงานภาครัฐส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่น ไม่ค่อยได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน/โครงการและแนวทางการพัฒนาในชุมชนจากระดับประชาชนในชุมชนสู่ระดับนโยบายเท่าที่ควร ส่งผลให้การกระจายแผนงาน/โครงการที่หน่วยงานระดับตำบลนำไปใช้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551) ดังนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ จึงมีความสำคัญยิ่ง

การจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมความพร้อมชุมชน

ชุมชนเป็นองค์ประกอบหลักของการพัฒนา การที่จะจัดให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างความเข้าใจต้องใช้วิธีพูดคุย ประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำความเข้าใจร่วมกัน โดยที่ทีมวิทยากรเตรียมข้อมูลพื้นฐานชุมชนนั้น ต้องมีข้อมูลหลายส่วนประกอบกัน เช่น ข้อมูล จปฐ., กชช 2ค ข้อมูลศักยภาพชุมชน และบัญชีครัวเรือน มาเป็นข้อมูลหลักเพื่อเชื่อมโยงและตรวจสอบความสัมพันธ์ของข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ (Database) ในชุมชน นำมาร่วมคุยและวิเคราะห์ด้วย ในระหว่างที่ชุมชนได้รับรู้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว ชาวบ้านก็ได้มานั่งร่วมวิเคราะห์ พิจารณา และสะท้อนข้อมูล เพื่อนำไปสู่การประมวลสภาพชุมชนเบื้องต้น

เมื่อประมวลข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนแล้ว คณะทำงานก็ได้นำเสนอกรอบนโยบายตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข ซึ่งมีแผนงานอยู่ 5 แผนงาน คือ

1. แผนงานสร้างการเรียนรู้และความสามารถในการจัดการชุมชน
2. แผนงานกำหนดตำแหน่งพัฒนาอาชีพของชุมชน ภายใต้ระบบและกลไกตลาด
3. แผนงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน
4. แผนงานสนับสนุนชุมชนให้มีบทบาทรองรับความอ่อนแอของครอบครัวไทย

5. แผนการดูแลความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน

การกำหนดกรอบประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเน้นให้คณะทำงานซึ่งเป็นอาสาสมัครในชุมชนได้มีความเข้าใจในแนวคิดและวิธีการในการประชุมประชาคม ตลอดจนขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนสำหรับในขั้นตอนการเตรียมความพร้อมชุมชนนี้ วิทยากรกระบวนการที่เป็นอาสาสมัครจากชุมชน ที่มีส่วนช่วยในการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการในการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านต่อไป

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การเรียนรู้ตนเองและชุมชน

หลังจากมีการเตรียมความพร้อมของข้อมูลและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแผนปฏิบัติการในชุมชนแล้ว มีการนัดหมายเพื่อที่จะให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการรับทราบข้อมูล เพื่อที่จะนำมาประกอบการพิจารณาคิดแผนงาน/โครงการร่วมกัน ทางคณะทำงานได้มีการประสานงานจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ของตำบลนาทับทั้ง 14 หมู่บ้าน

การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านได้ดำเนินการ ในเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2551 ทั้ง 14 หมู่บ้าน ในเบื้องต้นการจัดการประชุมประชาคมแต่ละหมู่บ้านมักจะมีคนหลายช่วงอายุตั้งแต่คนหนุ่มสาวถึงผู้อาวุโส ดังนั้นการให้ความสำคัญกับชุมชนในระดับแรกคือการขอทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน โดยให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการสะท้อนประวัติความเป็นมาของชุมชน การอพยพย้ายถิ่นฐานหรือถิ่นฐานเดิม วิถีชีวิตในอดีต ความเชื่อ พิธีกรรมที่มีอยู่แต่เดิม รวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ในการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนในบางหมู่บ้านเป็นการเล่าข้อมูลที่ไม่มีใครทราบมาก่อน หรือทราบและรับรู้เพียงชื่อแต่ไม่ได้มีข้อมูล เมื่อคนรุ่นลูกหลานในเวทีได้รับรู้ข้อมูลจากผู้สูงอายุก็ทำให้เกิดความภูมิใจในบ้านของตนเอง เช่น ที่บ้านบ่อโตะตง บริเวณบนเขาเป็นสถานที่ฝังศพของพระราชินีพระองค์หนึ่งของเมืองปัตตานี ในสมัยก่อน ปัจจุบันเป็นแค่เพียงการรับรู้ว่าเป็นหลุมศพแต่ไม่ค่อยมีใครทราบประวัติ พอได้ยินเรื่องเล่าจากผู้อาวุโสในหมู่บ้านจึงเห็นคุณค่า สร้างความภูมิใจและสนใจให้ชุมชนเป็นอย่างมาก สถานที่แห่งนี้ชาวบ้านเรียกว่า “กูโบร์ศรีดอกไม้” แต่ยังไม่มีการสืบค้นประวัติที่ชัดเจน

เมื่อได้รับทราบประวัติศาสตร์ของชุมชนและมีการตั้งคำถามและกระตุ้น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เกิดการเรียนรู้ ขณะทำงานก็ได้มีการนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ได้รวบรวมมาให้ชุมชนได้สำรวจวิเคราะห์และสะท้อนกลับข้อมูล (Feedback) ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐาน หมู่บ้าน (กชช 2ก.) ข้อมูลครัวเรือน (จปฐ.) ข้อมูลบัญชีครัวเรือน และข้อมูลด้านอื่น เพื่อให้ชุมชนได้วิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์กัน รวมทั้งข้อมูลทางกายภาพในส่วนของจำนวนประชากร สภาพภูมิศาสตร์ พืช สัตว์ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ผลกระทบและปัญหาที่เกิดขึ้นทางกายภาพ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน โครงสร้างการปกครอง การศึกษา และการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาที่ผ่านมา

ในขั้นการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ตนเองและชุมชนนี้ ชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบอกเล่า รับรู้ สร้างความเข้าใจในศักยภาพชุมชนของตนเอง สร้างคุณค่าและความภูมิใจร่วมกัน พร้อมกันนี้ได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนโดยมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยวิทยากรได้เชื่อมโยงการวิเคราะห์เพื่อประเมินและกำหนดกลยุทธ์ (Strategy) ในการพัฒนาชุมชนโดยใช้เทคนิค SWOT วิเคราะห์เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้หลักการและวิธีการกำหนดจุดแข็ง (Strengths) กับจุดอ่อน (Weakness) ของตนเอง ซึ่งเป็นปัจจัยภายในของชุมชนเองและโอกาส (Opportunities) กับอุปสรรค (Threats) จากภายนอก (ซึ่งอาจเป็นปัจจัยภายนอก) เป็นเป้าหมายของผลลัพธ์อีกด้วย

การเรียนรู้ข้อมูลของตนเองและชุมชน เป็นกระบวนการให้ประชาชนในชุมชนเกิดความเข้าใจในสภาพปัญหาและร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งค้นหาคำตอบหรือทางออกในปัญหานั้น ๆ ซึ่งในการวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกของชุมชนนี้ ผู้วิจัยได้เห็นกรอบความคิดในการเสนอแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชนหลายชุมชนมุ่งกลับไปสู่วิธีการดำรงอยู่ในอดีตที่ลดการพึ่งพาอาศัยจากภายนอก เช่น ในเรื่องของการแก้ปัญหาหนี้สินของชาวบ้านหมู่ที่ 14 มีการวิเคราะห์กันว่าสาเหตุของปัญหาหนี้สินมาจากสินค้าแพง ชาวบ้านมีรายได้น้อยแต่รายจ่ายมาก รวมถึงมีค่านิยมในการบริโภคที่ผิด ชุมชนจึงเสนอแนวทางการแก้ปัญหาโดยให้รู้จักการเก็บออม คำนวณรายจ่ายให้เหมาะสม ส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักระบบเศรษฐกิจพอเพียง รวมกลุ่มกันผลิตสินค้าที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เป็นการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาที่ชุมชนได้คิดและจัดการเองโดยไม่ต้องพึ่งพแหล่งทุนมากลอบนี้ สร้างภาระหนี้สินแต่ชาวบ้านไม่ได้แก้ปัญหาอะไร การสะท้อนข้อมูลและการมีส่วนร่วมในการรับรู้และเสนอทางออกเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนเหล่านี้เป็นการสร้างความเข้าใจในศักยภาพของชุมชนอย่างแท้จริง

3. การกำหนดทิศทางการพัฒนา

จุดมุ่งหวังของแผนชุมชนคือการที่ชุมชนมองเห็นอนาคตของตนเองและของชุมชน เมื่อชุมชนได้มีการวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกันแล้ว จึงมีการกำหนด “สิ่งที่จะร่วมกันทำ” โดยใช้กรอบยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขทั้ง 5 แผน มาเป็นกรอบหลัก มีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาแหล่งอาชีพและรายได้ กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาหรือประเด็นหลักในการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนนี้ คือการกำหนดแนวทางการพัฒนาตามแผนงานต่าง ๆ พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาโดยทีมวิทยากรได้คอยกระตุ้น ชักถามกับผู้เข้าร่วมประชุมถึงเป้าหมายร่วมกัน ขั้นตอนนี้อาจมีรายละเอียดปรากฏแผนงาน โดยที่ชุมชนต้องการบ้างแล้ว แต่เพื่อให้ได้แนวทางที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นและเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนได้ตระหนักว่า “จะเดินหน้าสู่อนาคตที่ดีของชุมชนได้อย่างไร” สร้างความเข้าใจในวิสัยทัศน์ และทิศทางให้ถ่องแท้ เพื่อจะให้นำไปสู่เป้าหมาย (กิจกรรม) ได้อย่างทั่วถึงแก่ชุมชน

4. การกำหนดแผนงานโครงการ

ชุมชนได้มีส่วนในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาที่ต้องอาศัยคนในชุมชนเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนตามที่ได้วางแนวทางไว้ในเวทีประชุมประชาคม มีการกำหนดแผนงานด้านต่าง ๆ ออกเป็น 7 ด้านด้วยกัน ได้แก่

1. แผนงานด้านสุขภาพชุมชน
2. แผนงานด้านการพัฒนาครอบครัว
3. แผนงานด้านเศรษฐกิจชุมชน
4. แผนงานด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม
5. แผนงานด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
6. แผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
7. แผนงานด้านสวัสดิการชุมชน

การกำหนดแผนงานในแต่ละหมู่บ้านไม่ได้เกิดจากตัวผู้ดำเนินการเพียงอย่างเดียวแต่เกิดจากที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะแผนงานและแสดงความคิดเห็นและประมวลข้อมูลดังกล่าวในบางชุมชนอาจมีกำหนดแผนงานเพียง 5 ด้าน เท่านั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมในการจัดการชุมชนของตัวเองด้วย

จากแผนงานที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนเมื่อผนวกเข้าด้วยกันจะเป็นโครงการย่อย 58 โครงการ ซึ่งโครงการบางอย่างเหมือนกันแต่จะแยกพื้นที่กัน โดยมีพื้นที่ในการดำเนินการกว่า 156 พื้นที่ใน 14 หมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านแต่ละชุมชนก็จะมีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันบ้างหรือในบางชุมชนอาจมีโครงการร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะสร้างการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนแล้ว ยังมีการสร้างสัมพันธ์ในกิจกรรมร่วมกันอีกด้วย เช่น กิจกรรมการจัดงานทำบุญกุโบร์ ในพื้นที่หมู่ที่ 12 ซึ่งเป็นที่ตั้งของกุโบร์ (สถานที่ฝังศพของคนมุสลิม) จะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่ 5 หมู่บ้าน ที่ใช้สถานที่เดียวกัน จัดงานร่วมกัน โดยได้มีการกำหนดจัดงานขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมงานวันเด็กที่จัดขึ้นบริเวณที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ และกิจกรรมวัดทอดกฐิน ซึ่งจัดขึ้นที่วัดนาเจริญ มีชุมชนที่เข้าร่วมทั้งหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 เป็นต้น

เมื่อชุมชนแต่ละชุมชนได้จำแนกแผนงาน/โครงการตามกรอบยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขหรือ จากการวิเคราะห์ร่วมกันแล้วจึงมีการกำหนดแผนงาน/โครงการในแต่ละชุมชน ในขั้นตอนนี้วิทยากรจะเป็นผู้ดำเนินการให้ประชาชนที่เข้าร่วมได้แยกประเภทของกิจกรรมว่ากิจกรรมใดที่ชุมชนทำได้เองในทุกขั้นตอน กิจกรรมใดที่ต้องร่วมกันจัดระหว่างชุมชนกับหน่วยงานอื่น และกิจกรรมที่ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก จากนั้นชุมชนจึงต้องร่วมกันจัดลำดับความสำคัญในกิจกรรมที่จะทำเมื่อได้ข้อตกลงร่วมกันจึงสามารถ ยกร่างแผนชุมชน ที่ชุมชนร่วมกันด้วยตนเองได้เพื่อนำเสนอให้ตรวจสอบและพิจารณาพิจารณาอีกครั้ง

5. การขับเคลื่อนแผนชุมชน

ขั้นตอนการขับเคลื่อนแผนชุมชนหรือการปฏิบัติตามแผนที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ซึ่งมีการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติในชุมชนและแยกเป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ แผนชุมชนพึ่งตนเองและแผนบูรณาการชุมชน

ในการร่วมกระบวนการขับเคลื่อนแผนชุมชนในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอถึงการดำเนินการตามแผนพึ่งพาตนเองของชุมชนก่อน ส่วนแผนบูรณาการจะขอกล่าวถึงในลำดับต่อไป

ขั้นตอนสำคัญที่สุดของการจัดทำแผนชุมชนคือ ขั้นตอนปฏิบัติการหรือดำเนินการตามแผนที่ชุมชนได้วางไว้ตามแผนงาน/โครงการที่ผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการศึกษาในช่วงที่ 2 ของผู้วิจัย คือ ช่วงเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2552 ที่ผู้วิจัยได้เว้นช่องระยะเวลา

ศึกษาเพื่อต้องการให้แผนชุมชนที่ผ่านการคิดจากชุมชนนั้น มีผลที่ปฏิบัติได้จริงและสามารถประเมินผลในบางกิจกรรมได้

ในส่วนของแผนชุมชนที่ผู้วิจัยได้นำเสนอทั้งหมด 58 โครงการ ในแต่ละชุมชนนั้น ทั้งหมดเป็นแผนพึ่งตนเองที่แต่ละหมู่บ้าน ได้ร่วมกันคิดและปฏิบัติ และได้กล่าวถึงในเรื่องของการประเมินผลในบทที่ 4 มาบ้างแล้ว สำหรับการขับเคลื่อนแผนชุมชนของตำบลนาทับนั้น ชุมชนแต่ละชุมชนส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งสามารถจำแนกตามแผนงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

5.1 แผนงานด้านสุขภาพชุมชน

แผนงานด้านนี้ส่วนใหญ่จะเน้นไปในเรื่องของการจัดกิจกรรมและการรณรงค์ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากกิจกรรม นั่นก็คือการออกกำลังกาย แผนงานที่มีอยู่หลายหมู่บ้าน คือ การสร้างแกนนำและเครื่องช่วยออกกำลังกาย ซึ่งมีการรณรงค์โดยผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนในทุกหมู่บ้าน เพื่อร่วมกันออกกำลังกาย เช่น ในหมู่ที่ 12 และ หมู่ที่ 14 ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นแกนนำหรือเป็นตัวช่วยให้เห็นโดยมีกิจกรรมการวิ่ง การปั่นจักรยานในทุกวัน ในส่วนของหมู่ที่ 10 ได้มีการแข่งกีฬาสัมพันธ์ภายในชุมชน โดยให้คนช่วงอายุ 35 ขึ้นไป แข่งขันฟุตบอล เพื่อสร้างความแข็งแรงให้ร่างกายและสร้างสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชนร่วมกัน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหนึ่งในวันรายขอ (วันตรุษ) ส่วนการตั้งชมรมรักสุขภาพของ หมู่ที่ 1 ได้ดำเนินการโดยกำนันตำบลนาทับร่วมกับกลุ่มแม่บ้านของหมู่บ้าน เป็นตัวหลักมีกิจกรรมคือการรวมตัวสร้างทีมวอลเลย์บอลแม่บ้านของหมู่บ้านและระดับตำบล

5.2 แผนงานด้านการพัฒนาครอบครัว

กิจกรรมที่มีอยู่ในทุกหมู่บ้านของชุมชนมุสลิมคือ การส่งเสริมการศึกษาอัล-กุรอาน และการเรียนการสอนวิชาศาสนาในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ (ตาดีกา) นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการเรียนรู้อวัฒนธรรมและประเพณีของอิสลาม ในหมู่ที่ 14 ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมชวนลูกไปวัดของหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 พร้อมกันนี้ยังมีกิจกรรมรดน้ำผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความกตัญญูให้เกิดขึ้นแก่คนในครอบครัว ส่วนกิจกรรมการจัดตั้งศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในหมู่ที่ 10 และ หมู่ที่ 11 ยังไม่ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ เพียงแค่รวบรวมรายชื่อสมาชิกเท่านั้น

5.3 แผนงานด้านเศรษฐกิจชุมชน

แหล่งทุนที่มีอยู่ในทุกหมู่บ้านนั้นก็คือ กองทุนหมู่บ้าน ที่ผ่านมามีกิจกรรมพัฒนากองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก มีเฉพาะในหมู่ที่ 1, 4, 6 และ 8 ส่วนกิจกรรมส่งเสริมการออมหรือกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านก็มีกิจกรรมในหมู่ที่ 1, 3, 4, 6 และ 8 สำหรับการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ที่ผ่านมามีกิจกรรมส่งเสริมตามแต่ละหน่วยงาน ทั้งเกษตร ประมง และการเย็บผ้า ซึ่งเป็นของแต่ละหน่วยงานที่เข้ามาในชุมชน ส่วนกิจกรรมสหกรณ์และตลาดนัดชุมชนนั้น ได้มีการดำเนินการแล้วใน 3 หมู่บ้าน แต่เนื่องจากใน หมู่ที่ 2 มีการเปลี่ยนผู้ใหญ่บ้าน การดำเนินการจึงไม่ต่อเนื่องและหยุดดำเนินการในที่สุด ส่วนตลาดชุมชนหมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 13 ปัจจุบันยังคงดำเนินการอยู่

5.4 แผนงานด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวันสำคัญ

ชุมชนได้มีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม เพราะแต่ละกิจกรรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมเนียมปฏิบัติและพิธีกรรมของแต่ละศาสนา จนเกิดเป็นประเพณีในชุมชน เช่น การจัดงานเมอลิด (การระลึกถึงนบีมุฮัมมัด ศาสนาในศาสนาอิสลาม) การทำบุญกุโบร์ การจัดงานวันฮารีรายอ (วันตรุษ) การจัดงานแห่เทียนพรรษา งานทอดกฐิน งานสงกรานต์ งานลอยกระทง ทำบุญตักบาตรในวันพ่อ-วันแม่ และวันขึ้นปีใหม่ รวมถึงการจัดงานวันเด็กของตำบล

5.5 แผนงานด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมด้านนี้ คือ การรวมเป็นอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่ในทุกหมู่บ้านพร้อมทั้งตรวจตราดูแลปราบปรามและป้องกันยาเสพติด ส่วนการจัดกลุ่มดูแลการท่องเที่ยวทางหมู่ที่ 13 ยังไม่ดำเนินการ

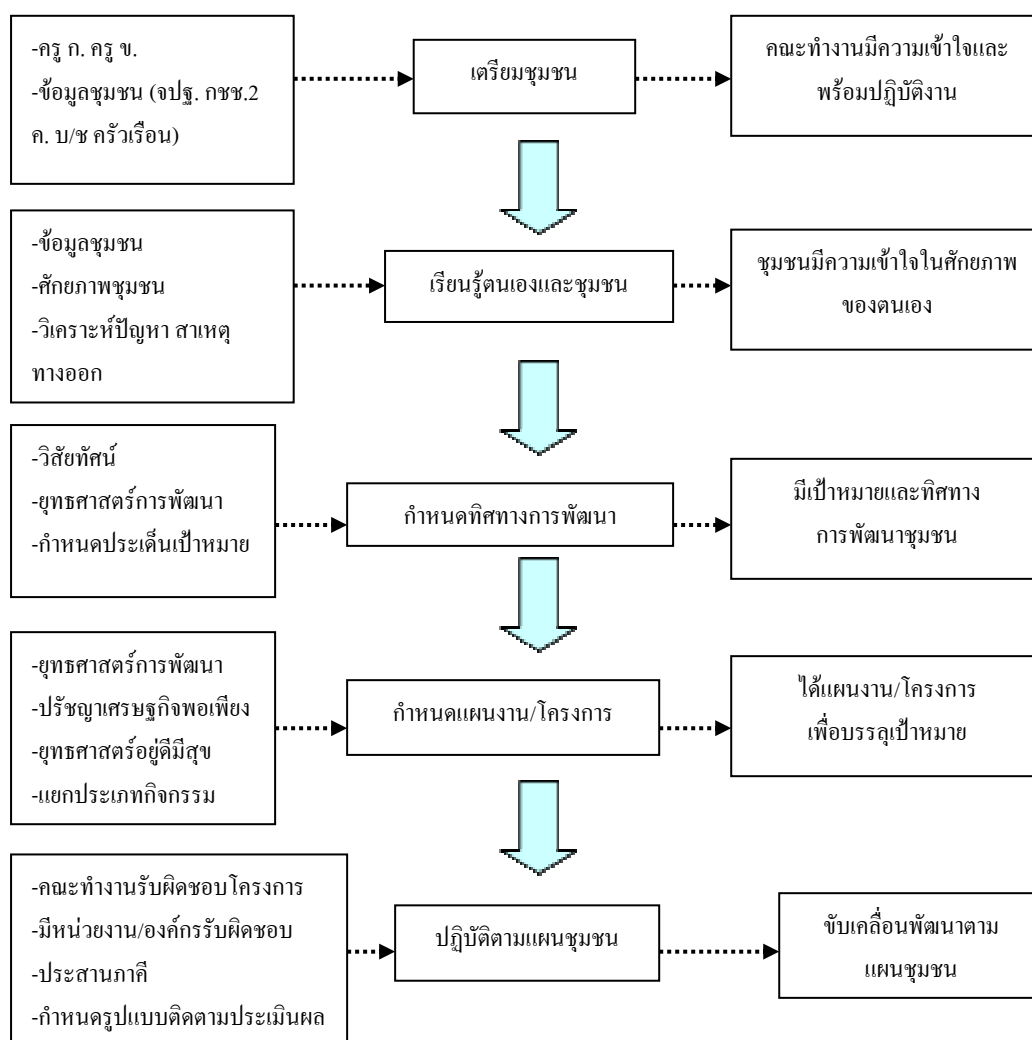
5.6 แผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยส่วนใหญ่ชุมชนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน กิจกรรมการปลูกป่าชายเลน การปลูกป่าที่สำนักสงฆ์ทับธรรม ส่วนโครงการรักษ่น้ำ ในหมู่ที่ 4 ได้ประสานร่วมกันกับกลุ่มเยาวชนตำบลนาทับ จัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษาคคลองนาทับ โดยร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ที่เกี่ยวกับคลองนาทับ

5.7 แผนงานด้านสวัสดิการชุมชน

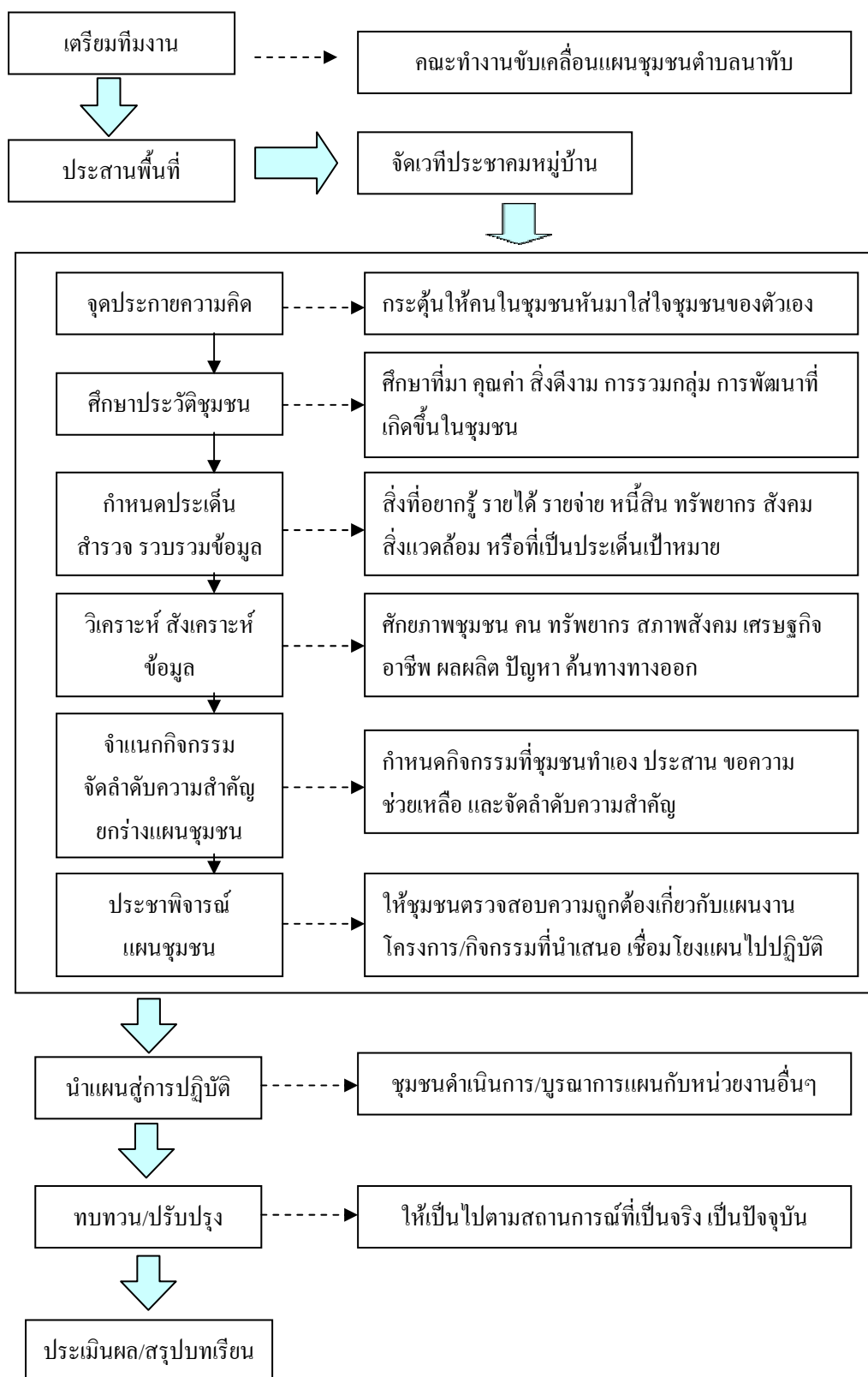
ชาวบ้านในหมู่ที่ 4 ได้ร่วมกันจัดตั้งกองทุนชาภาค (เงินบริจาคเมื่อครบรอบปีของคนมุสลิม) เพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ด้อยโอกาส ผู้ทุพพลภาพและผู้ส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนาและกองทุนฌาปนกิจ ช่วยเหลือครอบครัวผู้เสียชีวิต เช่นเดียวกับโครงการช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ผู้สูงอายุและผู้เจ็บป่วยในหมู่ที่ 9 ด้วย

ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ

ภาพประกอบที่ 6 ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ

วิธีการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ

ภาพประกอบที่ 7 วิธีการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ

วิธีการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนระดับตำบลมีเป้าหมายหลักคือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองและชุมชนได้ คนในชุมชนร่วมกันกำหนดกิจกรรมของชุมชนตนเอง โดยร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์ของชุมชน แสดงความคิดเห็นร่วมกัน เมื่อได้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แล้วก็นำข้อมูลเหล่านั้นมาวางแผนพัฒนาซึ่งอาจจะมีการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุในที่ประชุมหรือเวทีประชาคมร่วมกัน จากนั้นจึงกำหนดนโยบายหรือวัตถุประสงค์หรือหาแนวทางการดำเนินงานและกำหนดแผนงาน/โครงการหรือกิจกรรมที่ชุมชนเห็นว่าเหมาะสมมาจัดลำดับความสำคัญ และค้นหาวิธีการดำเนินการตามแผนชุมชนนั้น ๆ

สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา มีขั้นตอนสำคัญที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ 1) การเตรียมทีมงาน ได้แก่ คณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ 2) ประสานพื้นที่เพื่อจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน 4) จัดเวทีประชุมประชาคมหมู่บ้านในเรื่องการจัดทำแผนชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาที่มา คุณค่า สิ่งดีงามในชุมชนและพัฒนาการของชุมชน สำรวจศักยภาพชุมชน กำหนดประเด็น กำหนดเป้าหมายร่วมกัน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เห็นถึงฐานทรัพยากรสำคัญในชุมชน และสิ่งที่เป็นปัญหาในชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา ค้นหาทางออก กำหนดกิจกรรม จัดลำดับความสำคัญ แยกประเภทเป็นแผนงาน/โครงการที่ชุมชนสามารถร่วมกันทำได้ หรือประสานโครงการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำเสนอแผนเพื่อให้ชุมชนได้ตรวจสอบเชื่อมโยงและบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 5) นำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติทั้งในส่วนของชุมชนและส่วนของหน่วยงาน 6) แผนงาน/โครงการใดที่ทำได้ก็ให้ดำเนินการต่อไป ส่วนแผนงานใดที่ไม่ทันสมัยหรือไม่เหมาะกับสถานการณ์ปัจจุบันก็ต้องนำมาปรับปรุง โดยใช้เวทีการประชุมประชาคมหรือคณะกรรมการหมู่บ้านเห็นชอบในการปรับแผนงานของชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานในชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงอาศัยเวทีปรับปรุงแผนเป็นเวทีประเมินผลหรือสรุปบทเรียนจากการจัดกิจกรรมของชุมชนด้วยก็ได้เช่นกัน

1. การเตรียมทีมงาน

เมื่อเริ่มมีการจัดกระบวนการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา นั้น อำเภोजะนะในฐานะหน่วยงานการปกครองระดับอำเภอ จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนในระดับอำเภอและระดับตำบลขึ้น เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจกำหนด

ยุทธศาสตร์บูรณาการแผนงาน/โครงการและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานระดับอำเภอให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัด โดยมีทีมสนับสนุนระดับอำเภอที่มาจากส่วนราชการและหน่วยงานต่าง ๆ พร้อมกันนี้ทางอำเภอก็ได้มีการแต่งตั้งทีมปฏิบัติงานขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย ปลัดอำเภอจะนะ ที่เป็นผู้ประสานงานประจำตำบลนั้น ๆ เป็นหัวหน้าคณะทำงาน ในส่วนของกรรมการ ประกอบด้วย ครู กศน.ประจำตำบล ปลัด อบต. กำนัน บัณฑิตอาสา ผู้นำอาสาพัฒนาตำบล และพัฒนากรประจำตำบลเป็นเลขานุการ

ในส่วนของตำบลนาทับ ได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ ดังนี้

1. นายโกศล จันทร์ศรี	ปลัดอำเภอ	หัวหน้าคณะทำงาน
2. นายสุชาติ สิทธิศักดิ์	นักวิชาการเกษตร	คณะทำงาน
3. นางวันดี คงสีพันธ์	หัวหน้าสถานีอนามัยนาทับ	คณะทำงาน
4. นายยะโกบ ละแม	ครู กศน. ประจำตำบล	คณะทำงาน
5. นายอนุชิต จุลิวรรณสิทธิ์	ปลัด อบต.นาทับ	คณะทำงาน
6. นายหมัด หมั่นตะ	กำนันตำบลนาทับ	คณะทำงาน
7. นางสาวเอราวัต นุ้ยสมัย	บัณฑิตอาสา	คณะทำงาน
8. นางสาวสุดาดวง พันคง	ผู้นำ อช.ตำบลนาทับ	คณะทำงาน
9. นายคนหาหมัด ส่าหมัน	ผู้นำ อช.ตำบลนาทับ	คณะทำงาน
10. นางสาวโสภา อุทัยรัตน์	พัฒนากร	เลขานุการ

2. การประสานพื้นที่

จากนั้นคณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนประจำตำบลนาทับก็ได้มีการประสานไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง 14 หมู่บ้าน ของตำบลนาทับเพื่อที่จะเข้าไปจัดเวทีระดมความคิดเห็นของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน โดยในระหว่างนั้นก็ได้มีการจัดตั้งทีมอาสาสมัครที่จะเป็นวิทยากรกระบวนการแผนชุมชน โดยได้คัดเลือกให้บุคลากรในตำบลนาทับได้เข้าฝึกอบรมการเป็นวิทยากรกระบวนการแผนชุมชน จำนวน 7 คน เพื่อช่วยในการสร้างความเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนแก่ชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ มีการอบรมอาสาสมัครวิทยากรกระบวนการแผนชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับแผนชุมชน กระบวนการจัดทำแผนชุมชน การกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของแผนชุมชน การกำหนดวิธีการทำงาน การวิเคราะห์

ข้อมูลชุมชนเบื้องต้น โดยใช้เทคนิคร่วมในการจัดประชุมประชาคม สร้างแรงจูงใจและความมั่นใจให้แก่อาสาสมัครหรือจะเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการจัดทำแผนชุมชนสู่เป้าหมายที่วางไว้

3. เวทีประชาคมหมู่บ้าน

หลังจากได้มีการประสานไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลนาทับแล้ว ทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนและอาสาสมัครวิทยากรกระบวนการก็ได้ลงพื้นที่ตามที่ได้นัดหมายกันไว้ ในส่วนของการเตรียมพื้นที่นั้นจะให้บทบาทแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ประสานผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมในแต่ละพื้นที่จะประกอบด้วยผู้นำและตัวแทนจากหลายกลุ่มหลายอาชีพ แต่ก็จะเป็นคนในหมู่บ้านหรือชุมชนเดียวกันนั่นเอง ในส่วนของการจัดเวทีในพื้นที่นั้น ทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับและอาสาสมัครวิทยากรกระบวนการของตำบลนาทับจะเป็นกลุ่มผู้ดำเนินการหลักโดยแต่ละเวทีที่ประชุมจะมีผู้เข้าร่วมประมาณ 70 คนในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งขั้นตอนการจัดเวทีการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

3.1 จุดประกายความคิด

เมื่อผู้เข้าร่วมประชุมได้มาตามสถานที่ทำได้นัดหมาย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณมัสยิด ศาลาประชาคม หรือที่ทำการกลุ่มอาชีพแล้ว ก็จะมีการลงทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุม และแนะนำตัว เพื่อให้ผู้ดำเนินรายการได้รับรู้และจดจำ มีการแนะนำวิทยากรหลัก อาสาสมัครวิทยากรกระบวนการ และทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนประจำตำบล จากนั้นวิทยากรหลักดำเนินการประชุมพร้อมทั้งทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการจัดประชุมในครั้งนี้พร้อมกับชี้แจงประเด็นต่าง ๆ ที่จะนำพูดคุยในที่ประชุมและสิ่งที่คาดหวังจากการประชุมในแต่ละครั้ง

การจุดประกายความคิด เป็นขั้นตอนกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาใส่ใจชุมชนของตนเอง ในเวทีประชาคมหมู่บ้านนี้ได้จัดเป็นเวทีพูดคุยเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหา วิถีชีวิตที่เกิดขึ้น ความหวังที่จะอยู่รอดร่วมกัน เช่นพูดคุยถึงเรื่องราวของชุมชนสิ่งดีงามในอดีต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับชุมชน สถานการณ์ชุมชนปัจจุบันและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะกระทบกับวิถีชีวิตชุมชนความเป็นอยู่ และความหวังที่จะอยู่รอดร่วมกันด้วยตัวของชุมชนเอง ฯลฯ โดยในขั้นตอนนี้เมื่อชุมชนเห็นชอบให้มีการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ควรนำเสนอทีมงานแผนชุมชนวิทยากรกระบวนการ แผนการขับเคลื่อนและเครื่องมือและข้อตกลงร่วมกันระหว่างทีมงานและชุมชน เพื่อเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการศึกษาชุมชนในแต่ละพื้นที่ต่อไป

3.2 การศึกษาประวัติชุมชน

ในการที่จะร่วมจัดกระบวนการและร่วมวางแผนในชุมชนนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือการรู้จักชุมชน รู้จักพื้นที่ เพื่อจะได้ทราบถึงพัฒนาการของชุมชนในแต่ละยุคแต่ละสมัย แสดงให้เห็นถึงคุณค่า สิ่งดีงามของชุมชน ทำให้สมาชิกเห็นถึงที่มา ตัวตนที่แท้จริงของตนเองของชุมชนและเกิดเป็นความรักในท้องถิ่น โดยมีผู้นำชุมชนและคนในชุมชนร่วมกันเป็นพลังสำคัญในการนำพาชุมชนให้รอดพ้นวิกฤติ การศึกษาชุมชนร่วมกัน ทำให้ชุมชนรู้จักเรื่องราวของตนเอง รู้จักมรดกทางวัฒนธรรม รู้เรื่องราวของชุมชนทั้งอดีต ปัจจุบัน เพื่อมองเห็นอนาคตร่วมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูลศึกษาสภาพของพื้นที่ตำบลนาทับ นั้นเกิดขึ้นหลังจากมีการชี้แจงทำความเข้าใจในรายละเอียดต่าง ๆ แล้วเพื่อให้เป็นการนำเข้าสู่บรรยากาศแห่งความเป็นชุมชน และเกิดอารมณ์ร่วมในสิ่งที่จะดำเนินการต่อ จำเป็นจะต้องมีการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตในด้านประวัติศาสตร์ สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การเดินทาง การศึกษา และอีกมากมาย โดยให้คนที่อาวุโสในชุมชนหรือผู้รู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้านแต่ละชุมชนได้เล่าเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว วิทยากรก็จะนำมาผนวกกันเป็นจุดเด่นในอดีตของชุมชน

3.3 การกำหนดประเด็น สำรวจและรวบรวมข้อมูล

เมื่อมีการพูดถึงเรื่องราวในอดีตก็ย่อมมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ในปัจจุบันว่าสถานการณ์ในตอนนี้เป็นอย่างไร สำหรับการนำเสนอเหตุการณ์ในปัจจุบันนั้น วิทยากรได้ตั้งคำถามนำในเชิงเปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบันในประเด็นย่อยต่อไปนี้

1. สภาพภาพของชุมชน ด้านคน สุขภาพ ความรู้ทรัพยากร
2. ภาวะเศรษฐกิจของชุมชน รายรับ รายจ่าย หนี้สิน ทรัพย์สิน
3. ระบบเศรษฐกิจของชุมชน การประกอบอาชีพ ผลผลิต ทุน
4. ทุนชุมชนในด้านต่าง ๆ
  - ทุนทางสังคม
  - ทุนทางเศรษฐกิจ
  - ทุนทางสิ่งแวดล้อม
  - ทุนทางวัฒนธรรม

5. ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

- ระดับครัวเรือน
- ระดับชุมชน
- ระดับใหญ่กว่าชุมชน

การค้นหาวิถีปัจจุบัน โดยใช้เรื่องราวในอดีตเป็นต้นเรื่อง ทำให้ได้เห็นความเป็นชุมชนในอดีตที่มีทั้งความเข้มแข็งทางสังคมและความเปลี่ยนแปลงของชุมชน บางชุมชนก็เกิดความอ่อนแอทำให้หลายสิ่งหลายอย่างเข้ามาในชุมชน โดยที่ไม่ได้ตั้งรับปรับตัว ผู้เข้าร่วมประชุมและผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและร่วมกันหาทางออกในประเด็นปัญหาต่าง ๆ จากนั้นจึงคิดแผนงาน/โครงการที่จะร่วมแก้ปัญหา โดยที่ประชุมจะเสนอประเด็นปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาต่อไป

3.4 วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่คณะทำงานแผนชุมชนได้ใช้ในเวทีประชุมคือการใช้เทคนิคการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนา หรือ SWOT เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาที่จะเป็นแนวทางหลักของการพัฒนาในตำบลนาทับ โดยแยกผลการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านต่าง ๆ ออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

จุดแข็ง (Strength)

ตำบลนาทับ มีถนนสายหลักที่มีความสะดวก ซึ่งสามารถใช้ติดต่อกันได้ทั่วถึงทั้งตำบลและยังเป็นเส้นทางในการขนส่งสินค้าจากภายในตำบลไปยังตลาดซึ่งอยู่ภายในตัวจังหวัด และมีระบบไฟฟ้าอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมภายในครัวเรือนและการทำธุรกิจอีกด้วย พร้อมทั้งมีระบบประปาหมู่บ้านเกือบทุกหมู่บ้านแต่มิมีน้ำใช้เพียงพอในการอุปโภคบริโภค เพราะประปาหมู่บ้านบางแห่งใช้ร่วมกับหมู่บ้านอื่น รวมทั้งได้รับการจัดสรรเพิ่มเติมในบางหมู่บ้านเพื่อให้ประชาชนได้มีน้ำในการประกอบกิจกรรมอย่างเพียงพอ

จุดอ่อน (Weakness)

ตำบลนาทับยังขาดงบประมาณในการดูแล บำรุงรักษาเส้นทางคมนาคม ที่ได้รับการถ่ายโอน เนื่องจากในบางครั้งถนนได้รับความชำรุด เสียหายมากเกินกำลังขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ จะทำการซ่อมแซมให้มีสภาพที่สมบูรณ์เป็นปกติได้ และถนนลูกรังหลายสายจะชำรุดในฤดูฝน

โอกาส (Opportunity)

ตำบลนาทับ มีเส้นทางที่ติดต่อกับตำบลใกล้เคียงและมีความสะดวกในการติดต่อกับ อำเภอจะนะและอำเภอเมือง อำเภอหาดใหญ่ จึงทำให้หน่วยงานอื่นที่ความร่วมมือในการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเข้ามาทำการพัฒนา เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา กรมทางหลวงชนบท เป็นต้น

อุปสรรค (Threat)

การขยายเขตการให้บริการไฟฟ้าเป็นอำนาจหน้าที่ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคสาขาอำเภอจะนะ บางครั้งจึงมีความล่าช้าในการดำเนินการ องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับไม่สามารถเข้าไปดำเนินการได้ ทำได้เพียงสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ และการโทรคมนาคมสื่อสาร เป็นหน้าที่ของ บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) และบริษัท ที ที แอนด์ ที จำกัด (มหาชน) องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ ไม่สามารถขยายเขตการให้บริการได้เอง ทำให้การสื่อสาร ทางโทรศัพท์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งดำเนินการประสานงานอย่างเร่งด่วนในการขยายเขตการให้บริการ การเพิ่มจำนวนคู่สายให้มีความเพียงพอแก่ความต้องการ

2) ด้านการศึกษา

จุดแข็ง (Strength)

ตำบลนาทับ มีการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ มีการพัฒนาการศึกษาเริ่มจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 5 แห่งที่มีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการพัฒนาเด็กเล็ก พร้อมทั้งโรงเรียนประถมศึกษา อีก 4 โรงเรียน ประกอบกับมีพื้นที่ใกล้เคียงกับสถานศึกษาสำคัญในเขตอำเภอเมือง หาดใหญ่ และอำเภอจะนะ หลายแห่ง ทำให้คนในชุมชนมีค่านิยมทางการศึกษาที่ดี ชอบเรียนรู้และทันยุคสมัย

ส่วนด้านศาสนา ตำบลนาทับเป็นตำบลที่มีผู้นับถือศาสนา แตกต่างกันอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ซึ่งในท้องถิ่นมีวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การทำพิธีเข้าสู่นัด การทำพิธีเมาลิด การอบรมกัโรอาตี และเข้าวัดทำบุญเดือนสิบของผู้นับถือพุทธศาสนา การจัดงานวันสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง ดังนั้นการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขต้องอาศัยความสามัคคีของประชาชนในชุมชนร่วมกัน

จุดอ่อน (Weakness)

สถานศึกษาในตำบลนาทับ มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย ทำให้ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคนในชุมชน ที่จะพัฒนาทั้งในระบบและนอกระบบ ส่วน

ด้าน ศาสนา และวัฒนธรรม ยังมีบุคลากรน้อย และยังขาดประสบการณ์ในการจัดการศึกษาอบรมในรูปแบบที่ดึงดูดความสนใจของกลุ่มเยาวชน เยาวชนบางส่วนไม่มีความรักและหวงแหน วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมและบางส่วนได้ถูกกลืนไปกับวัฒนธรรมที่ขยายเข้ามาเป็นวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งบางครั้งทำให้หลงลืมถึงวัฒนธรรมดั้งเดิม แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงก็มีสูงขึ้นหากขาดการส่งเสริมที่ถูกต้อง

โอกาส (Opportunity)

ในเขตพื้นที่ตำบลนาทับ มีสถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษา 4 แห่ง และขยายโอกาสการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 3 แห่ง และมีความร่วมมือทั้งทางวิชาการ และบุคลากรกับเครือข่ายการศึกษานอกพื้นที่ นอกจากนี้การศึกษานอกระบบโรงเรียนของรัฐบาลในเขตตำบลนาทับได้มีการจัดการเรียนการสอน แบบบูรณาการ (ตาดีกา) ทำให้เยาวชนได้รับการ อบรมด้าน จริยธรรมและคุณธรรม เป็นการส่งเสริมการเรียนนอกระบบ และในอำเภอใกล้เคียงมี สถาบันการศึกษาหลายแห่งและทุกระดับการศึกษาทำให้โอกาสในการศึกษาต่อของนักเรียนมีเพิ่มขึ้น

อุปสรรค (Threat)

ปัจจุบันระบบการศึกษาเน้นหนักการพัฒนาและให้สวัสดิการครูผู้สอน และขาดกำกับดูแลอย่างทั่วถึง ทำให้คุณภาพของเด็กถูกละเลย ส่งผลให้เด็กขาดสติปัญญาในการคิดวิเคราะห์ ขาดภูมิคุ้มกันทางสังคม มีแนวโน้มเสี่ยงต่อการออกโรงเรียนกลางคัน และไม่สามารถหางานทำได้เมื่อจบการศึกษา นอกจากนี้สถาบันการศึกษาในอำเภอใกล้เคียงมีเป็นจำนวนมากและมีมาตรฐานสูงกว่าทำให้เยาวชนไปเรียนในโรงเรียนที่ไกลออกไปเพราะเห็นว่าสถาบันมีคุณภาพที่สูงกว่า และบางครอบครัวยังให้เด็กออกมาช่วยทำงานหารายได้สำหรับครอบครัว เนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจบีบรัดตัว

ด้านศาสนาและวัฒนธรรม เป็นเรื่องของนามธรรม ความเชื่อและศรัทธา ซึ่งในปัจจุบันวัฒนธรรมมีการผสมผสาน สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาจึงเป็นเรื่องยากที่จะควบคุมการซึมซับวัฒนธรรมต่างชาติและต่างถิ่นเพราะปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์หรือโลกไร้พรมแดน การติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยทำให้การเปลี่ยนแปลงสามารถทำได้ง่ายขึ้น

3) ด้านอาชีพและแหล่งทุนชุมชน

จุดแข็ง (Strength)

ตำบลนาทับ มีทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งเงินทุนชุมชนที่สนับสนุนการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเนื่องจาก ภายในตำบลนาทับ มีวัดอุทิศที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอาชีพได้อย่างดี ทั้งอาชีพทางการประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การแปรรูป

สัตว์น้ำ การผลิตน้ำยาง กลุ่มอาชีพทางการเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ยังอยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรม ประชาชนโดยส่วนใหญ่จึงมีงานทำ ทั้งที่ในโรงงานและการรับงานมาทำที่บ้านเช่นการทำปลา กระตักแห้ง การแปรรูปอาหารทะเล จำพวกกะปิ ปลาแห้ง แป้งแดง และอื่น ๆ ซึ่งมีชื่อเสียงได้รับการยอมรับจากตลาดมานาน

ด้านแหล่งเงินทุนชุมชน มีกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ที่เข้มแข็ง สามารถให้บริการเงินทุนแก่สมาชิกได้จำนวนมาก

จุดอ่อน (Weakness)

ด้านการพัฒนาอาชีพ การรวมกลุ่มและการส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชนในตำบล ขาดความต่อเนื่องและการบริหารจัดการที่ดี จึงไม่สามารถสร้างรายได้ที่เพียงพอกับความต้องการของสมาชิกกลุ่ม จนต้องล้มเลิกกลุ่มไปโดยปริยาย

ด้านแหล่งทุนชุมชน มีหลายกลุ่มที่ขาดทักษะในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะด้านบัญชีและการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ

โอกาส (Opportunity)

ในเขตพื้นที่ตำบลนาทับ มีทั้งทะเลอ่าวไทยและคลองนาทับซึ่งสามารถเป็นแหล่งทรัพยากรในการผลิต สามารถนำไปแปรรูปเป็นสินค้าชุมชนได้ และยังมีพื้นที่บางส่วนเป็นดินปนทรายซึ่งมีความพิเศษสามารถเพาะปลูกพืชล้มลุก อย่างเช่น แตงโม ได้เป็นอย่างดี สามารถสร้างผลผลิตได้เป็นจำนวนมากในแต่ละปีหากสามารถส่งเสริมด้านวิชาการเพิ่มขึ้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตก็จะดีขึ้น

อุปสรรค (Threat)

จากสภาวะปัจจุบัน โลกมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ ทั้งดิน ฟ้า อากาศ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ฤดูกาลมีการเปลี่ยนแปลงไม่มีความแน่นอน ทำให้ไม่สามารถคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้จึงเป็นอุปสรรคในการที่ทำการเพาะปลูก หรือแม้กระทั่งการประกอบอาชีพทำการประมง เพราะไม่สามารถรู้ได้อย่างแน่นอนว่าวันไหนจะสามารถออกทะเลไปหาวัตถุดิบไปเพื่อการแปรรูปได้หรือไม่ จึงไม่มีความแน่นอนที่จะไม่สามารถจะบอกได้ว่า จะสามารถผลิตสินค้าได้จำนวนมากน้อยเท่าที่ต้องการได้หรือไม่

4) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว

จุดแข็ง (Strength)

ในตำบลนาทับมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ 2 แห่ง ได้มีแนวความคิดที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในตำบลนาทับที่มีอยู่ให้มีมาตรฐาน ทั้งชายหาดวังหนาวและคลองนาทับ โดยเฉพาะคลองนาทับซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่ชาวนาทับได้อาศัยเป็นแหล่งทำมาหากินในท้องถิ่นตามวิถีชีวิต การพัฒนาคลองนาทับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงมีความเป็นไปได้ที่จะสนับสนุนให้ได้รับการพัฒนาศักยภาพ เพราะปัจจุบันได้มีหน่วยงานที่มองเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะนะ โรงเรียนทั้ง 4 โรงภายในตำบลนาทับได้มีการศึกษาความเป็นไปได้และการพัฒนาคลองนาทับไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สภาพสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายภายในคลองนาทับเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวพร้อมกับการสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้านริมฝั่งคลองนาทับ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของชุมชนทำให้โรงเรียนทั้ง 4 แห่งภายในตำบลนาทับได้ร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบรรจุในหลักสูตรของโรงเรียนร่วมด้วย ซึ่งขณะนี้ อยู่ในระหว่างการดำเนินการจัดทำหลักสูตร นอกจากนี้ได้มีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ฯ ขึ้นเพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนตำบลนาทับได้ตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นให้มากขึ้น

จุดอ่อน (Weakness)

องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดเล็กและมีที่ตั้ง อยู่ติดกับทะเลฝั่งอ่าวไทยซึ่งการติดต่อระหว่างตำบลนาทับและส่วนอื่นนั้นไม่สามารถติดต่อได้สะดวกเท่าที่ควร เพราะระยะทางมีความห่างไกล รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับยังขาดงบประมาณในการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวที่เพียงพอ

โอกาส (Opportunity)

ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ ตำบลนาทับ ได้รับการสนใจจากหน่วยงานภายนอก เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะนะ โรงเรียนภายในตำบลนาทับ ในการร่วมมือกันที่จะพัฒนาคลองนาทับและชายหาดวังหนาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงมีการบูรณาการความร่วมมือกันระหว่าง องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับและหน่วยงานอื่นในการนำงบประมาณ มาใช้เพื่อการพัฒนาาร่วมกัน

นโยบายภาครัฐในการส่งเสริมการปลูกป่าและการแก้ไขปัญหาวิกฤตโลกร้อน ทำให้มีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ เพิ่มขึ้น สร้างการรับรู้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง

อุปสรรค (Threat)

ปัญหาความไม่สงบภายในเขตจังหวัดภาคใต้ทำให้นักท่องเที่ยวมีน้อยลง และด้วยภาวะเศรษฐกิจที่ขาดเสถียรภาพทำให้การใช้จ่ายลดลงตามไปด้วย ในเรื่องของภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นคือการเกิดการกัดเซาะชายฝั่งในวงกว้าง

5) ด้านสุขภาพชุมชน

จุดแข็ง (Strength)

ตำบลนาทับมีสถานีอนามัยภายในตำบล 2 แห่ง ซึ่งแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันคนละครึ่ง การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับจึงให้ความสำคัญทั้งสองอนามัยเพื่อให้การปฏิบัติงานของสถานีอนามัยมีความสะดวก องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับจึงได้จัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานของทั้งสองแห่ง เพื่อให้มาตรฐานด้านสุขอนามัยมีมาตรฐานสูงขึ้น นอกจากนี้ตำบลนาทับยังมีรพพยาบาลฉุกเฉินเพื่อช่วยเหลือตลอด 24 ชั่วโมง

ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพชุมชน ตำบลนาทับมีแพทย์แผนไทยที่มีชื่อเสียงทั้งในด้านสมุนไพร การนวด

จุดอ่อน (Weakness)

เนื่องจากตำบลนาทับมีจำนวนหมู่บ้านที่มาก และจำนวนประชากรนับหมื่นคน การที่สถานีอนามัยเพียงสองแห่งจึงไม่เพียงพอ ประชาชนบางกลุ่มมีการใช้สารเสพติดและดื่มสุรา และเกษตรกรที่ปลูกพืชผักยังมีการใช้สารเคมีโดยไม่คำนึงสุขภาพตนเองและผู้บริโภค

โอกาส (Opportunity)

การเดินทางจากตำบลนาทับไปยังสถานพยาบาลอื่นในต่างอำเภอสามารถดำเนินการได้เพราะมีเส้นทางจราจร หลายเส้นทางและมีความสะดวกในระดับหนึ่ง การดูแลสุขภาพชุมชนในเชิงรุก มีกระแสนิยมในการออกกำลังกาย การเล่นกีฬา และด้านโภชนาการด้านสุขภาพ กระตุ้นให้ประชาชนนิยมการจัดตั้งกลุ่มออกกำลังกายในชุมชนเพิ่มขึ้น ในส่วนของการเกษตร ภาครัฐสนับสนุนให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาใช้เกษตรอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและสุขภาพของสังคมที่ดีขึ้น

อุปสรรค (Threat)

ยังขาดงบประมาณในการดำเนินงานด้านดูแลรักษา และการตรวจสุขภาพเพื่อวางแผนป้องกันโดยเฉพาะในกลุ่มวัยเรียนและวัยทำงาน

ประชาชนบางส่วนมีค่านิยมการซื้อยามกินเอง และการรักษาตามคลินิกซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง และไม่ให้ความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพจนกว่าจะเกิดโรคภัย

6) ด้านสวัสดิการชุมชน

จุดแข็ง (Strength)

องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับได้จัดสรรงบประมาณในบางส่วนเพื่อใช้ดูแล ความสงบเรียบร้อยภายในตำบลไม่ว่าจะเรื่องการดูแลและรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน การบรรเทาสาธารณภัย เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง และการให้ความช่วยเหลือเรื่องฉุกเฉินต่าง ๆ มีการจัดอบรมชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.)

จุดอ่อน (Weakness)

ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน ยังไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้เต็มรูปแบบและอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ปัญหาการใช้สารเสพติดในชุมชน ก่อให้เกิดการโจรกรรมทรัพย์สินในครัวเรือน เครื่องมือเกษตร/ประมง และทรัพย์สินสาธารณประโยชน์ มีการตั้งกลุ่มมิจฉาชีพ กลุ่มเล่นการพนัน และกลุ่มแข่งขันรถซิ่งโดยเปิดเผย

โอกาส (Opportunity)

หน่วยงานต่างๆ ที่รับผิดชอบด้านการช่วยเหลือและบรรเทาสาธารณภัย ได้ให้ความสำคัญกับการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย ในภาวะฉุกเฉิน ทำให้เมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น หน่วยงานต่างๆ ที่ได้รับการประสานจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับได้ให้ความช่วยเหลืออย่างทันที่ หากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับได้ทำการประสานไปแล้ว และยังช่วยสนับสนุนงบประมาณในการป้องกันในอนาคตด้วย

ภาคราชการมีการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองด้านสวัสดิภาพเด็กและครอบครัว โดยให้ผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบบุตรหลานเพิ่มขึ้น

อุปสรรค (Threat)

กระแสวัตถุนิยม ทำให้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่คำนึงวิธีการได้มาของทรัพย์สิน ประกอบกับกฎหมายไม่เอื้ออำนวยความยุติธรรมสำหรับสุจริตชน ทำให้เกิดการยอมรับชะตากรรมที่เกิดจากภัยมนุษย์ และละเลยการดูแลผลประโยชน์ของผู้อื่นและชุมชน

แหล่งอบายมุขมีการแพร่กระจายตามบริเวณสถานศึกษาในเขตเมือง และในชุมชนโดยเปิดเผย ทำให้เยาวชนเกิดความเคยชิน และยอมรับเป็นบรรทัดฐานทางสังคมโดยปริยาย

เมื่อประมวลผลการวิเคราะห์ที่ได้มาจากข้อมูลการประชุมประชาคมหมู่บ้านต่าง ๆ รวบรวมไว้เพื่อประโยชน์ในการจำแนกกิจกรรมให้เป็นประเภทต่าง ๆ แล้ว จากนั้นจึงจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมและการกำหนดกิจกรรมดำเนินการต่อไป

3.5 จำแนกกิจกรรม จัดลำดับความสำคัญและยกร่างแผนชุมชน

การระดมความคิดเห็นในการแก้ปัญหาของชุมชนนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมที่แสดงความคิดเห็นในเวทีประชาคมหมู่บ้านจะเสนอแผนงานที่ต้องดำเนินการมากมาย จึงจำเป็นต้องยั้งที่วิทยากรทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนจะใช้วิธีการแยกหมวดหมู่ของโครงการ ซึ่งจะจำแนกประเภทโครงการออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 1) แผนงาน/โครงการ ที่ชุมชนสามารถทำได้
- 2) แผนงาน/โครงการ ที่ชุมชนต้องทำร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

หรือเป็นภาคีร่วม

- 3) แผนงาน/โครงการ ที่ชุมชนไม่สามารถจัดการได้ต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งบุคลากรและงบประมาณในการดำเนินการ

หลังจากมีการจัดประเภทของกิจกรรมแล้วที่ประชุมก็จะมาจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน/โครงการ ที่ชุมชนร่วมกันนำเสนอ โดยคำนึงถึงความสำคัญที่ชุมชนจะได้รับ ความต้องการที่ชุมชนส่วนใหญ่ได้ประโยชน์ (ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือสมาชิก อบต. เพียงอย่างเดียว) และที่สำคัญคือ คนในชุมชนสามารถทำได้ ซึ่งการจัดลำดับความสำคัญนี้มักจะมีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง นับเป็นธรรมชาติของเวทีชุมชนที่คนให้ความเห็นด้วยและเห็นต่างในการแสดงออกถึงการจัดลำดับความสำคัญ เมื่อได้อภิปรายจนมีข้อสรุปเป็นที่พอใจแล้ว ที่ประชุมจึงได้แสดงมติด้วยการยกมือหรือลงคะแนนการจัดลำดับกิจกรรมตามแผนงาน/โครงการที่วางไว้มากก็จะมีเสียงสนับสนุนต่อประเด็นนั้นมาก ตรงข้ามหากแผนงาน/โครงการที่เสนอไปแล้วมีผู้ให้การสนับสนุนต่อแผนงานนั้นน้อย ลำดับความสำคัญก็จะลดลงมาตามลำดับต่อไป

เป้าหมายของการจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านที่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามา มีส่วนร่วมนั้นก็คือ การวางแผน โครงการที่ได้จากการระดมความคิดเห็นจากที่ประชุมนำไปสู่การ ดำเนินการวางแผนกำหนดกิจกรรมการดำเนินการ หลังจากได้จัดลำดับความสำคัญและจำแนก ประเภทของโครงการแล้ว ภารกิจของการประชุมร่วมคือการกำหนดรายละเอียดกิจกรรม ช่วงเวลา การดำเนินการ และผู้รับผิดชอบ ซึ่งโครงการที่ชาวบ้านเสนอชาวบ้านก็จะให้ความสนใจมาก ตามลำดับ เช่น กิจกรรมการทำบุญกุโบร์ (สุสานฝังศพของชาวมุสลิม) ซึ่งจะต้องมีการเตรียมพื้นที่ อาหาร พิธีการ และการประชาสัมพันธ์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีการพูดคุยและเป็นข้อตกลงร่วมของเวที

นอกจากแผนงานที่ชุมชนจัดการเองได้แล้ว ยังมีโครงการที่ต้องขอความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้ร่วมกับชุมชน เช่น การปลูกป่าชายเลน รวมถึงโครงการที่หน่วยงาน ภายนอกเข้ามาดำเนินการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น โครงการเกี่ยวกับงาน โครงสร้างพื้นฐานและการ แก้ปัญหาระดับใหญ่กว่าคนในชุมชนจะจัดการได้ เมื่อกำหนดภารกิจของแผนงาน/โครงการที่ชุมชน จะดำเนินการแล้วก็ได้มีการยกร่างแผนชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการทำกิจกรรมต่อไป

3.6 การประชาพิจารณ์แผนชุมชน

หลังจากได้ยกร่างแผนชุมชนแล้ว คณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชน ตำบลนาทับก็ได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ในพื้นที่มาเสนอต่อเวทีประชาคมอีกครั้ง เพื่อให้ ชุมชนได้ตรวจสอบ คัดค้าน ปรับเปลี่ยน ปรับปรุง และเสนอแนะข้อมูลแผนชุมชนที่ได้ โดยขั้น ตอนนี้คณะทำงานได้อธิบายเชื่อมโยงที่มาที่ไปของกิจกรรมที่ชุมชนได้ร่วมวางแผน รวมถึงอาจจะ ทบทวนเป้าหมาย และวิธีการเพื่อสร้างความเข้าใจในเวทีให้ดียิ่งขึ้น

เมื่อที่ประชุมประชาคมหมู่บ้านเห็นพ้องต้องกันและสรุปแผนชุมชนได้ ตามที่ต้องการแล้ว จึงมีการจัดทำเอกสารแผนชุมชนที่เป็นลายลักษณ์อักษร สามารถอ้างอิงหรือใช้ ในการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนในการบูรณาการแผนชุมชนให้ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จากนั้นจึงจัดกิจกรรมตามแผนงาน/โครงการตามที่ชุมชนได้วางแผนไว้ เพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ประชาชน ในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมได้อย่างเต็มที่อีกด้วย

4. นำแผนสู่การปฏิบัติ

การนำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติ โดยชุมชนสามารถดำเนินการหรือบูรณาการแผนกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในบางแผนงานชุมชนสามารถเป็นเจ้าภาพหลักในการดำเนินกิจกรรมในชุมชน

5. ทบทวนและปรับปรุงแผนชุมชน

เมื่อแผนชุมชนได้ผ่านการใช้งานไประยะหนึ่งแล้ว ควรมีการทบทวนและปรับปรุงแผนชุมชนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งในระดับชุมชนอาจมีการทบทวนและปรับปรุงแผนชุมชนอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

6. ประเมินผลและสรุปบทเรียน

การดำเนินกิจกรรมตามแผนชุมชนที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิดและดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เมื่อดำเนินการตามแผนกิจกรรมที่ชุมชนวางไว้จึงต้องมีการประเมินผลและสรุปบทเรียน โดยอาจร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลหรือพัฒนากรตำบลเป็นผู้ร่วมดำเนินการ

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ

การจัดทำแผนชุมชนให้มีประสิทธิภาพและสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชนนั้น ควรมีการจัดกระบวนการให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมมากที่สุด ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการนำเสนอโดยเริ่มตั้งแต่การรับรู้และความเข้าใจในการวางแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน การบูรณาการแผนชุมชนและปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนชุมชน

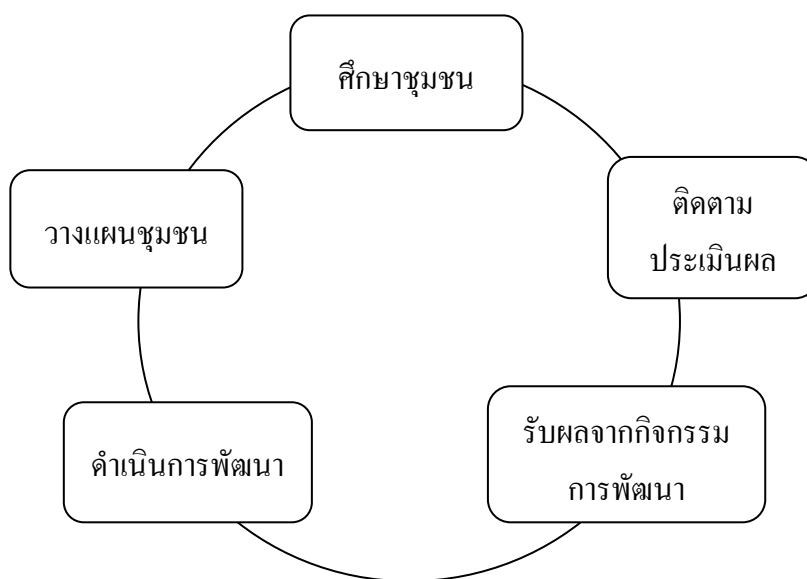
การรับรู้และความเข้าใจในการวางแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การจัดทำแผนชุมชนเป็นกระบวนการที่ผู้ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบหรือทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนจะต้องเข้าไปร่วมจัดกิจกรรมกับชุมชนในหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อทำเป็นขั้นตอนที่ได้กำหนดแผนไว้ โดยในเบื้องต้นคณะทำงานจะต้องผ่านการฝึกอบรมการปฏิบัติหน้าที่ วิทยากรกระบวนการชุมชน (ครู ช.) คือมีหน้าที่ช่วยเหลือกระบวนการการเรียนรู้ การซักถาม จับประเด็น วิเคราะห์ข้อมูล

ช่วยเหลือกิจกรรมตามที่วิทยากรหลัก (ครู ก.) ซึ่งได้แก่ คณะทำงานระดับอำเภอ เป็นผู้ปฏิบัติงานหลัก จากนั้นทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลที่ได้ประสานงานกับชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดประชุมประชาคมตำบล

ผู้เข้าร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน ได้แสดงความคิดเห็นในส่วนของ การรับรู้ในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนว่าได้รับรู้จากการประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน เพื่อนัดแนะและกำหนดประชุมประชาคมหมู่บ้าน และผู้เข้าร่วมบางส่วนทราบจากการบอกกล่าวจากคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้าน โดยผ่านผู้นำชุมชนและเมื่อถึงวันเวลาดังกล่าวก็ได้เข้าร่วมตามที่นัดหมาย ในการจัดทำแผนชุมชนต่อไป

ในส่วนของผู้นำชุมชนมีการรับทราบจากการประสานงานของคณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับโดยตรง พร้อมทั้งร่วมกำหนดวันเวลาสถานที่ ซึ่งผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการประสานงานและจัดการในพื้นที่ชุมชน

ภาพประกอบที่ 8 กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ

กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในรูปกลุ่ม/องค์กรชุมชนนั้น คือ การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทุกขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม ซึ่งสามารถจำแนกขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน

ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมกัน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน

หลังจากมีการประชุมคณะทำงานที่จะมาเป็นวิทยากรระดับชุมชนและกำหนดวันเวลาและสถานที่เรียบร้อยแล้ว คณะทำงานแผนชุมชนตำบลนาทับก็ได้กำหนดการลงพื้นที่ประชุมประชาคมประสานกับผู้นำชุมชนในการที่จะให้มีผู้เข้าร่วมการประชุมที่หลากหลายทั้ง 14 หมู่บ้าน จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ร่วมสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Observation participation) ในเวทีประชาคมหมู่บ้าน และได้ร่วมรับรู้การดำเนินการของคณะทำงานแผนชุมชนตำบลนาทับ เห็นได้ว่าชุมชนในตำบลนาทับได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับต้น ตั้งแต่การเข้าร่วมประชุมเพื่อชี้แจงและร่วมกันทำแผนในระดับชุมชน โดยผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งในเวทีประชาคมนี้บางหมู่บ้านประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลาย เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตร กลุ่มประมง อสม. และกลุ่มแม่บ้าน รวมถึงผู้นำศาสนาไม่ว่าจะเป็นอิหม่าม คอเต็บ บิลัล หรือกรรมการมัสยิด และกรรมการหมู่บ้าน แต่จะพบว่าหลายหมู่บ้าน กลุ่มผู้เข้าร่วม ไม่มีความหลากหลายมากนักจะมีก็แต่กลุ่มของผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และ อสม.เป็นหลัก

คณะทำงานหรือทีมวิทยากรที่มีพัฒนาการประจำตำบลนาทับเป็นวิทยากรหลัก ได้นำเสนอข้อมูล จปฐ.ที่หน่วยงานราชการได้สำรวจของแต่ละหมู่บ้านมาเป็นตัวอย่างนำร่องข้อมูลว่าสถานการณ์ตอนนี้เป็นจริงสอดคล้องกับข้อมูล จปฐ. ที่มีอยู่หรือไม่ เมื่อได้รับทราบสถานการณ์ในชุมชนแล้ว จึงให้ที่ประชุมร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยใช้วิธีการค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อนเพื่อมองถึงโอกาสในการพัฒนา (SWOT) ในด้านต่าง ๆ ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนนำเสนอกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละด้านนั้น ชุมชนจะต้องมีข้อมูลที่รอบด้านพอสมควรที่จะนำมาวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ชุมชนจากเวทีการประชุมประชาคมหมู่บ้านบ้านปากบางนาทับ หมู่ที่ 2 ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ที่ประชุมได้พูดคุยกันถึงปรากฏการณ์ในชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และแนวทางการพัฒนาที่มุ่งสู่อนาคต โดยมองจากปัญหารอบตัวของตนเอง ในครอบครัว ในชุมชน และการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงในเบื้องต้นคือ การระดมปัญหาที่พื้นฐานของชุมชน ได้แก่

- 1) การกินอาหารที่ไม่มีอย.
- 2) ความรู้ในการใช้ยาที่เหมาะสม
- 3) คนอายุ 35 ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพ
- 4) คนอายุ 60 ปีขึ้นไป มีการออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง
- 5) ที่อยู่อาศัยที่ไม่มั่นคง
- 6) มีมลพิษและกลิ่นเหม็นจากโรงงานอุตสาหกรรม
- 7) มีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกต้องวิธี
- 8) พื้นที่จุดเรือของชุมชนไม่มีไฟฟ้า
- 9) ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- 10) คนอายุ 15-60 ปี อ่านเขียนไม่คล่อง
- 11) ควรมีการออมทุกครัวเรือน
- 12) ควรร่วมมือในกิจกรรมสาธารณะ

จะเห็นได้ว่าปัญหาต่าง ๆ ของเวทีประชาคมในชุมชนนั้นเป็นประเด็นปัญหาที่เป็นพื้นฐานอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ หรุณ บิลหัด (สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2552) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชนว่า

“ตอนแรกก็ไม่ค่อยเข้าใจ แต่พอพัฒนาชุมชนเข้ามาคุยก็สนใจและได้เข้าร่วมกิจกรรมในเวทีต่าง ๆ เป็น อบรม.ก็คิดว่าชาวบ้านต้องการ โครงสร้างพื้นฐานเป็นสิ่งสำคัญแต่พอได้มาเข้าร่วมเวทีแล้วชาวบ้านไม่ได้พูดถึงถนนหนทางคู่น้ำหรือโครงสร้างพื้นฐานเลย พวกกันแต่เรื่องปากท้องการทำมาหากิน การแก้ไขปัญหาชุมชนและการดำรงชีวิตในชุมชนและครอบครัว จนถึงเรื่องการรวมตัวเรื่องชุมชนเข้มแข็ง

เมื่อระดมปัญหาต่าง ๆ มาได้แล้วที่ประชุมก็ได้้นำปัญหาเหล่านั้นมาวิเคราะห์วิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการร่วมมือแก้ไขปัญหา และได้มีการเพิ่มเติมสิ่งที่ควรแก้ปัญหาจากการนำเสนอของเวทีประชุมเพื่อให้เกิดความรอบด้านยิ่งขึ้น สำหรับการวิเคราะห์ปัญหาของเวทีประชาคมหมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับสามารถแยกประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) การผูกขาดของนายทุน (ประมง)
- 2) สมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีไม่ทั่วถึง
- 3) การแก้ปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด
- 4) มลพิษทางน้ำและอากาศ
- 5) ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- 6) ธรรมชาติให้รู้จักการออมให้เพิ่มขึ้น
- 7) การรณรงค์ให้ทุกครัวเรือนลดและเลิกการสูบบุหรี่
- 8) การร่วมมือในกิจกรรมสาธารณะ

เมื่อพูดคุยและวิเคราะห์ปัญหาแล้วจะพบว่า มีหลายประเด็นที่เพิ่มมา เช่น การผูกขาด การทำประมงของนายทุนหรือเจ้าแก้มในหมู่บ้าน การติดยาเสพติดของเยาวชนและการให้ความรู้ในการลด ละ เลิกบุหรี่ในครอบครัว เป็นต้น จากนั้นที่ประชุมจึงนำประเด็นที่วิเคราะห์แล้วมาแยกเป็นตัวกิจกรรมที่ชุมชนจะต้องร่วมกันทำในชุมชน

สำหรับกิจกรรมที่ชุมชนต่าง ๆ ในตำบลนาทับได้นำเสนอเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนตนเองได้แยกเป็น 3 รูปแบบด้วยกันคือ กิจกรรมที่ทำได้ทั้งหมดในชุมชน กิจกรรมที่ต้องร่วมกับหน่วยงานอื่นโดยชุมชนเป็นตัวหลัก และกิจกรรมที่ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกมาร่วมแก้ปัญหาชุมชน

ในส่วนของประชาชนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชนดังที่กล่าวมาแล้ว ในการประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อเรียนรู้ถึงการจัดการชุมชนของตนเองนั้นก็ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงสถานการณ์ทรัพยากรในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเพิ่มปริมาณและการลดลงของทรัพยากรที่เป็นหลักในชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรสัตว์น้ำ ป่าชายเลน พื้นที่ป่าพรุ และผลกระทบจากทรัพยากรเหล่านั้นต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็ล้วนเป็นปัจจัยที่ต้องนำมาพูดคุยกันทั้งสิ้น นอกจากนี้วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนที่เห็นและเป็นอยู่ต่อการดำเนินกิจกรรมของคนในสังคมหรือพฤติกรรมของคนในชุมชนนั้น ๆ (นพดล น้อยสมัน, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2552)

เมื่อได้เรียนรู้ถึงสถานการณ์ของชุมชนแต่ละหมู่บ้านแล้ว คณะทำงานบูรณาการแผนชุมชนก็ได้ร่วมกันวิเคราะห์ลักษณะเด่นของชุมชนที่จะสะท้อนความเป็นชุมชนคนนาทับสรุปสภาพของชุมชน โดยได้ประมวลผลจากการจัดประชุมเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน (Identity) โดยพิจารณาจากลักษณะเด่นของชุมชนระดับตำบลเพื่อสะท้อนความเป็นชุมชนนาทับอย่างแท้จริง ซึ่งโดยปกติวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลนาทับส่วนใหญ่จะมีวิถีผูกพันกับคลองนาทับและชายฝั่งทะเลเป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ปัจจุบันมีการขยายการทำประมงออกไปให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังเกี่ยวข้องกับการทำประมงและอาชีพต่อเนื่องจากการทำประมง เช่น การค้าขายสัตว์น้ำ การแปรรูปสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังมีมรดกเฉพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ได้แก่ การทำนาเกลือ การเลี้ยงปลาในกระชัง การเลี้ยงหอยนางรมและการเลี้ยงปูทะเล เป็นต้น

วิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลนาทับที่มีความผูกพันกับการประกอบอาชีพประมงมาตั้งแต่ครั้งอดีตและได้ดำรงชีพด้านการประมงเป็นหลักในแต่ละชุมชน ทั้งการใช้ทรัพยากรจากคลองนาทับซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรหลักในตำบลและการทำประมงพื้นบ้านขนาดเล็กริมชายฝั่ง จึงได้กำหนดอัตลักษณ์ของตำบลนาทับไว้ว่า “ตำบลประมง” ซึ่งสอดคล้องกับการรับรู้ของคนต่างพื้นที่ที่เข้าใจและกล่าวถึงคนนาทับทุกคนว่าเป็นลูกทะเล อันหมายถึงผู้ที่สืบทอดวิถีชีวิตชาวประมงมาทุกรุ่น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน

หลังจากที่ได้มีการนำเสนอแผนงาน/โครงการที่จะนำไปสู่แผนชุมชนในแต่ละหมู่บ้านแล้วก็ได้มีการจัดหมวดหมู่และประเภทของแผนงานที่ชุมชนได้นำเสนอผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน โดยได้มีการแบ่งแผนงานด้านต่าง ๆ ของชุมชนออกเป็น 7 ด้าน ได้แก่

1. ด้านสุขภาพชุมชน
2. ด้านการพัฒนาครอบครัว
3. ด้านเศรษฐกิจชุมชน
4. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม
5. ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
6. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
7. ด้านสวัสดิการชุมชน

การแบ่งประเภทของแผนงานนี้ ได้จากการวิเคราะห์ความสำคัญของแผนงานที่นำเสนอจากชุมชนในหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลนาทับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าแผนงาน โครงการที่ชุมชนได้เสนอเป็นอันดับแรกคือ แผนงานที่เกี่ยวกับสุขภาพชุมชนและการพัฒนาครอบครัวซึ่งต่างจากแผนงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ส่วนใหญ่จะเน้นการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นอันดับต้น ๆ

สำหรับแผนงานที่หมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลนาทับได้นำเสนอผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อนำไปสู่แผนชุมชนของแต่ละหมู่บ้านนั้นมีทั้งหมด 7 ด้านแยกเป็นโครงการย่อย 60 โครงการซึ่งในแต่ละโครงการจะมีเป้าหมายและกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยใช้หมู่บ้านเป็นพื้นที่จำนวน 156 พื้นที่หรือโดยเฉลี่ยประมาณ 11 โครงการ/หมู่บ้าน ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ 6 แผนงานการจัดกิจกรรมจากแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

แผนงาน/กิจกรรม	พื้นที่ดำเนินการ
1. ด้านสุขภาพชุมชน	
1.1 สร้างแกนนำและเครือข่ายออกกำลังกาย	หมู่ที่ 1, 2, 3, 6, 8, 12, 14
1.2 จัดตั้งชมรมรักษาสภาพ	หมู่ที่ 1
1.3 รมรงค์ขับขีจักรยานแทนรถยนต์	หมู่ที่ 1
1.4 เล่นกีฬาดีกว่าพึ่งพายาเสพติด	หมู่ที่ 6, 8
1.5 รมรงค์ป้องกันโรคติดต่อ	หมู่ที่ 10
1.6 ต่อต้านยาเสพติด	หมู่ที่ 10
1.7 แข่งกีฬา/สานสัมพันธ์	หมู่ที่ 10
1.8 จัดกิจกรรมออกกำลังกาย	หมู่ที่ 13
2. ด้านพัฒนาครอบครัว	
2.1 ส่งเสริมการศึกษาอัลกุรอาน	หมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 12, 14
2.2 รดน้ำผู้ใหญ่	หมู่ที่ 6, 8
2.3 ชวนลูกไปวัด	หมู่ที่ 6, 8
2.4 จัดตั้งศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ	หมู่ที่ 10, 11
2.5 กิจกรรมวันฮารีรายอ-ทำบุญกุโบร์	หมู่ที่ 12, 14
2.6 ชวนคนเข้ามัสยิดวันละ 5 เวลา	หมู่ที่ 13
2.7 เรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีของอิสลาม	หมู่ที่ 14

3. ด้านเศรษฐกิจชุมชน 3.1 ให้ความรู้และพัฒนาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง 3.2 พัฒนากองทุนหมู่บ้าน 3.3 พัฒนากลุ่มออมทรัพย์/รณรงค์การออมทุกครัวเรือน 3.4 จัดตลาดนัดชุมชน 3.5 จัดตั้งและพัฒนาสหกรณ์ชุมชน 3.6 รณรงค์ให้ทุกครัวเรือนปลูกผักสวนครัว/ปลอดสารพิษ 3.7 จัดตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้าน 3.8 จัดตั้งกองทุนปื๋ย 3.9 จัดตั้งกลุ่มเลี้ยงปลาน้ำจืด 3.10 จัดตั้งกลุ่มเกษตรชุมชน	หมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 12,13 หมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 12,13 หมู่ที่ 1, 3, 4, 6, 8 หมู่ที่ 2, 10, 12, 13 หมู่ที่ 2, 13 หมู่ที่ 3, 4, 6, 7, 8, 11, 13 หมู่ที่ 5, 11 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 10 หมู่ที่ 10, 14
4. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวันสำคัญ 4.1 จัดงานเมาลิด 4.2 จัดทำบุญกุโบร์ 4.3 ศูนย์อบรมศาสนาตาติกา 4.4 จัดงานวันอีดิลฟิตรี/วันอีดิลอฎฮา 4.5 งานละศีลอดในเดือนรอมฎอน 4.6 ส่งเสริมการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม 4.7 อบรมจริยธรรมและคุณธรรมแก่เยาวชน 4.8 อนุรักษ์วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวันสำคัญ 4.9 จัดงานวันลอยกระทง 4.10 แห่เทียนพรรษา 4.11 จัดอบรมพัฒนาจิต 4.12 แห่กลองยาวงานทอดกฐิน 4.13 วันสงกรานต์ 4.14 ลงนามถวายพระพรวันพ่อ-วันแม่ 4.15 ทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ 4.16 จัดงานวันเด็ก 4.17 จัดพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม 4.18 พัฒนาศาสนสถาน 4.19 จัดตั้งกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น	หมู่ที่ 1, 2, 3, 7, 10, 12, 14 หมู่ที่ 1, 2, 3, 7, 10, 12, 14 หมู่ที่ 2, 9, 10, 11, 13 หมู่ที่ 2, 3, 5, 7, 10, 13 หมู่ที่ 2, 3, 5, 10, 13 หมู่ที่ 4, 11 หมู่ที่ 4, 9 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 7, 10, 13 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 10

แผนงาน/กิจกรรม	พื้นที่ดำเนินการ
5. ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 5.1 จัดตั้งอาสาสมัครเวรยามหมู่บ้าน 5.2 โครงการป้องกันยาเสพติด 5.3 จัดตั้งกลุ่มดูแลการท่องเที่ยว	หมู่ที่ 1, 2, 10 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 13
6. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6.1 ปลูกป่าชายเลน 6.2 โครงการรักษาน้ำ 6.3 จัดตั้งกลุ่มพัฒนาสาธารณประโยชน์ชุมชน 6.4 ปลูกป่าชุมชนสำนักสงฆ์ทับธรรม 6.5 พัฒนาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน 6.6 จัดกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	หมู่ที่ 3, 4, 13 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5, 7, 11, 13 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 6, 8 หมู่ที่ 11, 13
7. ด้านสวัสดิการชุมชน 7.1 จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ 7.2 กองทุนผู้ด้อยโอกาส 7.3 กองทุนชาภาค 7.4 กองทุนฌาปนกิจ 7.5 โครงการช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ผู้สูงอายุและผู้เจ็บป่วย	หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 9
รวม 58 โครงการ	156 พื้นที่

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา

การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้ โดยประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์แก่ชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานรวมทั้งการบริหารงานประสานงานหรือขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก

แผนงาน/โครงการที่ชุมชนได้ร่วมกันวางแผนหรือจัดกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับที่ชุมชนได้วางไว้หรือที่เรียกว่า “แผนพึ่งตนเอง” นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นแผนการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยจึงได้แบ่งแผนงาน/โครงการที่ชุมชนได้คิดและได้ทำไว้นามาวิเคราะห์โดยสามารถแบ่งออกเป็น 7 ด้าน ดังนี้

1) ด้านสุขภาพชุมชน

แผนงานด้านสุขภาพชุมชนจะเป็นแผนงานเกี่ยวกับการสร้างความสำคัญกับการดูแลสุขภาพชุมชน ซึ่งแผนงานหลักของด้านสุขภาพนี้คือ กิจกรรมการสร้างแกนนำและเครือข่ายการออกกำลังกายในหมู่บ้านที่ 1, 2, 3, 6, 8, 12 และ 14 รูปแบบของกิจกรรมก็คือ การรณรงค์ให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการออกกำลังกายและสร้างความตระหนักให้ประชาชนได้มีการรักษาสุขภาพของตนเองจนเกิดการรวมกลุ่มและมีแกนนำในการออกกำลังกาย ในการจัดกิจกรรมการออกกำลังกายในระดับชุมชนหรือระดับหมู่บ้านที่ผ่านมา มีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ในหมู่บ้าน 1 มีการจัดกิจกรรมกีฬาและการออกกำลังกายในตอนเย็น โดยผู้สูงอายุจะใช้บริเวณลานข้างมัสยิดเป็นสถานที่จัดกิจกรรมและเยาวชนก็จะมีสนามฟุตบอลของหมู่บ้านเป็นที่ทำกิจกรรมการเล่นกีฬาฟุตบอล

พื้นที่หมู่บ้านที่ 6 และหมู่บ้านที่ 8 ได้เกิดการรวมกลุ่มกันออกกำลังกายโดยใช้พื้นที่บริเวณหน้าสถานีอนามัยนาทับเป็นสถานที่ทำกิจกรรม โดยมีกิจกรรมหลักคือการเดินแอโรบิกและมีสนามกีฬาโรงเรียนชุมชนบ้านนาทับเป็นลานกีฬาสำหรับเยาวชนและใช้สนามกีฬาในการจัดกิจกรรมและนันทนาการของชุมชน

สำหรับพื้นที่หมู่บ้านที่ 12 และหมู่บ้านที่ 14 ซึ่งไม่มีลานกีฬาของชุมชนในหมู่บ้านที่ 12 ก็ใช้บริเวณลานมัสยิดสำหรับให้เยาวชนเล่นกีฬา ซึ่งมีทั้งฟุตบอลและตะกร้อ ส่วนในหมู่บ้านที่ 14 ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้มีการรณรงค์การออกกำลังกายให้แก่ประชาชนในพื้นที่ โดยผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำในการออกกำลังกาย ซึ่งส่วนใหญ่คือ การวิ่ง

นอกจากนี้ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับก็ได้มีการจัดกิจกรรมการแข่งขันฟุตบอลประจำปีต่อเนื่องกันในทุกปี โดยใช้สนามโรงเรียนชุมชนนาทับและสนามบริเวณองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับเป็นสถานที่จัดการแข่งขัน พร้อมทั้งนี้ในแต่ละปีจะมีการจัดการแข่งขันกีฬาซึ่งมีทั้งฟุตบอล วอลเลย์บอล ตะกร้อ และแชร์บอลระหว่างหมู่บ้านขึ้นเพื่อกระชับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่าง ๆ และสร้างเสริมสุขภาพด้านร่างกายแก่ชาวบ้านในตำบลนาทับอีกด้วย

2) ด้านการพัฒนาครอบครัว

กิจกรรมด้านการพัฒนาครอบครัวเป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้าใจความอบอุ่นส่งผลให้ครอบครัวเข้มแข็ง พ่อแม่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีของครอบครัวเพื่อพัฒนาไปสู่คุณภาพของสังคมและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วย กิจกรรมด้านการพัฒนาครอบครัวนั้นนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันภายในครอบครัวแล้วยังเป็นกิจกรรมที่ส่วนร่วมทางด้านประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนด้วย โดยครอบครัวสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนได้

ในส่วนของกิจกรรมที่เป็นแผนงาน/โครงการของชุมชนที่เสนอส่วนใหญ่ ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมการศึกษาอัลกุรอานของเยาวชนและเยาวชนในชุมชนมุสลิมให้เกิดการเรียนรู้ การอ่านและการเข้าใจในหลักการของศาสนาอิสลามโดยส่วนใหญ่ในหมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 12 และ 14 ซึ่งหมู่บ้านต่าง ๆ เหล่านี้เป็นชุมชนมุสลิม อีกทั้งยังมีกิจกรรมเชิญชวนให้ชาวบ้านในชุมชน ได้ร่วมกันปฏิบัติศาสนกิจ (ละหมาด) ร่วมกันในมัสยิดเป็นประจำวันละ 5 เวลาในแต่ละวัน ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมชวนลูกไปวัดของชุมชนพุทธในหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 เพื่อเป็นการปลูกฝังการปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีทางพุทธศาสนาให้แก่เยาวชนในชุมชนหรือลูกหลานในครอบครัว และสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีของศาสนาอิสลามที่เป็นแผนงานของหมู่ที่ 14 ที่ได้กำหนดให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ควบคู่กับการทำกิจกรรมทางศาสนาอิสลาม โดยได้เชื่อมโยงไปยังกลุ่มเด็กและเยาวชนให้เข้ามามีบทบาทในการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมอิสลามผ่านผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งการเรียนรู้ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมนี้มีแผนงานการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกันคือ การจัดกิจกรรมวันฮารีรายอ ซึ่งถือเป็นวันตรุษ จำนวน 2 วันต่อปี คือ ช่วงหลังจากผ่านเดือนรอมฎอนหรือเดือนที่คนที่นับถือศาสนาอิสลามทุกคนต้องถือศีลอดตลอดทั้งเดือนหลังจากเสร็จสิ้นการถือศีลอดแล้ว จึงจะมีวันตรุษอิดิ้ลฟิตรีหรือฮารีรายอออกบวช ส่วนอีกวันคือวันตรุษที่เป็นเทศกาลฮัจญ์ในแต่ละปีหรือเรียกว่า ฮารีรายออิดิ้ลอัฎฮา หรือเรียกว่า รายอฮัจญ์ เป็นการเฉลิมฉลองหลังเสร็จพิธีฮัจญ์ที่จัดขึ้น ณ นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยศาสนาอิสลามมีข้อบัญญัติให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทุกคนจะต้องไปประกอบพิธีฮัจญ์อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตถ้ามีความสามารถไปได้ ดังนั้นวันนี้จึงเป็นวันที่คนที่อยู่ในชุมชนจะร่วมเฉลิมฉลองกับผู้ที่เป็นมุสลิมจากทั่วโลกร่วมกันในชุมชนของตนเอง โดยจะมีพิธีกรรมการละหมาดร่วมกันที่มัสยิดหรือลานกว้างในชุมชน การเชือด قربาน หรือการเชือดสัตว์เพื่อพลีทานให้แก่คนยากจนรวมถึงการไปเยี่ยมกุโบร์ (สุสานมุสลิม) เพื่อรำลึกและขอพรให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

แผนงานกิจกรรมด้านการพัฒนาครอบครัวที่สำคัญอีกอย่างที่ชุมชนหมู่ที่ 10 และ หมู่ที่ 11 ได้กำหนดจัดให้มีขึ้นคือ การจัดตั้งศูนย์ดูแลผู้สูงอายุซึ่งนับวันจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี โดยมุ่งหวังให้ผู้สูงอายุที่มีอยู่ในชุมชนได้รับการดูแลจากลูกหลานและญาติพี่น้อง และมีศูนย์เพื่อเป็นแหล่งพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้และในการทำกิจกรรมของกลุ่ม โดยการจัดตั้งศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในชุมชนนั้นเป็นแผนงานที่ดีที่น่าสนับสนุนซึ่งชุมชนอาจร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาให้มีกิจกรรมให้เพิ่มขึ้นต่อไป

3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน

กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการวางแผนกิจกรรมในด้านเศรษฐกิจชุมชนนั้นจะมีกิจกรรมหลักด้วยกัน 3 ประเภทคือ

- การรณรงค์ให้ความรู้และจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง
- กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนชุมชน
- กิจกรรมส่งเสริมกลุ่มอาชีพในชุมชน

รูปแบบกิจกรรมการรณรงค์ให้ความรู้ทักษะในเรื่องของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของแต่ละครัวเรือน ลักษณะกิจกรรมส่วนใหญ่จึงมุ่งไปที่การอบรมให้ความรู้แก่ชุมชน การรณรงค์ให้ชุมชนได้มีการปลูกผักสวนครัวหรือผักปลอดสารพิษเพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายการบริโภคของครัวเรือน กิจกรรมการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้มีความรู้ความเคลื่อนไหวในเรื่องการเงินของครอบครัวและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การบริโภคที่ไม่จำเป็นสู่การจัดการรูปแบบการเงินของครอบครัวให้มีประสิทธิภาพและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ผู้ที่ทำบัญชีครัวเรือนได้เปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น โดยแผนงานกิจกรรมการให้ความรู้ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีในทุกหมู่บ้าน และได้กำหนดแผนงานนี้ไว้เพื่อให้ประชาชนในแต่ละชุมชนได้มีความรู้ความเข้าใจในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด

ในส่วนของกองทุนชุมชนมีทั้งกองทุนเดิมที่มีอยู่แล้วในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์หรือกองทุนกลุ่มอาชีพที่มีกระจายอยู่เกือบทั่วทั้งตำบลนาทับ และกองทุนที่ตั้งขึ้นใหม่ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกองทุนที่เกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชนในการทำกิจกรรมนั้น ๆ ให้เป็นการส่งเสริมและพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่แล้วในชุมชนเพื่อเป็นกองทุนหลักให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าถึงระบบการเงินของชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง

ตำบลนาทับมีกลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนและได้รับการผลักดันหรือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภายนอกที่ได้มีการทำกิจกรรมทั้งด้านการออม การกู้ยืมหรือการสนับสนุนสินทรัพย์ที่มีต่อเนื่องยาวนานมาไม่ต่ำกว่า 10 ปีซึ่งอยู่ในรูปของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจำนวน 5 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านคลองขา หมู่ที่ 3 บ้านท่ายาง หมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง หมู่ที่ 6 บ้านใต้ และหมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ ทำให้กลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีการออมและสนับสนุนเงินทุนเพื่อให้สมาชิกได้เป็นทุนในการประกอบอาชีพ ทั้งการประมง เกษตร และการศึกษา โดยทั้ง 5 กลุ่มมีสมาชิกครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้านทำให้มีการขยายผลและต่อยอดการบริการออกไปรวมทั้งเป็นแกนนำกลุ่มเครือข่ายออมทรัพย์ของตำบลนาทับที่จะผูกโยงระบบสวัสดิการชุมชนและแหล่งเงินของชุมชนได้

นอกจากนี้หลายชุมชนในตำบลนาทับก็ได้มีการผลักดันให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์อย่างต่อเนื่องได้ผลบ้างมากน้อยในแต่ละชุมชน ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในกิจกรรมดังกล่าว

4) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

พื้นที่ตำบลนาทับ ชุมชนส่วนใหญ่ร้อยละ 85 นับถือศาสนาอิสลามและร้อยละ 15 นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ชุมชนได้นำเสนอส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับธรรมเนียมปฏิบัติและประเพณีของแต่ละศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการจัดงานวันตรุษอีดิลอัฎฮาหรืออีดิลฟิตรีหรือวันรายอที่เป็นวันพิธีกรรมประจำปีของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทั่วโลกหรือในประเทศไทยเอง กิจกรรมการจัดงานเมาลิดหรือวันรำลึกถึงนบีมุฮัมมัดซึ่งเป็นศาสดาของอิสลามหรือแม้กระทั่งการจัดพิธีละศีลอดเนื่องในเดือนรอมฎอนก็ตามแต่จะเป็นงานพิธีกรรมตามประเพณีทั้งสิ้น

ในส่วนของชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาก็จะมีงานบุญประเพณีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชนและประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นเช่นกัน เช่น การจัดกิจกรรมแห่เทียนพรรษา วันลอยกระทง วันสงกรานต์ การแห่กลองยาวทอดกลอง การทำบุญตักบาตรในวันปีใหม่และการลงนามถวายพระพรในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของแต่ละปีด้วย

งานบุญส่วนใหญ่ที่แต่ละชุมชนในตำบลนาทับได้จัดขึ้นส่วนใหญ่เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ กิจกรรมบางอย่างเยาวชนรุ่นหลังให้ความสำคัญน้อยลง เช่น การจัดงานทำบุญกุโบร์ (สถานที่ฝังศพของชาวมุสลิม) บริเวณริมชายหาดหมู่ที่ 3 บ้านท่ายาง ซึ่งเป็นสถานที่ฝังศพบรรพบุรุษของชาวตำบลนาทับ ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้ไม่

เป็นที่นิยมในการฝังศพแล้ว เพราะแต่ละชุมชนจะมีสถานที่ฝังศพ (กุโบร์) ของชุมชนเอง ทำให้การจัดงานบุญกุโบร์ที่บ้านทำขางมีชาวบ้านไปร่วมน้อยลงทุกปี แต่ที่กุโบร์แต่ละชุมชน เช่น ที่บ้านปากจูดหรือบ้านพ่อโตะคง ก็จะมีคนร่วมงานมากเพราะอยู่ใกล้ชุมชนและเป็นสถานที่ฝังศพที่ใช้กันอยู่ถึงปัจจุบัน

กิจกรรมด้านขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ นอกจากเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในด้านความเชื่อทางศาสนาแล้วหลายชุมชนก็ได้กำหนดแผนงาน/โครงการที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตของ หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 การส่งเสริมการเรียนการสอนภาคความรู้เกี่ยวกับศาสนาแก่เยาวชนในโรงเรียนสอนศาสนา (ตาดีกา) การอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนตลอดจนการจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือครอบครัวผู้เสียชีวิตและร่วมประกอบพิธีการจัดการศพอีกด้วย นอกจากนี้ในพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านปึกยังมีโครงการจัดตั้งกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือผู้ที่มีความรู้ทางด้านต่าง ๆ ทั้งความรู้ด้านศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพมาถ่ายทอดให้กับลูกหลานในชุมชนหรือผู้สนใจได้รับรู้อีกด้วย

5) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

กิจกรรมด้านนี้เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชน ได้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะมีรูปแบบกิจกรรมคือ การจัดตั้งอาสาสมัครเวรยามประจำหมู่บ้านหรือเรียกว่าชุดรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน (ชรบ.) จัดการดูแลรักษาความปลอดภัยโดยให้ชาวบ้านเป็นอาสาสมัครรับผิดชอบพื้นที่และประสานงานกับฝ่ายปกครองคือ กำนันผู้ใหญ่บ้านในการดูแลควบคุมรับผิดชอบ

6) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในตำบลนาทับคือ คลองนาทับและชายฝั่งทะเล ซึ่งมีชายฝั่งยาวตลอดแนวกว่า 12 กิโลเมตร คลองนาทับนับเป็นสายน้ำที่สำคัญที่ชาวบ้านในตำบลนาทับและตำบลจะโหนดได้ใช้ประโยชน์จากคลองร่วมกัน ลักษณะของ คลองที่กว้างประมาณ 200 เมตรหรือบางช่วงอาจกว้างถึง 1,000 เมตร ทำให้มีสัตว์น้ำที่หลากหลายก่อให้เกิดอาชีพประมงในเกือบทุกหมู่บ้านของตำบลนาทับซึ่งได้ใช้เครื่องมือประมงหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นอวนลอย ไซตุ้ เบ็ดราว ไซปู ยอใหญ่ (บาม) โพงพางและลากเบ็ด อีกทั้งคลองนาทับเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่สำคัญ ได้แก่ การเลี้ยงปลากระพงและปลาเก๋าในกระชัง การเลี้ยงหอยนางรมหรือแม้กระทั่งการทำนากุ้งก็ยังคงพบเห็นอยู่มากเช่นกัน ทำให้นอกจากคลองนาทับเป็นสายน้ำที่สำคัญแล้วทรัพยากรบริเวณรอบ ๆ ริมคลองก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน น้ำยัง

เป็นแหล่งเพาะฝึกฟักฟืนและอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน ซึ่งได้แก่ ป่าชายเลนที่มีทั้งต้น โกงกางจากลำพู แสม และป่าพรุ ซึ่งอยู่ถัดจากริมคลองไปไม่กี่ไกลมากนัก

กิจกรรมหรือแผนงาน/โครงการที่ชุมชนได้ร่วมกันคิดและดำเนินการที่สำคัญได้แก่ กิจกรรมการปลูกป่าชายเลน การปลูกป่าชุมชนบริเวณสำนักสงฆ์ทับธรรม การร่วมกันรักษาน้ำ ในคลองและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมบริเวณชุมชนรวมถึงมีโครงการจัดตั้งกลุ่มพัฒนาพื้นที่ สาธารณประโยชน์ของชุมชนในหมู่ที่ 5, 7, 11 และ 13 ด้วย

7) ด้านสวัสดิการชุมชน

แผนงานการจัดกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชนของตำบลนาทับมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะไม่ได้คำนึงถึงเท่าที่ควร แผนงานด้านนี้จะมีการพูดคุยร่วมกันคิดกิจกรรมที่ชัดเจนใน หมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง ซึ่งมีกิจกรรมการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ กองทุนผู้ด้อยโอกาส และกองทุนซากาด (เงินบริจาคตามหลักศาสนาบัญญัติในศาสนาอิสลาม) ส่วนในพื้นที่หมู่ที่ 9 บ้านคูน้ำรอบ มีโครงการช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ผู้สูงอายุและผู้เจ็บป่วย ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดจากการระดมทุนของ สมาชิกในชุมชน

จากแผนงานกิจกรรมหรือโครงการที่ชุมชนได้กำหนดที่จะดำเนินการในพื้นที่ทั้ง 7 ด้านนี้ ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ชาวบ้านในชุมชนสามารถทำได้และบางโครงการอาจจะต้องมีการประสานงาน ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานภายนอกหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีกทั้งการจัดกิจกรรมในพื้นที่ของแต่ละกิจกรรมนั้นก็จะมีผู้นำที่เป็นทางการอยู่เกือบทุกกิจกรรม เพราะชาวบ้านจะให้ความสำคัญไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. หรือผู้นำ ศาสนาก็มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและกับการดำเนินกิจกรรมแต่ละอย่างอยู่ก่อนแล้ว

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนา

การดำเนินกิจกรรมในชุมชนตามแผนชุมชนที่สมาชิกในชุมชนได้เกิดการ เรียนรู้และปฏิบัติในกิจกรรมที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการใช้และนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดผล ประโยชน์อย่างเต็มที่

การใช้ประโยชน์หรือรับประโยชน์จากการพัฒนาตามกิจกรรมที่ชุมชนแต่ละ ชุมชนกำหนดไว้ในแผนชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในเรื่องของการดำเนินงาน ตามแผนงาน ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการคิดกิจกรรมที่เริ่มต้นจากชุมชน กระทำการ โดยคนใน

ชุมชน เพื่อชุมชนจะได้รับผลจากการดำเนินการต่าง ๆ นั้น การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนานั้น

การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่ชุมชนได้จัดขึ้นตามแผนชุมชนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมของกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบของการจัดกิจกรรมตามความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม และด้านการพัฒนาชุมชน

ผลที่ได้จากกิจกรรมด้านประเพณีและวัฒนธรรมคือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างภาคภูมิใจและมีความสุข เช่น การแห่เทียนพรรษาและทอดกฐิน ซึ่งจะต้องมีกลองยาวนำขบวน โดยมีชาวบ้านในชุมชนทั้งเด็ก ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเข้าร่วม มีการรำกลองยาวแห่ไปตามถนนสายต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งมีองค์กรร่วมจัดทั้งในส่วนของชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. โรงเรียน และ อบต. ร่วมกัน ในส่วนของประเพณีทางศาสนาอิสลามก็มีอยู่หลายกิจกรรมด้วยกัน เช่น การจัดงานเมาลิด แต่ละชุมชนจะจัดที่มีสยิดประจำหมู่บ้าน มีกิจกรรมการอ่านคำภีร์อัลกุรอานและบทสรรเสริญศาสนา โดยแต่ละชุมชนจะจัดไม่ตรงกัน เพื่อให้คนในชุมชนใกล้เคียงได้เข้ามาร่วมงานในชุมชนของตนเองด้วย

นอกจากนี้ผลที่รับจากกิจกรรมการพัฒนาที่ชุมชนได้รับในด้านอื่น ๆ มีในทุกด้าน เช่น ผลจากการอนุรักษ์คลองนาทับ การปลูกป่าชายเลนและการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงในคลองนาทับ ส่งผลให้คลองนาทับซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนได้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ ส่งผลให้ผู้ที่ประกอบอาชีพประมงในคลองนาทับสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้นด้วย

5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผลการพัฒนา

การติดตามประเมินผลการพัฒนาในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป

การประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินตามแผนชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์จากผู้นำชุมชนและผู้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนแต่ละชุมชน ส่วนใหญ่เห็นว่าผลของกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันจัดขึ้นนั้นตอบสนองความต้องการของชุมชนอยู่แล้ว ดังที่ ยะ โภบ ละแม (สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2553) กล่าวถึงการประเมินผลกิจกรรมจากแผนชุมชนว่ากิจกรรมทุก

กิจกรรมสะท้อนความร่วมมือแรงร่วมใจในการจัดของชุมชนเอง โดยเห็นว่าผู้นำชุมชนเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุด ผลของกิจกรรมที่ออกมาจะได้รับการยอมรับมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนนั้น ๆ ทั้งสิ้น เพราะผู้นำชุมชนเป็นตัวประสานหลักระหว่างหน่วยงานภายนอกกับชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้ มุกตาด โส๊ะเหล๊ะ (สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2552) ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้แสดงความคิดเห็นว่า แผนชุมชนได้กำหนดกิจกรรมไว้หลายด้านและเป็นแผนระยะยาว 5 ปี ทำให้สามารถประเมินกิจกรรมได้บ้างบางส่วน และคิดว่ากิจกรรมที่ชาวบ้านร่วมกันคิดขึ้นเองนั้น ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมมากกว่าหน่วยงานภายนอกนำโครงการมาทำในพื้นที่เพียงอย่างเดียว และกิจกรรมที่ได้จัดไปแล้วก็เป็นไปตามความต้องการของชุมชนทั้งสิ้น ดังที่ หรุณ บิลหัด (สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2552) ได้ให้ความหมายเปรียบเทียบว่า ถ้าเปรียบเทียบว่า หากเราจะปลูกแตงโม เราแค่เตรียมดิน เตรียมพื้นที่ไว้รอ แต่ต้องรอความหวังจาก อบต. หรือ เกษตรอำเภอ และหน่วยงานอื่น ๆ จึงต้องมาของบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ แต่แผนชุมชนเปรียบเสมือนการเตรียมที่และได้ไถไว้แล้ว แค่เพียงปรับงบประมาณหรือโครงการให้สอดคล้องเท่านั้น ก็จะใช้ดำเนินการตามแผนชุมชนที่วางไว้ แต่ถ้าหากไม่ได้เตรียมไถหรือเตรียมอย่างอื่นก็อาจจะไม่มีหรือยากสักหน่อย

การบูรณาการแผนชุมชน

แผนชุมชนคือกิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนเพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนได้มาร่วมกันคิด ร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งบางกิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถทำเองได้ ก็สามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกได้ โดยชุมชนเสนอแผนชุมชนเข้าเป็นแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือแผนงาน/โครงการของหน่วยงานราชการได้

ส่วนการบูรณาการแผนชุมชน คือ วิธีการร่วมมือกันทำงานของหน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาภายนอกชุมชน โดยยึดหลักการใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือดำเนินกิจกรรมพัฒนาให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน การบูรณาการ มีทั้งบูรณาการด้านกลไก บุคลากร กระบวนการและเครื่องมือ แผนงานและงบประมาณ

การบูรณาการแผนชุมชนของตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา นั้นเป็นการบูรณาการหรือเชื่อมโยงตามแผนงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งได้มีส่วนร่วมในการวางแผนตั้งแต่ต้นและหน่วยงานที่สนับสนุนตามภารกิจและข้อมูลที่มีอยู่ของชุมชน โดยมีรูปแบบการบูรณาการในพื้นที่ ดังนี้

1. การบูรณาการในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่

- 1) องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ
- 2) ฝ่ายปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- 3) สถานีอนามัยตำบลนาทับ
- 4) เกษตรอำเภอ ประมงอำเภอ และ ปศุสัตว์อำเภอจะนะ
- 5) การศึกษานอกโรงเรียนตำบลนาทับ
- 6) พัฒนาชุมชนอำเภอ
- 7) พัฒนาสังคมและความมั่นคง จังหวัดสงขลา และอื่น ๆ

หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้น ได้เห็นพัฒนาการและที่มาของแผนงาน/โครงการตั้งแต่ต้นในแต่ละชุมชนนั้นได้กำหนดภารกิจและกิจกรรมที่จะดำเนินการเพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พร้อมทั้งเชื่อมโยงรายละเอียดในแผนชุมชนเป็นแผนของหน่วยงานการปรับวิธีการกำหนดโครงการหรือแผนงานจากชุมชนให้สอดคล้องกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่นนี้ เป็นการให้ความสำคัญและสนองตอบความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ผลสรุปจากการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) เห็นว่า หน่วยงานระดับท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทและเกี่ยวข้องมากที่สุดในทุกกระบวนการคือองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ โดยได้ร่วมกับประชาคมและชุมชนในการนำแผนชุมชนแต่ละหมู่บ้านมาปรับใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับเอง ซึ่งแผนชุมชนดังกล่าวได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ.2551-2554) โดยมีรายละเอียดของโครงการในหลาย ๆ ด้าน ทั้งแผนงาน/โครงการที่ อบต. สามารถทำได้เอง และที่ต้องประสานเพื่อขอความร่วมมือในด้านกิจกรรมและงบประมาณจากหน่วยงานภายนอกได้

2. การบูรณาการข้อมูลร่วม นอกจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ และหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในท้องถิ่นที่นำข้อมูลที่ได้จากการจัดทำแผนชุมชนมาใช้แล้ว ยังมีหน่วยงานที่เข้ามาให้การสนับสนุนและร่วมบูรณาการแผนชุมชนร่วมกันด้วย ได้แก่

- 1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประจำตำบลนาทับ (ศรช.นาทับ)
- 2) โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนฯ (สกว.)
- 3) สภาองค์กรชุมชน
- 4) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา
- 5) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จ.สงขลา (พม.)
- 6) สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.)

นอกจากแผนชุมชนจะนำไปสู่การบรรจุให้เป็นแผนขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ และหน่วยงานต่างๆ ที่ร่วมดำเนินการตั้งแต่ต้นแล้ว แผนชุมชนยังได้รับการต่อยอดโครงการหรือกิจกรรมที่ได้มาสู่การบูรณาการด้วยข้อมูลของแต่ละหน่วยงาน เช่น โครงการเรียนรู้และให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจเพียงก็ได้มีการดำเนินงาน โดยผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลนาทับ (ศรช.นาทับ) ซึ่งได้มีการอบรมให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติแก่ชุมชน รวมถึงการพาไปทัศนศึกษาในชุมชนต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จและนำบทเรียนจากการเรียนรู้เหล่านั้น ได้นำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับพื้นที่อย่างเหมาะสม

เช่นเดียวกันเมื่อรัฐบาลมีโครงการต้นกล้าอาชีพ ที่ต้องการสร้างงาน สร้างอาชีพทางเลือกในชุมชน ให้สามารถใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีกิจกรรมการให้ความรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน เช่น น้ยาล้างจาน แชมพู สบู่ เครื่องดื่ม การถนอมอาหาร การทำบัญชีครัวเรือน การทำเกษตรปลอดสารพิษหรืออีกหลายกิจกรรม ทางกลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่ร่วมฝึกอบรมในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนของโครงการต้นกล้าอาชีพก็ได้มีการประสานงานกับโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดสงขลา (สกว.) ได้เข้ามาช่วยอบรม ให้ความรู้และต่อยอดการจัดทำบัญชีครัวเรือน พร้อมทั้งนำไปประมวลเข้าในโปรแกรมประมวลผล (ABC) ของโครงการ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระบบรายรับ รายจ่าย ในหมวดหมู่ต่าง ๆ ที่ได้ประมวลเป็นระดับครอบครัวและระดับตำบลให้เห็นการจัดการทุนระดับครัวเรือนและข้อมูลการใช้จ่าย เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย ส่งผลให้เกิดการออม และนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุข เพราะบัญชีครัวเรือนเป็นข้อมูลระดับครอบครัวที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในครอบครัว

สำหรับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน บทบาทหนึ่งที่ยุ้่นำชุมชนในแต่ละชุมชน จะได้ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน ก็คือการเข้าร่วมสภาองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นการระดมทุกภาคส่วนในตำบลให้เข้ามามีบทบาทวิเคราะห์ชุมชน

ตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบชุมชน นำเสนอแผนงาน สร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงจังหวัดสงขลา เข้ามามีบทบาทและประสานกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ เช่น อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กศน. และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นต้น

การบูรณาการแผนชุมชนตำบลนาทับที่เกิดขึ้น ได้มีส่วนทำให้ชุมชนเกิดความภูมิใจในกิจกรรมที่ได้รับจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นการคิดค้น กำหนด และวางแผนจากชุมชน คนในชุมชนก็ได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกิจกรรมนั้น ๆ มีการใช้ประโยชน์ในกิจกรรมร่วมกัน และมีการปรับเปลี่ยนและประเมินผลเพื่อสรุปบทเรียนในกิจกรรมที่สัมพันธ์กับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังที่อุดม ทักขระ กล่าวไว้ว่า แผนชุมชนเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่องค์กรท้องถิ่นนำมาปรับใช้ในพื้นที่และเป็นจุดเริ่มต้นของแผนบูรณาการ (องค์การบริหารส่วนตำบลราแดง, มปป.) ซึ่งสอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2552) ที่ได้ศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่า ที่ชุมชนสามารถพัฒนาเป็นชุมชนเข้มแข็งในวันนี้ได้เพราะเริ่มจากแผนแม่บทชุมชน ทำข้อมูลชุมชน ทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้ว่าชุมชนเราต้องการอะไร ควรจัดการกับชุมชนอย่างไร

ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนชุมชน

ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกไว้ดังนี้

1. ด้านความเข้าใจในกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน

ฐานคิดของชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องของการจัดทำแผนชุมชน โดยส่วนใหญ่คิดว่าเป็นความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน โดยการรวมกลุ่มและทำกิจกรรมพัฒนาของตนเอง เกิดการมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง ส่วนผู้นำชุมชนคิดว่าเป็นแนวทางการดำเนินการพัฒนาชุมชน โดยใช้แผนชุมชนเป็นตัวหลักในการจัดกิจกรรมในชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน และหน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเห็นว่าเป็นแผนที่สามารถประสานกิจกรรมในชุมชนได้ง่ายขึ้น แต่ฐานคิดของเจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่นบางคนยังเห็นว่าชุมชนคิดแผนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้องมากกว่าประโยชน์เพื่อส่วนรวม และชาวบ้านต้องการการสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก ซึ่งฐานคิดแบบนี้ปรากฏอยู่กับเจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่ง

2. ด้านการเตรียมความพร้อมชุมชน

2.1 ด้านข้อมูล ข้อมูลที่คณะทำงานได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการระดมความคิดเห็นในทุกเวทีจะเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ได้แก่ ข้อมูลรายครัวเรือน (จปฐ.) ข้อมูลรายหมู่บ้าน (กชช. 2ค) และข้อมูลด้านสุขภาพจากสถานีอนามัย ที่ได้จากการสำรวจของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งเป็นข้อมูลจริงของชุมชน แต่ไม่ครอบคลุมในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ด้านสภาพภูมิศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพราะหน่วยงานท้องถิ่นในตำบลนาทับนั้น ไม่ได้มีการรวบรวมข้อมูลร่วมที่ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงได้

2.2 ด้านคณะทำงาน คณะทำงานหรือวิทยากรเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อน กระตุ้น สัมเคราะห์และควบคุมเวทีประชาคมชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ในการจัดประชุมระดับพื้นที่นั้น วิทยากรหลัก (พัฒนากร) จะดำเนินการเองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวิทยากรกระบวนการ (ครู ข.) ไม่ค่อยมีบทบาทในเวทีเท่าที่ควร คณะทำงานหรือวิทยากรควรมีความเข้าใจสามารถอธิบายและดำเนินการประชุมได้ทุกคน เพราะวิทยากรกระบวนการ หรือ ครู ข. มีบทบาทมากในการจัดการประชุมและทำความเข้าใจแผนชุมชนกับชาวบ้าน ได้เช่นกัน พร้อมทั้งสามารถยกระดับวิทยากรกระบวนการให้สามารถควบคุมประเด็นการประชุมได้

3. ด้านการประชุมและแสดงความคิดเห็น

3.1 ผู้เข้าร่วมประชุมน้อย ไม่หลากหลาย จากเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ประมาณร้อยละ 70 ของครัวเรือนในหมู่บ้าน สำหรับการประชุมในบางชุมชน ผู้เข้าร่วมประชุมไม่ถึงเกณฑ์ดังกล่าว เพราะในความเป็นจริงมีความเป็นไปได้เล็กน้อยมากในแต่ละชุมชนที่จะทำให้มีผู้เข้าร่วมประชุมได้ถึงร้อยละ 70 เพราะชาวบ้านในแต่ละชุมชนมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน การนัดหมายที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและเวลาของการประกอบอาชีพแต่ละเครื่องมือก็ไม่ตรงกันด้วย บางส่วนจึงไม่สามารถเข้าร่วมประชุมในเวลาดังกล่าวร่วมกันได้ บางชุมชนเมื่อผู้เข้าร่วมประชุมไม่สามารถเข้าร่วมได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด ผู้นำชุมชนจึงต้องใช้วิธีการล่ำรายชื่อโดยไม่เข้าร่วมย้อนหลัง เพื่อให้ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด

3.2 ในการประชุมแสดงความคิดเห็น ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ชี้แนะและชี้แนะ ทำให้ชาวบ้านที่ร่วมประชุมไม่ค่อยกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่ ส่วนใหญ่จะให้อำนาจผู้นำในการตัดสินใจ และคล้อยตามผู้นำ ทำให้คนส่วนน้อยไม่ค่อยประสบความสำเร็จในการนำเสนอ

4. ความแตกต่างของแผนพัฒนา อบต. กับแผนชุมชน

ฐานคิดของผู้นำชุมชนบางส่วนเห็นว่าการบรรจุแผนงาน/โครงการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเน้นในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นถนน ท่อ คูระบายน้ำ หรืองานก่อสร้างอื่น ๆ เป็นความสำคัญระดับต้น แต่ในส่วนของแผนชุมชนนั้น ชุมชนจะสะท้อนการจัดกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนเป็นอันดับแรก ถ้าหากไม่ทำความเข้าใจกันระหว่างที่บูรณาการแผนที่จะต้องให้ความสำคัญกับแผนงานของชุมชนแล้ว การให้ความสำคัญกับแผนชุมชนจะน้อยด้วย

5. ความเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน

ผู้นำมีส่วนสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน แผนชุมชนต้องผ่านประชาคมหมู่บ้าน เพื่อเสนอแผนกิจกรรม และงบประมาณต่อประชาคมหมู่บ้าน แต่ขึ้นอยู่กับความเอาใจใส่ของผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งถ้าเป็นผู้นำที่ดีก็จะเป็นผลดีกับชุมชนเอง ถ้าหากว่าชุมชนไหนที่ผู้นำชุมชนไม่เข้าใจและไม่เข้าร่วมกระบวนการด้วยก็จะไม่มีแผนงานที่จะทำ และต้องรอรับการกระจายโครงการจาก อบต. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเอง โดยกิจกรรมที่จะดำเนินการนั้นจะยึดจากแผนชุมชนเป็นหลัก

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา โดยวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบนพื้นฐานศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชน การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสังเกต การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย ใช้ระยะเวลาศึกษาตั้งแต่เดือนมีนาคม 2551 - เดือนกันยายน 2553 เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเริ่มตั้งแต่การคิด การดำเนินการ ผลการดำเนินการ และจัดทำประเมินผลแผนชุมชน ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะสรุปเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ประการ คือ กระบวนการจัดทำแผนชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลาสามารถจำแนกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมชุมชน เป็นการเตรียมข้อมูลพื้นฐานที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์และสนับสนุนเรื่องภาวะที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อค้นหาวิ้งที่เป็นคุณค่า สิ่งที่เป็นประโยชน์ และปัญหาที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาที่ผ่านมา โดยส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่น ข้อมูลระดับครัวเรือน หรือ จปฐ. ข้อมูลระดับหมู่บ้าน หรือ กชช. 2 ค. ข้อมูลศักยภาพชุมชน และข้อมูลด้านเศรษฐกิจชุมชน (บัญชีครัวเรือน) ซึ่งวิทยากรคณะทำงานขับเคลื่อนแผนชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้รวบรวมข้อมูล ซึ่งยึดกรอบการวิเคราะห์ข้อมูลตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของรัฐบาลเป็นแนวทางหลักโดยผสมกับวิถีชีวิตและแนวทางการดำเนินกิจกรรมของคนในชุมชน

2. การเรียนรู้ตนเองและชุมชน เป็นการให้ชุมชนได้เรียนรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตนเองเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชน สิ่งที่ได้รับและผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ อีกทั้งเชื่อมโยงวิเคราะห์เพื่อประเมินผลกระทบในการพัฒนา โดยใช้เทคนิค SWOT มาวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนา ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นการให้ประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้เกิดความเข้าใจในสภาพปัญหาและร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันหาทางแก้ปัญหาชุมชนของตนเองได้

3. การกำหนดทิศทางการพัฒนา เป็นการกำหนดสิ่งที่จะร่วมกันทำของชุมชนว่าจะมีรูปแบบอย่างไร วางเป้าหมายและกำหนดอนาคตของชุมชน รวมถึงสิ่งที่ชุมชนคาดหวัง โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

4. การกำหนดแผนงาน/โครงการ เป็นการกำหนดแผนงาน/โครงการจากเวทีประชาคม ที่ประชุมได้เสนอ ซึ่งนำมาผนวกรวมและสามารถแบ่งเป็น 7 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพชุมชน 2) ด้านพัฒนาครอบครัว 3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน 4) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม 5) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 6) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 7) ด้านสวัสดิการชุมชน โดยทำการยกร่างแผนงาน/โครงการที่ชุมชนได้เสนอมาเป็นแผนชุมชนได้

5. การขับเคลื่อนแผนชุมชน แผนชุมชนที่ได้จากการยกร่าง และนำไปสู่การปฏิบัติการมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือ แผนพึ่งตนเองและแผนบูรณาการชุมชน ซึ่งในส่วนของแผนพึ่งตนเอง เป็นแผนการดำเนินการของชุมชนที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน ส่วนแผนบูรณาการชุมชน เป็นแผนที่ชุมชนนำเสนอต่อหน่วยงานส่วนท้องถิ่นในการร่วมดำเนินการ โครงการ ในการประสานความร่วมมือ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมจากหน่วยงานภายนอก เช่น เสนอผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ

ในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับนั้นนอกจากจะมีขั้นตอนต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีวิธีการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ได้จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยสามารถสรุปวิธีการจัดทำแผนชุมชนได้ดังนี้

1. ขึ้นเตรียมทีมงาน โดยมีการแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับตำบลให้เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการประสานงานจัดการประชุมและสรุปแผนการทำงานในระดับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้เกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น ปลัดอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กศน. สถานีอนามัย เกษตรตำบล บัณฑิตอาสาและผู้นำชุมชน

2. ประสานพื้นที่เพื่อแต่งตั้งคณะทำงาน แล้วก็มีการประชุมวางกำหนดการทำงานเตรียมข้อมูลและประสานไปยังชุมชนต่าง ๆ เพื่อประชุมประชาคมแผนชุมชน

3. เวทีประชาคมหมู่บ้าน เป็นการประชุมในรูปแบบของประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การคัดและการช่วยเหลือในชุมชน การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน (ให้รู้จักตัวตนและเห็นคุณค่าของชุมชนตนเอง) การกำหนดประเด็นร่วมในการสำรวจและรวบรวมข้อมูล ทั้งในด้านศักยภาพชุมชน เศรษฐกิจชุมชนและทุนของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชนเพื่อเรียนรู้ในศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ในด้าน โครงสร้างพื้นฐาน

ด้านการศึกษา ด้านอาชีพและแหล่งทุนชุมชน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว ด้านสุขภาพชุมชนและด้านสวัสดิการชุมชน จากนั้นจึงมาจำแนกกิจกรรม จัดลำดับความสำคัญและยกร่างแผนชุมชน โดยให้ชุมชนได้ตรวจสอบและพิจารณาพิจารณาแผนชุมชน

4. นำแผนสู่การปฏิบัติ โดยให้ชุมชนดำเนินการตามแผนงาน/โครงการที่ได้เสนอไว้ นำมาปฏิบัติในชุมชนและบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

5. ทบทวนปรับปรุงแผน แผนชุมชนที่ได้เป็นแผนระยะยาว หรือแผน 5 ปี ดังนั้นกิจกรรมในแผนงาน/โครงการ แต่ละแผนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ตลอดทุกแผน จึงต้องมีการปรับปรุงและทบทวนแผนในแต่ละชุมชน และสามารถปรับแผนได้โดยมีกลไกชุมชนหรือผ่านเวทีประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริงในปัจจุบัน

6. ประเมินผล/สรุปบทเรียน แผนชุมชนที่ดีต้องมีการประเมินผลเพื่อให้ทราบถึงข้อดีข้อเสีย จุดบกพร่องและจุดที่ต้องปรับปรุง เพื่อจะประเมินกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้นในกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ

การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการจัดทำแผนชุมชนนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจะทำให้แผนชุมชนที่วางไว้ดำเนินกิจกรรมให้เกิดความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ จึงได้สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชนในด้านต่าง ๆ วิเคราะห์ปัจจัยที่นำไปสู่การพัฒนาของชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา กำหนดขนาดของชุมชนร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามที่ชุมชนได้กำหนดเป้าหมายไว้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องร่วมกันวางแผนตามที่ชุมชนคาดหวัง ซึ่งมีการเสนอวิธีการและแผนงาน/โครงการต่าง ๆ ในชุมชน จากนั้นจึงนำมาผนวกรวมและจำแนกแผนชุมชนเป็นด้านต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับข้อเสนอจากเวทีชุมชน

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา เป็นการติดตามแผนงานหรือกิจกรรมที่ชุมชนได้วางแผนไว้ และดำเนินกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ โดยมีคนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นผู้เข้าร่วมในกิจกรรมที่เกิดจากเวทีชุมชนเสนอ

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนา เมื่อได้ดำเนินการในแผนงาน/โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทางชุมชนหรือคนในชุมชนก็จะได้รับประโยชน์จากการ

ดำเนินการดังกล่าวด้วย ซึ่งผลที่ได้ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาบุคคล พัฒนาชุมชน สร้างความสามัคคี ประองคองร่วมกันและเกิดการแสดงออกในทางที่ดีต่อกัน ทำให้ชุมชนมีความสุขกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น และรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาาร่วมกัน

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล กิจกรรมของชุมชนที่เสนอผ่านเวที ประชาคมในรูปแบบของแผนชุมชนนั้น ต้องผ่านการคิดพิจารณา วิเคราะห์ สังเคราะห์ ของคนในชุมชนร่วมกัน และในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง คนในชุมชนจะมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบแต่ละงานแต่ละฝ่าย ทำให้มีการติดตามและประเมินผลในกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งอาจมีการสรุปประเมินผลในแต่ละกิจกรรมหรือประเมินผล โดยผ่านการวิเคราะห์จากเวทีประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือในเวทีประชุมต่าง ๆ ด้วยได้

การอภิปรายผล

การทำแผนชุมชนคือการร่วมมือกันทำงานพัฒนาชุมชนตามแบบแผนที่ชุมชนได้กำหนดขึ้น โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาร่วมสนับสนุนในรูปแบบของภาคีการพัฒนา สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และสนับสนุนงบประมาณตามแผนงานที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่จะนำไปสู่การบูรณาการตามแผนชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งคือกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการจัดทำแผนชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนเห็นความสำคัญ การที่แผนงาน/โครงการที่เกิดจากกระบวนการคิดและกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ที่จะนำมาเป็นแผนของชุมชนนั้น คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญและประโยชน์จากแผนงานนั้น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน เกิดเป็นความช่วยเหลือตนเองของชุมชน เพราะชุมชนมีศักยภาพและพลังความสามารถในการพัฒนา ดังที่ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวไว้ว่าแผนชุมชนเป็นแผนการเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนให้มีการพัฒนาด้วยตัวเอง เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ ศีลธรรมและสุขภาพ รวมถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ชุมชนก็พร้อมที่จะสนับสนุนทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับ สัตยญา สัตยญาวิวัฒน์ (2541) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องอีกอย่างหนึ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญคือ การพัฒนาคนให้มีความสุข มีคุณภาพ ดังนั้นบทบาทของชุมชนหรือคนในชุมชนย่อมสะท้อนความต้องการที่ดีที่จะมีสำนึกร่วมในการให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นของตัวเอง

การที่ชุมชนเห็นความสำคัญเป็นสิ่งที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ของชุมชนด้วย สอดคล้องกับ ชาญณวุฒิ ไชยรักษา (2548) ที่ได้ศึกษาตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบร่วมกัน คือร่วมกันคิด ร่วมกันสรรหา ร่วมกันช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณะ ร่วมกันตรวจสอบ เฝ้ามองและแสดงความคิดเห็น และร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทรัพย์สินหรือกิจการสาธารณะของชุมชน

2. หน่วยงานท้องถิ่นให้ความร่วมมือ ในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับนี้ หน่วยงานหลักที่เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการตั้งแต่ต้นก็คือ องค์การบริหารส่วนตำบลพัฒนาชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่จากสถานีอนามัย บุคลากรจากหน่วยงานการศึกษา บัณฑิตอาสา และอาสาสมัครพัฒนาชุมชน โดยมีพัฒนากรประจำตำบลนาทับเป็นวิทยากรหลัก ซึ่งได้ร่วมกันตั้งแต่การเตรียมทีมงานขับเคลื่อนแผนชุมชน โดยมีการฝึกอบรมเพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายและวิธีการในการจัดทำแผนชุมชน บุคลากรที่ผ่านการฝึกอบรมสามารถเป็นที่เลี้ยง (ครู ข) หนุนช่วยในการระดมความคิดเห็นและสามารถแนะนำการปรับแผนงาน/โครงการและบูรณาการแผนชุมชนสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534) ที่กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่า แผนงานของชุมชนไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้โดยลำพังของตัวเอง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับ Erwin William (1976) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชนไม่ได้เกิดจากตัวชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาร่วมรับรู้ฐานคิดและแผนงานของชุมชนด้วย เพื่อที่จะหาช่องทางในการสนับสนุนที่เหมาะสมแก่ชุมชน เป็นการกระจายอำนาจ เพื่อให้องค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชนและให้ความร่วมมือในด้านต่าง ๆ มากที่สุด ซึ่งในเรื่องการกระจายอำนาจการบริหารส่วนท้องถิ่นนี้ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์และคณะ (2552) ได้เสนอว่าองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นควรให้ความร่วมมือกับชุมชนและให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นด้วย

3. มีกลุ่มองค์กรรับผิดชอบกิจกรรมที่ชัดเจน หลังจากมีการนำเสนอแผนงานแล้ว การกำหนดผู้รับผิดชอบกิจกรรมตามแผนงานนับว่ามีความสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง การกำหนดผู้รับผิดชอบหรือเจ้าภาพหลักในการจัดกิจกรรมนั้น ๆ อาจเป็นกลุ่มองค์กรในชุมชน หน่วยงานส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานส่วนกลางก็ได้ เพื่อชุมชนจะได้รับรู้และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น แผนพึ่งตนเองของชุมชนที่มีกิจกรรมการณรงค์ให้มีการปลูกผักปลอดสารพิษของชุมชน โดยประสานความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจากคนในชุมชนเอง หรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลนาทับ โดยการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ แผนงานการปลูกป่าชายเลนในคลองนาทับ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับร่วมกับชุมชนริม

คลองนาทับร่วมกันปลูกป่าชายเลน ซึ่งมีการประสานงานให้นักเรียนในพื้นที่ได้ร่วมกันปลูกป่า เพื่อสร้างจิตสำนึกและเห็นคุณค่าของการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน โดยประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายนอกเพื่อสนับสนุนพันธุ์ไม้และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ อคิน รพีพัฒน์ (2537) กล่าวว่า ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

นอกจากการดำเนินกิจกรรมตามที่ชุมชนกำหนดไว้แล้วยังต้องมีการดำเนินการในรูปของกิจกรรมเครือข่าย ให้เข้ามามีส่วนเป็นภาคีร่วมรับผิดชอบและดำเนินการ ดังเช่น กิจกรรมการอบรมให้ความรู้และเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในด้านการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งมีคณะทำงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนสุขภาวะและพัฒนาสังคม จังหวัดสงขลา ได้เข้ามาร่วมดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ต่อยอดเรื่องบัญชีครัวเรือนจากแผนชุมชน นำไปสู่การร่วมมือจัดตั้งกลุ่มของตำบลนาทับ และมีเครือข่ายเชื่อมโยง ไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา จำนวน 18 ตำบล เพื่อเป็นภาคีร่วมกันและสนับสนุนกิจกรรมของพื้นที่ สอดคล้องกับที่ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2550) ได้ทำโครงการภาคีส่งเสริมความเข้มแข็งของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาล หรือ PLEDGE ได้ศึกษาพบว่า การดำเนินงานสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างภาคีเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินโครงการนั้น จำเป็นจะต้องมีการระดมความคิดเห็นในรูปของเครือข่ายในการกระตุ้นการทำงานระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ชุมชนและภาคประชาชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมวางแผนและกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาท้องถิ่น นำไปสู่ภาคีร่วมกันทั้งในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการท่องเที่ยว การสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชน การจัดการปัญหาและข้อขัดแย้งของชุมชนและการหาแนวทางการจัดการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกันกับที่ วีระศักดิ์ เครือเทพ (2550) เสนอรูปแบบของการบริหารงานท้องถิ่นในระดับเครือข่ายต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมงานเครือข่ายภาคประชาสังคม มีระดับการมีส่วนร่วมสูง ทำให้เกิดการพัฒนาและบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและเชื่อมโยงกับภาคส่วนต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น การที่มีกลุ่มองค์กรรับผิดชอบในกิจกรรมและผลักดันไปสู่การเรียนรู้ระดับชุมชน ระดับเครือข่าย รวมถึงนำไปสู่การมีวัตถุประสงค์ร่วมกันของเครือข่ายภาคประชาสังคมนั้น ส่งผลต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับฐานรากของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ต่อไป

ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการสังเคราะห์ในการวิจัยที่จะสามารถนำไปประยุกต์และปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการบูรณาการแผนชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับ นอกจากจะเป็นกิจกรรมที่ชุมชนได้ปฏิบัติแล้วยังเป็นกิจกรรมส่งเสริมการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญดังที่ พชรินทร์ สิริสุนทร (2550) กล่าวถึงการพัฒนาว่าควรมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในระดับฐานราก จากภายในกระบวนการคิดของบุคคล กลุ่มและชุมชนสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดยมีความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญ กระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตำบลนาทับนี้ สะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนโดยผ่านการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ อุทัย คุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ได้สรุปถึงลักษณะที่สำคัญของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็งคือชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้นในทางกายภาพหรือรูปธรรม คือ สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพ มีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกัน ในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวมทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ฯลฯ ในทางจิตวิญญาณ คือ สมาชิกของชุมชนมีค่านิยม ความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันและรู้ดีว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนและสมาชิกในชุมชน มีความรักใคร่สามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของชุมชนที่สำคัญของชุมชนที่เข้มแข็งแล้ว พบว่าลักษณะภาพรวมทางกายภาพของชุมชนนาทับเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกันมากกว่า 200 ปี มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ลักษณะของชุมชนซึ่งมีการประกอบอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ในเรื่องของความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการร่วมมือกันในกิจกรรม พิธีกรรม วัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชน ส่วนศักยภาพของชุมชนในตำบลนาทับที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาตินี้สอดคล้องกับ สีลาภรณ์ บัวสาย (2547) ที่กล่าวถึงฐานทรัพยากรว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีความหมายและเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อปัจจัยอื่น ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนนาทับ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรประมงที่อุดมสมบูรณ์ทั้งในคลองนาทับและทะเลอ่าวไทย

ศักยภาพในการพึ่งพิงตนเองของชุมชนนาทับมีอยู่อย่างจำกัด เพราะด้วยพื้นที่ที่ติดทะเลทำให้อาชีพหลักของชาวบ้านคือการทำประมง อาชีพประมงในปัจจุบันมีความไม่แน่นอนอน โดยมีสาเหตุที่สำคัญคือสภาพภูมิอากาศในแต่ละช่วงฤดูกาล คือช่วงที่มีคลื่นลมแรงชาวประมงไม่

สามารถออกทะเลได้และปัญหาความเสื่อมโทรมของคลองและทะเล ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำทางธรรมชาติลดน้อยหรือหายไป เป็นเหตุให้สัตว์น้ำที่จับได้มีปริมาณลดลงด้วย ประกอบกับต้นทุนการทำประมงที่สูงขึ้นเนื่องจากราคาน้ำมันเชื้อเพลิงและอุปกรณ์การประมง ทำให้ชาวประมงออกทำการได้เพียงประมาณ 6 เดือนในรอบปี สอดคล้องกับ Banjong (2002) ที่กล่าวถึงว่าปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นฐานสร้างความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งส่งผลต่อการจัดการที่มีคุณภาพโดยชุมชนมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรของตัวเอง ทำให้ชุมชนชาวประมงต้องหาอาชีพเสริม ไม่ว่าจะเป็นการรับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม (แปรรูปสัตว์น้ำ) การปลูกพืชระยะสั้น ได้แก่ แตงโม แตงกวา ถั่วฝักยาวและดาวเรือง เป็นต้น ปัจจุบันชุมชนต้องพึ่งพิงทรัพยากรจากภายนอกมาหนุนเสริมพอสมควร อย่างไรก็ตามการดำรงตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนก็ยังคงอยู่ ทั้งในด้านของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชนอาชีพเสริมเหล่านี้จึงเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่บรรจุอยู่ในแผนชุมชนแต่ละหมู่บ้าน

แผนชุมชนตำบลนาทับที่เกิดขึ้นมาจากที่มาของการแก้ปัญหาชุมชนในด้านต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนเองดังที่ สุดาดวง พันคง (สัมภาษณ์ 1 พฤศจิกายน 2552) คณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ กล่าวว่า การระดมความคิดเห็นจากชุมชนในลำดับแรกคือการค้นหาสิ่งที่เป็นความภูมิใจของชุมชนก่อน จากนั้นจึงค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน นำไปสู่วิธีการแก้ปัญหา โดยให้ที่ประชุม (ประชามคมหมู่บ้าน) ร่วมกันคิดหาวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหายสาบสูญในชุมชน ปัญหาทรัพยากรขาดแคลน ปัญหาเยาวชนและปัญหาด้านสุขภาพของคนในชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักในคุณค่าร่วมกันของชุมชน สอดคล้องกับ บำรุง บุญปัญญา (2549) ที่กล่าวว่าสังคมหมู่บ้านหรือชุมชนมีระบบความเชื่อที่เป็นอิสระในตัวเอง มีวิธีการคิดและการพัฒนาซึ่งตอบสนองแก่ชุมชนเอง โดยใช้ระบบสังคมวัฒนธรรมเข้ามาร่วมแก้ปัญหาด้วย

ชุมชนตำบลนาทับมีการดำเนินการตามแผนชุมชนที่แต่ละชุมชนได้ร่วมวางแผนงาน/โครงการไว้ แผนงานที่กำหนดไว้ส่วนใหญ่จะเป็นแผนพึ่งตนเองของชุมชน ซึ่งได้กำหนดกิจกรรมที่ชุมชนสามารถทำได้ และเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเรียนรู้และสามารถสืบทอดกิจกรรมตามประเพณีที่เกิดขึ้นได้ การจัดกิจกรรมประเพณีนี้ชุมชนสามารถเข้าร่วมได้ทุกกระบวนการเพื่อเป็นการเรียนรู้และสะท้อนภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ด้วย

กิจกรรมเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน พร้อมกับจุดมุ่งหมายต่าง ๆ หลายอย่างรวมกัน ทั้งการรวมกลุ่มของคนในชุมชน การจัดกิจกรรม การมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจกรรม การร่วมแสดงความคิดเห็นหรือแม้แต่การร่วมกิจกรรมบางส่วนก็ตาม เป็นการจุดประกายความร่วมมือหลายฝ่ายที่

จะนำพาชุมชนของตนเองไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ นภาพรณี หะวานนท์ (2550) ที่กล่าวว่าการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนนั้นประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับการผลิตเพื่อการค้า คือมีการระดมเงินทุนของชุมชนเพื่อเป็นสินเชื่อให้แก่สมาชิกในชุมชน มีการจัดระบบการผลิตที่สามารถลดต้นทุนการผลิตและสามารถเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย เช่น การพัฒนาธุรกิจชุมชน รวมทั้งการจัดการเรื่องตลาด 2) มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การให้ชุมชนได้มีส่วนเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและความสามารถในการจัดระบบการดูแลและแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่สมาชิกของชุมชน 3) มิติทางด้านสังคม ได้แก่ ความสามารถในการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชน ให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และการสร้างกลไกที่จะทำให้ชุมชนได้มีสำนึกร่วม มีความผูกพันช่วยเหลือกันและลดความขัดแย้งในชุมชน และ 4) มิติทางด้านวัฒนธรรม เป็นการแสดงออกในด้านการจัดระเบียบและระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่ผสมผสานความเชื่อ อุดมการณ์และคุณค่า ซึ่งสามารถผูกโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้ เพราะมีการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นปัจจัยหลัก ดังที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) ที่ระบุว่า แนวทางการพัฒนาให้ชุมชนและสังคมเกิดความเข้มแข็งขึ้นอยู่กับ การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนให้มีประสิทธิภาพ การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร และการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยการเสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง สร้างโอกาสและบรรยากาศการศึกษาเรียนรู้ในชุมชน เชื่อมโยงแหล่งการเรียนรู้สู่ภายนอกและสร้างความมั่นคงในชีวิตของตนเองและชุมชน

แผนชุมชนที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นการระดมความคิดจากคนในชุมชน การดำเนินการตามแผนงาน/โครงการตามที่ชุมชนได้กำหนดไว้โดยประสานความร่วมมือกับเครือข่ายและสนับสนุนกิจกรรมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในระดับต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนในการเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นในอนาคตอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยทำให้ผู้วิจัยทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนซึ่งการที่จะให้การจัดทำแผนชุมชนได้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดแก่ชุมชนนั้น เพื่อให้ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะผลการวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1) กระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมต้องมีวิทยากรหลักและทีมงานที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ เป้าหมาย และรู้ลักษณะพื้นที่ดี จะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพและความสำเร็จ

2) ในการประชุมประชาคมเพื่อจัดทำแผนชุมชน ควรให้ชุมชนได้เตรียมข้อมูลมาด้วยส่วนหนึ่ง เพราะฐานข้อมูลของทีมงานมีอยู่ คือ ข้อมูล จปฐ. กชช. 2 ค. และข้อมูลสุขภาพชุมชน

3) ควรมีการประชาสัมพันธ์ในเรื่องการจัดทำแผนชุมชนให้ทั่วถึงทั้งชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชุมชนและให้ทุกภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง

4) ควรมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในหลาย ๆ ด้านให้แก่ผู้นำชุมชน เพื่อจะได้มีความแตกต่างหลายหลาย เป็นแบบอย่างในการเสนอความคิดเห็นและเข้าร่วมประชุมประชาคม และอธิบายในหลักคิดของแผนชุมชนได้ เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน

5) ตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ควรปรับทัศนคติที่มีต่อชุมชน ให้ทำความเข้าใจและรับฟังอย่างสนใจ เพราะชาวบ้านให้ความสำคัญกับแผนงานที่เสนอเสมอ

6) ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับแผนชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน โดยสามารถปรับใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการบูรณาการแผนงานแก่หน่วยงานที่มีอยู่ในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องการดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดในแผนชุมชน และระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยอาจใช้การประเมินตามแผนงาน/โครงการที่ชุมชนได้ดำเนินการครบทุกกระบวนการ

2) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการแผนชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ทั้งการบูรณาการข้อมูลและการบูรณาการของหน่วยงาน เพื่อเป็นช่องทางในการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกได้ง่ายขึ้นและสามารถนำไปปรับใช้ในหน่วยงานต่าง ๆ ได้

บรรณานุกรม

- กระทรวงมหาดไทย. 2541. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวความคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัททรงสิทธิ์วรรณ.
- กระทรวงมหาดไทย. 2548. จากนโยบายสู่การปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนจัดความยากจน. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- กระทรวงมหาดไทย. 2548. คู่มือการดำเนินงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามแผนปฏิบัติการกรมพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2538. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สภาคาทอติคแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กรมการพัฒนาชุมชน. 2551. คู่มือสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพ ปี 2551. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. รายงานการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะทำงานประสานงานและเตรียมวิทยากรกระบวนการ. 2548. แนวทางการดำเนินงานโครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2550. กระบวนการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาลของท้องถิ่น. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดสงขลา. 2551. พลังความร่วมมือ: บทเรียนจากโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดสงขลา. สงขลา: ม.ป.ท.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- โครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน. 2548. คู่มือ
วิทยากรกระบวนการ กระบวนการจัดทำแผนชุมชน. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- จามะรี เชียงทอง. 2549. สังคมวิทยาการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จารุณี พันธุ์เสงี่ยม และณรงค์ ศรีสวัสดิ์. 2550. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสมาชิก
ชุมชนร่วมใจ จังหวัดกระบี่. “วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์”
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” ปีที่ 33 (2) : 112-123.
- จารุพันธุ์ เชื้อววิทย์. 2545. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาพื้นที่ป่าเขาหลวงและชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา
จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- จิรพรรณ กาญจนจิตรรา. 2531. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ:
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จักรพงษ์ ฟองชัย. 2544. บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาบริหารงานป้องกันและ
ปราบปรามยาเสพติดของสถานีตำรวจภูธรในสังกัดตำรวจภูธรจังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เจริญ เซาว์นประยูร. 2548. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อ
การเกษตรในเขตลุ่มน้ำแม่ฝาง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์สยามการพิมพ์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2534. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เฉลิมพร วรพันธ์กิจ. 2551. ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น: กรณีศึกษาความร่วมมือขององค์กรราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการฟื้นฟูคลองพะวง จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชาญฉวี ไซรัชญา. 2548. ตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น. ใน นานา ทรรศนะว่าด้วยรัฐประศาสนศาสตร์. ศุภชัย ยาวะประภาส, พิพัฒน์ ไทยอารีและ วีระศักดิ์ เครือเทพ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาย โพธิ์สิตา. 2549. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร. 2545. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ฐานิสร์ นันทพัฒน์ปรีชา. 2553. แนวทางการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชน. “วารสารดำรงราชานุภาพ”. ปีที่ 10 (35) : 66-73.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2548. รหัสชุมชน : พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริงและหลังสมัยใหม่. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ธรรมศาสตร์ โสคติพันธ์ 2548. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหนด อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์และคณะ. 2552. รายงานผลการศึกษาความก้าวหน้าของการกระจายอำนาจในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย.
- นภาพรณัฏ หะวานนท์ และคณะ. 2550. ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527. แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- บำรุง บุญปัญญา. 2549. สามทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- บรรจง นະแสง. 2540. พัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้. ใน **ทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชน 2540**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา มูลนิธิวิเทศพัฒนา.
- ประเวศ วะสี. 2541. วัฒนธรรมกับการพัฒนา. ใน **ไทยยุควัฒนธรรมทาส**. พิทยา ว่องกุล, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประวิทย์ ออกตัน. 2550. บทบาทของผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในการจัดทำแผนชุมชน : กรณีศึกษา อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปรียา พรหมจันทร์. 2542. ศึกษาปัจจัยและวิธีการพัฒนาชุมชนบ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2550. **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิคและกระบวนการ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒน์ บุญยรัตน์พันธุ์. 2549. **การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: เลิฟและลิฟเพรส.
- พัฒน์ สุจ้านง. 2524. **การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พรรณนิภา โสคติพันธุ์. 2547. **วัฒนธรรมतालโตนด : กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เพ็ญศิริ จิระเดชากุล, อภิชัย ศรีโสภิต และอัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล. 2550. การคงอยู่ของทรัพยากรทางทะเล. ใน **ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ภูมิธรรม เวชยชัย. 2527. องค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย สถานภาพ บทบาท และปัญหา ใน **พัฒนาสังคม**. คมสัน หุตะแพทย์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. 2548. อ่าน “วัฒนธรรมชุมชน”. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534. การพัฒนาชุมชน : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบลิ๊อค.
- รัชนิกร เศรษฐโช. 2523. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- เริงวุฒิ มิตรสุริยะ. 2552. ตำนานและพงศาวดารในประวัติศาสตร์แหลมทอง. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- ลือชัย ศรีเงินยวง และผาสุข เอกวานิช. 2526. เป้าหมายขององค์การและการจัดการ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิทยากร เชียงกุล. 2527. การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย. กรุงเทพฯ : ฉบับแกระ.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. 2550. เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองสนับสนุนการวิจัย.
- วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และอมรราวรณ ทิวถนอม. 2552. การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ. “วารสารเศรษฐกิจและสังคม” ปีที่ 46 (2) : 57-68.
- วรางคณา วัฒนโย. 2540. แนวทางการจัดทำแผนชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน: กรณีศึกษาสุขาภิบาลเจ้าเจ็ด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาการผังเมือง ภาควิชาการวางแผนและผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วอลเดน เบลโล, เชียร์ คันนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์. 2542. โศกนาฏกรรมสยาม. แปลโดย สุรนุช ชงศิลา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- เสน่ห์ จามริก. 2537. สังคมไทยกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____ . 2541. **สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรภายใต้รัฐธรรมนูญไทย**. ปาฐกถา. กรุงเทพฯ: โครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน.
- _____ . 2549. **สิทธิมนุษยชนไทยในกระแสโลก**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สถานีวิทยุ. 2525. **การพัฒนาชุมชน ชุมชนศึกษาและวางแผนโครงการ**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2549. **สู่หนึ่งทศวรรษหลังวิกฤติเศรษฐกิจ : ได้เรียนรู้และปรับปรุงอะไรบ้าง?**. เอกสารการสัมมนาวิชาการ 9-10 ธันวาคม 2549 ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ซีดี จอมเทียน ชลบุรี.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2537. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนธยา พลศรี. 2547. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สมิท, บีซี. 2547. **การกระจายอำนาจสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (Decentralization: The Territorial Dimension of the State**. แปลโดย บัณฑิต รัตนสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สมเดช นิลพันธ์. 2542. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- สมพันธ์ เตชะอธิก. 2541. **ชุมชนเข้มแข็ง : บทเรียนภาคปฏิบัติ**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2547. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์. ใน แนวคิดและวิธีวิทยาในการศึกษาสังคมชนบท**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. 2547. **พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2551. **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เสรี พงศ์พิศ. 2549. **เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.
- เสาวลักษณ์ ลิมศิริวงศ์. 2548. การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา: เขตพื้นที่
องค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อกิน รพีพัฒน์. 2527. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรม
ไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อเนก นากะบุตร. 2536. **มาตรการของรัฐบาลในการพัฒนาชนบทและการกระจายความเจริญไปสู่
ภูมิภาค**. เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ (อัดสำเนา). ม.ป.ป.
- อภิชัย พันธเสน. 2539. **แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง.
- อาดิช วารีกุล. 2547. ศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม
บ้านนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540. **ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและ
ข้อเสนอเพื่อการวิจัย**. กรุงเทพฯ: แพลนพริ้นติ้ง.
- องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ. 2551. **แผนพัฒนาตำบล 3 ปี (2551-2553)**. ม.ป.ท.
- องค์การบริหารส่วนตำบลราแดง. ม.ป.ป. **ำแดงนำอยู่ : ตำบลบูรณาการ**. ม.ป.ท.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2549. **กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง : จากยุคชุมชนถึง
ยุคพัฒนาความทันสมัย**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.
- Cohen, John M. and Norman T. Uphoff. 1977. **Rural Development Participation : Concepts
and Measures for Project design Implementation and Evaluation**. Cornell: Published
by the rural development committee center for international studies Cornell University.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Bagnall Richard G. 1989. **Participation by Adults : Some traps for Development Educators.** Adult Education and Development German Adult Education Association. 32 (March) : 23 – 28 .
- Erwin ,William. 1976. **Participation Management : Concept, Theory and Implementation.** Georgia : Georgia State University Press.
- Ho, H. 1983. **Strategies and measures to secure people’s participation in development at the grassroots level.** Professional Paper of ICSW, Western Pacific Regional Conference.
- Na-sae, Banjong. 2002. **Community Base Natural Resource Management : Case studies from Southern Thailand Traditional Fisher Folk Communities.** Songkhla : Ferng-fah Printing Company Limited.
- Sender, Irvin T. 1958. **The community : An introduction to a social system.** New York : The Ronald Press.
- Siamwala, Ammar and Paitoonpong, Srawooth. 2002. The Social Investment Fund in Thailand. In **Cross-Sectoral Partnership in Enhancing Human Security.** ed. Pamela J. Noda, pp. 157-187. Tokyo : Japan Center for International Exchange.
- Wates, Nick. 2000. **The Community Planning Handbook : How people Can Shape Their Cities, Towns and Villages in Any Part of the World.** London: Earth scan.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวทางการดำเนินโครงการภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด พ.ศ.2551

ประกาศ

คณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุข

เรื่อง แนวทางการดำเนินโครงการภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด พ.ศ.๒๕๕๐

.....

รัฐบาลแถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ ข้อ ๒๓ นโยบายเศรษฐกิจ จะปรับปรุงบทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัดและหน่วยงานภูมิภาค โดยปรับปรุงระบบความสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาค ท้องถิ่น ชุมชน และภาคประชาสังคมอย่างเหมาะสม เพื่อร่วมกันรับผิดชอบดูแลผู้ด้อยโอกาส ตลอดจนรักษาและดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้นโยบายเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ ที่เห็นชอบแนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด ที่มุ่งให้ประชาชนและครอบครัวสามารถพึ่งตนเอง โดยใช้กลไกชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนและส่วนกลางปรับระบบ เพื่อเอื้อให้จังหวัดสามารถสะท้อนความต้องการของชุมชนมายังกระทรวงที่เกี่ยวข้อง มีจุดเน้นและกลุ่มเป้าหมายอยู่ที่กิจกรรมและโครงการที่ผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถบริหารจัดการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่น และภาคส่วนต่างๆ ในการวางแผนและกำหนดโครงการ พร้อมทั้งให้มีคณะกรรมการระดับชาติ เพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวก ในการขับเคลื่อน ซึ่งสำนักงบประมาณได้เสนอความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ เรื่อง การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด ว่า งบเงินงบประมาณจำนวน ๕,๐๐๐ ล้านบาท ควรให้ใช้จ่ายจากงบประมาณปี พ.ศ.๒๕๔๘ งบกลาง รายการค่าใช้จ่ายในการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน ที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีได้เบิกจ่ายและฝากธนาคารไว้ โดยให้สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีร่วมกระทรวงมหาดไทยพิจารณานำเสนอคณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุขต่อไป

ต่อมาได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๐ เรื่องแนวทางการจัดการงบประมาณขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด ดังนี้

๑. จัดสรรเงินงบประมาณในส่วนของยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด จำนวน ๕,๐๐๐ ล้านบาท ที่ตั้งเบิก ณ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีไปตั้งเบิกจ่าย ณ กระทรวงมหาดไทย ภายใต้การบริหารจัดการของคณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุข

๒. ขยายวัตถุประสงค์การใช้เงินงบประมาณให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ ที่เห็นชอบแนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด ที่มุ่งให้ประชาชนและครอบครัวสามารถพึ่งตนเองโดยใช้กลไกชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนและส่วนกลางปรับระบบ

๓. มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในคณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุข จัดทำระเบียบและประกาศที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับการบริหารจัดการต่อไปนี้

เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๐ เรื่องแนวทางการบริหารจัดการงบประมาณขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด และสอดคล้องกับคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๓๘/๒๕๕๐ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ จึงกำหนดกรอบแนวทางและขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ บททั่วไป

๑. โครงการภายใต้ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด คือ โครงการที่มีวัตถุประสงค์มุ่งให้ประชาชน และครอบครัวสามารถพึ่งตนเองโดยใช้กลไกชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน และส่วนกลางปรับระบบเพื่อเอื้อให้จังหวัดสามารถสะท้อนความต้องการของชุมชนมายังกระทรวงที่เกี่ยวข้อง มีจุดเน้นและกลุ่มเป้าหมายอยู่ที่กิจกรรมและ โครงการที่ผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถบริหารจัดการได้ โดยการขับเคลื่อนส่วนรวมของชุมชน ท้องถิ่นและภาคส่วนต่างๆ ทั้งนี้โครงการดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับ ๕ แผนงานภายใต้ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด ได้แก่ แผนงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง แผนงานพัฒนาและสร้างโอกาสให้ชุมชน แผนงานการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน แผนงานการสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ และแผนงานการบริหารขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน

๒. บัญชี หมายถึง หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ และให้หมายรวมถึงในเขตเทศบาลตำบลที่ยกฐานะสุขาภิบาลตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. ๒๕๔๒

๓. ชุมชน หมายถึง ชุมชนในเขตเทศบาลนคร เทศบาลเมือง เมืองพัทยา เทศบาลตำบล (เฉพาะตำบลที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านตาม มาตรา ๔ วรรค ๒ แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.๒๕๔๖ แก้ไขเพิ่มเติมโดยมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่๑๒) พ.ศ.๒๕๔๖)

๔. แผนชุมชน หมายถึง แผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้เป็นแนวทางในการดำเนินการ พัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ที่เกิดจากกระบวนการที่ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา ร่วมกันเรียนรู้เพื่อให้ เข้าใจชุมชน โดยใช้การสำรวจข้อมูล ปัญหา ศักยภาพเป็นเครื่องมือทำให้เกิดการทบทวนตัวเองโดย การมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตัวเองของคนใน หมู่บ้าน/ชุมชน และแผนชุมชนไม่จำเป็นต้องเป็นเอกสารรูปเล่มเสมอไป

๕. หน่วยงานราชการ หมายถึง

(๑) หน่วยงานของส่วนราชการซึ่งเป็นการบริหารส่วนภูมิภาค ทั้งนี้ไม่ว่า หน่วยงานนั้นจะดำเนินการในระดับจังหวัดหรืออำเภอ

(๒) หน่วยงานของส่วนราชการซึ่งเป็นราชการบริหารส่วนกลางที่ตั้งในจังหวัด

ส่วนที่ ๒

กรอบแนวทางการดำเนินงาน

ในการดำเนินโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด พ.ศ.๒๕๕๐ มีกรอบ แนวทาง การดำเนินงาน ดังนี้

๑. ระบบและกลไกการประสานแผน

ชุมชนประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อน โดยชุมชน ในทั้งนี้ หมายถึงชุมชนเขตเมือง หรือหมู่บ้านที่อยู่ในเขตชนบท (นอกเขตเทศบาล) และมีกลไก สนับสนุน ๓ ระดับ คือ

๑.๑ ระดับอำเภอ / กิ่งอำเภอ

มีคณะกรรมการอำนวยการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุขอำเภอ / กิ่งอำเภอซึ่งนายอำเภอ / ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้ง โดยมี นายอำเภอ / ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เป็นประธาน มีผู้แทนจากส่วนราชการ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้แทนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นกรรมการ มีปลัดอำเภอที่นายอำเภอ / ปลัดอำเภอ ผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอมอบหมายเป็น กรรมการและเลขานุการ ทำหน้าที่บูรณาการ โครงการระหว่างชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หน่วยงานภาครัฐ และภาคีการพัฒนาอื่นๆ ตลอดจนตรวจสอบ กลั่นกรอง จัดลำดับความสำคัญ โครงการที่เสนอจากหมู่บ้าน / ชุมชนติดตามผลการดำเนินงาน รวมทั้งหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อผู้การโดยละเอียดองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการให้เป็นไปตามคู่มือการดำเนินโครงการฯ

๑.๒ ระดับจังหวัด

มีคณะกรรมการอำนวยการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุขในระดับจังหวัดซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้ง มีผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้แทนกระทรวงการคลัง ผู้แทนสำนักงานประมาณ เป็นที่ปรึกษา มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน รองผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นรองประธาน มีผู้แทนจากส่วนราชการองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นองค์ภาคเอกชน องค์ประชาชน องค์พัฒนาเอกชน ประชาชน ชาวบ้าน แอลงผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการ โดยมีหัวหน้าสำนักงานจังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ ทำหน้าที่บูรณา กลั่นกรอง อนุมัติแผนงาน โครงการ และงบประมาณ รวมทั้งประสานส่วนกลาง ตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงาน และรายงานคณะกรรมการระดับชาติ

๑.๓ ระดับชาติ

มีคณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ระดับชาติ ทำหน้าที่ กำหนดแนวทาง กลไกการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัดภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ พิจารณาให้ความเห็นชอบหลักเกณฑ์ในการกลั่นกรอง โครงการตามแผนงานและหลักเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณ ตลอดจนการกำกับ ดูแล ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน และประสานความร่วมมือของภาคีการพัฒนา

๒. กรอบแผนงานภายใต้ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด

มีกรอบแผนงานรวม ๕ ด้าน คือ

๒.๑ แผนงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนและครอบครัว และการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่

๒.๒ แผนงานพัฒนาและสร้างโอกาสให้ชุมชนสนับสนุนกิจกรรมใน ๓ ระดับตามศักยภาพชุมชนโดยขึ้นต้นเน้นการผลิตเพื่อการอุปโภค บริโภคในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่าย เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ ผักสวนครัวชั้นกลาง เน้นการถนอมอาหาร การแปรรูปเพื่อตลาดในชุมชน และขั้นสูง เน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น/ชุมชน ที่มีศักยภาพและมีู่ทางด้านการตลาด

๒.๓ แผนงานการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน เน้นการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ดิน และป่าไม้โดยเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ

๒.๔ แผนงานการสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ เน้นการสงเคราะห์ในระดับครอบครัวตามความเป็นจริงในพื้นที่อย่างทันเหตุการณ์

๒.๕ แผนงานการบริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน ครอบคลุมทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา การฝึกอบรมอาชีพ และการอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ตามหลักเกณฑ์ ของประชาชน

๓. งบประมาณประมาณ

จำนวน ๕,๐๐๐ ล้านบาท ซึ่งคณะกรรมการได้เห็นชอบวงเงินที่จัดสรรให้จังหวัดต่าง ๆ ตามหลักเกณฑ์คณะกรรมการระดับชาติกำหนด งบประมาณในส่วนจังหวัด อำเภอให้ใช้จ่ายจากงบประมาณ ปี ๒๕๕๐ รายการค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการของผู้ว่าราชการจังหวัดที่จัดสรรให้สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ๑๕๐ ล้านบาท และรายการใช้จ่ายในการขับเคลื่อนนโยบายในรับท้องที่ที่จัดสรรให้กรมการปกครอง ๘๗๗ ล้านบาท หรืออาจใช้งบประมาณสนับสนุนจากแหล่งอื่น

๔. หลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการ

โครงการ/กิจกรรม ที่ชุมชนเสนอมาต้องมีลักษณะ ดังนี้

๔.๑ กระจายครอบคลุมใน ๕ แผนงานหลัก และสอดคล้องตามลักษณะภูมิสังคม โดยเป็นโครงการที่มีความพร้อมในการดำเนิน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ผู้ได้รับประโยชน์ งบประมาณที่ชัดเจน เป็นโครงการที่มีความจำเป็นเร่งด่วน และไม่ก่อให้เกิดภาระผูกพันงบประมาณ

๔.๒ เป็นโครงการที่มาจากแผนชุมชนและเชื่อมโยงแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๔.๓ สนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อการพึ่งตนเอง และสามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลง

๔.๔ ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน การจัดทำข้อมูลศักยภาพชุมชนโดยชุมชนและการพัฒนาไปสู่กระบวนการแผนชุมชนที่คุณภาพ

๔.๕ หลีกเลี่ยงโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานและความซ้ำซ้อนกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และโครงการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ ๓ หน่วยดำเนินการ

การดำเนิน โครงการภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัดให้สามารถมีหน่วยดำเนินการได้ใน ๓ กรณี ดังนี้

กรณีที่ ๑ มอบให้ชุมชนดำเนินการเอง

กรณีที่ ๒ ให้หน่วยงานราชการร่วมกับ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือชุมชนดำเนินงานร่วมกัน

กรณีที่ ๓ หน่วยงานราชการพิจารณาปรับเป็นหน่วยงานดำเนินการ

ส่วนที่ ๔ ขั้นตอนการดำเนินงาน

เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ จึงได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานเป็น ๖ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การจัดทำโครงการ

๑. การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยชุมชนประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดหากลุ่มเป้าหมาย หาแนวทางการดำเนินการ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่น และใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือ

๒. การพิจารณาโครงการ มีแนวในการพิจารณาโครงการ ดังนี้

แนวทางที่ ๑. หมู่บ้าน/ชุมชนพิจารณาจากแผนชุมชนที่มีคุณภาพและกำหนดโครงการ/กิจกรรมไว้แล้ว หากยังขาดรายละเอียดของโครงการ / กิจกรรม ก็ให้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด และพิจารณำหนดรายละเอียดโครงการ/กิจกรรม ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข ๕ ด้าน ให้สมบูรณ์พร้อมจะดำเนินการ

แนวทางที่ ๒ หมู่บ้าน/ชุมชน ซึ่ง ไม่มีแผนชุมชนที่ยังมีคุณภาพให้หมู่บ้าน/ชุมชนที่ประสงค์จะพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนเสนอโครงการ/กิจกรรม เพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ ๒ การเสนอโครงการ

๑. ให้หมู่บ้าน/ชุมชนเสนอโครงการ/กิจกรรมที่ได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ ๑ ส่งคณะกรรมการระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ พิจารณาก่อนกรอง บูรณาโครงการ จัดลำดับความสำคัญ ตลอดจนพิจารณาหน่วยเงินการ ตามเงื่อนไขในส่วนที่ ๒ และนำเสนอคณะกรรมการระดับจังหวัด

กรณีหมู่บ้าน / ชุมชน มอบหมายให้หน่วยงานราชการเป็นหน่วยดำเนินการให้หน่วยงานราชการที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับโครงการ / กิจกรรม หรือหน่วยงานราชการที่นายอำเภอ/ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอมอบหมายเสนอโครงการ/กิจกรรม ส่งให้คณะกรรมการระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ พิจารณาและนำเสนอคณะกรรมการระดับจังหวัด

๒. คณะกรรมการระดับจังหวัดพิจารณาอนุมัติโครงการ ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดโดยคณะกรรมการระดับชาติแล้ว รายงานให้สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทยสรุปภาพรวมผลการอนุมัติโครงการให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงบประมาณในฐานะเลขานุการคณะกรรมการระดับชาติ

๓. คณะกรรมการระดับจังหวัดแจ้งผลการอนุมัติให้หน่วยงานราชการทราบหรือกรณีหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นหน่วยดำเนินการให้แจ้งผ่านอำเภอ เพื่อแจ้งให้หมู่บ้าน/ชุมชนทราบผลการอนุมัติ

ขั้นตอนที่ ๓ การบริหารโครงการ

๑. จังหวัดเปิดบัญชีกับธนาคารออมสิน หรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรชื่อบัญชี “โครงการภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด พ.ศ.๒๕๕๐ จังหวัด...” และแจ้งเลขบัญชีให้สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยทราบ

๒. สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยโอนเงินเข้าบัญชีเงินฝากของจังหวัดตามที่ได้รับการจัดสรร

๓. การเบิกเงินงบประมาณและจัดซื้อจัดจ้าง ให้ปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการบริหารงบประมาณและการใช้จ่ายเงินสำหรับการดำเนินการภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัดพ.ศ.๒๕๕๐

ขั้นตอนที่ ๔ การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดโครงการ

๑. การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของโครงการ โดยไม่ทำให้วัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของการดำเนินงานเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ลดลงจากที่กำหนดไว้เดิมและไม่เพิ่มวงเงินคณะกรรมการระดับหมู่บ้าน/ชุมชนสามารถขอเปลี่ยนแปลงรายละเอียดโครงการได้ โดยให้เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดแล้วแจ้งคณะกรรมการระดับจังหวัดทราบ

๒. การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของโครงการที่ทำให้วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการเปลี่ยนแปลงไป ให้แจ้งอำเภอเพื่อขอยกเลิกโครงการนั้น โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อนุมัติแล้วแจ้งคณะกรรมการระดับจังหวัดทราบ สำหรับเงินตามโครงการที่ขอยกเลิกไม่สามารถนำมาจัดทำโครงการใหม่ได้พร้อมทั้งให้ส่งเงินคืนจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๕ การปิดโครงการ และการส่งคืนเงินเหลือ

เมื่อสิ้นสุดโครงการให้คณะกรรมการระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอตรวจเงินตามที่ใช้จ่ายจริง และหากมีเงินคงเหลือให้ผู้เปิดบัญชี พร้อมทั้งแจ้งธนาคารโอนเงินคงเหลือส่งคืนจังหวัด และให้จังหวัดส่งคืนสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย เพื่อส่งคืนเป็นรายได้แผ่นดิน

ขั้นตอนที่ ๖ การติดตามผลการดำเนินงาน

๑. ให้คณะกรรมการระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอติดตาม และรายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการระดับจังหวัดทราบ

๒. ให้คณะกรรมการระดับจังหวัดสรุปผล และรายงานผลการดำเนินงานให้สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยทราบ เพื่อสรุปภาพรวมเสนอสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานประมาณในฐานะเลขานุการคณะกรรมการระดับชาติ

สำหรับการรายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ และคณะกรรมการระดับจังหวัด ประกอบด้วย

- (๑) รายงานผลการปฏิบัติงาน
- (๒) รายงานผลการใช้จ่ายงบประมาณ
- (๓) ปัญหา/อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข

สำหรับรายละเอียดของการดำเนินงานให้เป็นไปตามหลักการและแนวทางที่กำหนดไว้ในคู่มือการดำเนินโครงการ และเอกสารประกอบการดำเนินงาน

ประกาศ ณ วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๐

พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์

(สุรยุทธ์ จุลานนท์)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุข

ภาคผนวก ข

คำสั่งแต่งตั้งทีมขับเคลื่อนแผนชุมชน

คำสั่งอำเภอจะนะ

ที่ 703 / 2550

เรื่อง แต่งตั้งทีมขับเคลื่อนแผนชุมชน

.....

ด้วยกรมการพัฒนาชุมชน มีภารกิจสำคัญในการส่งเสริมให้ชุมชนจัดกระบวนการ
ทำแผนชุมชน เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้
ในปีงบประมาณ 2551 ได้เน้นให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชน ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
พึ่งตนเอง และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

เพื่อให้การขับเคลื่อนแผนชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีการบูรณาการ
แผนงาน/โครงการ และการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน จึงขอแต่งตั้งทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชน
ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอจะนะ ดังนี้

1. ทีมสนับสนุนขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับอำเภอ ประกอบด้วย

1.1 นายอำเภอจะนะ	ประธานคณะทำงาน
1.2 ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายบริหารงานปกครอง	คณะทำงาน
1.3 สาธารณสุขอำเภอ	คณะทำงาน
1.4 เกษตรอำเภอ	คณะทำงาน
1.5 ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียน	คณะทำงาน
1.6 ท้องถิ่นอำเภอ	คณะทำงาน
1.7 ปศุสัตว์อำเภอ	คณะทำงาน
1.8 นายสุพล จันทรัมย์ ประธานสหพันธ์เครือข่ายออมทรัพย์จะนะ	คณะทำงาน
1.9 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทุกตำบล	คณะทำงาน
1.10 พัฒนาการอำเภอจะนะ	คณะทำงาน
1.11 นายไมตรี เอี่ยมโสภณ	เจ้าพนักงานพัฒนาชุมชน 5
- คณะทำงานและเลขานุการ

1.12 นายวีรวงศ์ ปุรินทรภิบาล   เจ้าพนักงานพัฒนาชุมชน 5
 คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

โดยมีหน้าที่ ดังนี้

1. พัฒนา ขกรูปแบบ วิธีการ ในการสนับสนุนขับเคลื่อนแผนชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
2. กำกับ ติดตามการขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับตำบล/หมู่บ้าน ให้เป็นไปตามเป้าหมาย
3. ติดตามประเมินความก้าวหน้า และแก้ไขปัญหาอุปสรรค เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

2. ทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับตำบล ประกอบด้วย

- 2.1 ปลัดอำเภอผู้ประสานงานประจำตำบล   หัวหน้าคณะทำงาน
- 2.2 นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล คณะทำงาน
- 2.3 หัวหน้าสถานีอนามัยประจำตำบล   คณะทำงาน
- 2.4 ครู กศน. ประจำตำบล   คณะทำงาน
- 2.5 ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทุกตำบล   คณะทำงาน
- 2.6 กำนันทุกตำบล   คณะทำงาน
- 2.7 บัณฑิตอาสาสมัครทุกตำบล   คณะทำงาน
- 2.8 ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนทุกตำบล   กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
- 2.9 พัฒนาการผู้ประสานงานตำบล   กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

โดยมีหน้าที่

1. ประชุมชี้แจงให้ทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับหมู่บ้านเข้าใจและปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมาย
2. สนับสนุนและติดตามการดำเนินงานทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนระดับหมู่บ้าน
3. จัดทำแผนชุมชนระดับตำบล โดยบูรณาการแผนงาน/โครงการของทุกภาคส่วนให้สมบูรณ์ ครบถ้วน

3. ทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับหมู่บ้าน

3.1	ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน	ประธานคณะกรรมการ
3.2	กรรมการหมู่บ้านทุกคน	คณะกรรมการ
3.3	อาสาสมัครพัฒนาชุมชนประจำหมู่บ้าน	คณะกรรมการ
3.4	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับมอบหมาย	คณะกรรมการและเลขานุการ

โดยมีหน้าที่

1. จัดทำและพัฒนาข้อมูลและประสานระบบข้อมูลของหมู่บ้าน และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำแผนชุมชนหมู่บ้าน
  2. จัดให้มีการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อระดมความคิดเห็นและรองรับแผนชุมชนให้เป็นไปตามกำหนดเวลา
  3. จัดให้มีการประชุมเพื่อปรับปรุงแผน และติดตามการปฏิบัติงานตามแผนชุมชนของทุกภาคส่วนอยู่เสมอ
  4. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ทีมสนับสนุนขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับอำเภอมอบหมาย
- ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 26 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2550

ประสิทธิ์ วิสุทธิจินดาภรณ์
(นายประสิทธิ์ วิสุทธิจินดาภรณ์)
นายอำเภอจะนะ

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์และเข้าร่วมสนทนากลุ่ม

รายชื่อให้ผู้สัมภาษณ์ การมีส่วนร่วมในการทำแผนชุมชนตำบลนาทับ

คณะทำงานทีมขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ จำนวน 10 คน

ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	ตำแหน่ง	วัน - เดือน - ปี
1.	นายยะโกบ ละแม	36	ครู กศน. ตำบลนาทับ	14 พฤศจิกายน 2552
2.	นายสมชาย เอียดวาริ	36	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ม.14	14 พฤศจิกายน 2552
3.	นายหรุณ บิลหัด	44	รองประธานสภา อบต.นาทับ	15 พฤศจิกายน 2552
4.	นายนพดล นุ้ยสมัน	31	สารวัตรกำนัน ต.นาทับ	15 พฤศจิกายน 2552
5.	นางสาวสุดาดวง พันคง	39	อาสาสมัครพัฒนาชุมชน	1 พฤศจิกายน 2552
6.	นายหมัด หมันเตะ	45	กำนัน ต.นาทับ	26 พฤศจิกายน 2552
7.	นางสาวโสภา อุทัยรัตน์	43	พัฒนากร ต.นาทับ	17 พฤศจิกายน 2552
8.	นายอนุชิต จุลิวรรณสิทธิ์	39	ปลัด อบต.นาทับ	17 พฤศจิกายน 2552
9.	นางวันดี กงสีพันธ์	42	หัวหน้าสถานีอนามัยนาทับ	17 พฤศจิกายน 2552
10.	นายคนฮ่าหมัด ส่าหมัน	49	อาสาสมัครพัฒนาชุมชน	17 พฤศจิกายน 2552

ผู้นำชุมชน ผู้บริหาร อบต. สมาชิก อบต. ผอ.บ. ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 8 คน

ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	ตำแหน่ง	วัน - เดือน - ปี
1.	นายหมาด ไชยหลี	78	ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาเสมียน	11 ตุลาคม 2552
2.	นายอารีฟิน เอียดวาริ	71	ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคลองข่า	11 ตุลาคม 2552
3.	นายกะตอป ยี่เหละหมัน	77	ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านท่าคลอง	11 ตุลาคม 2552
4.	นายหิม หมัดเลาะ	72	ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านบ่อไต่ะคง	11 ตุลาคม 2552
5.	นายวันเตะ หมัดหมัน	73	ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านบ่อไต่ะคง	11 ตุลาคม 2552
6.	นายอาทิตย์ หมัดสะอิ	43	เลขานุการนายก อบต.นาทับ	17 พฤศจิกายน 2552
7.	นายวาทาบ จันอิ	50	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปากบางนาทับ	17 พฤศจิกายน 2552
8.	นายมุกตาด โส๊ะเหล๊ะ	40	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปึก	17 พฤศจิกายน 2552

ผู้เข้าร่วมประชุมในแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 52 คน

ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	ตำแหน่ง	วัน - เดือน - ปี
1.	นางไหวะเย้า หลีเจริญ	42	36/2 ม.1 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
2.	นางอารยา เบ็ญโตะหมุด	27	37/3 ม.5 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	13 ตุลาคม 2552
3.	นายซาฟีริน จันอิ	60	8/3 ม.5 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	13 ตุลาคม 2552
4.	นายวิสูตร ยี่คำ	37	53/3 ม.9 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ตุลาคม 2552
5.	นายจรด เอียดวาริ	38	2 ม.10 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	24 ตุลาคม 2552
6.	นายฮาแถม เล้าะเร๊ะ	33	2/3 ม.10 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	24 ตุลาคม 2552
7.	นายราเชนทร์ เอียดวาริ	37	46/3 ม.1 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
8.	นายรอมเจด เอียดวาริ	26	9 ม.1 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
9.	นายโยบ อิบู	62	17/1 ม.10 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	24 ตุลาคม 2552
10.	นายประโยค แห้ละแสะ	39	42/1 ม.11 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	2 พฤศจิกายน 2552
11.	นายสุชาติ ขวัญโตะเร๊ะ	29	19/6 ม.13 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	24 ตุลาคม 2552
12.	นายอะนะฟีน หมันสนิท	46	21/3 ม.2 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
13.	นายอาซี อิหวัง	33	19/3 ม.9 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ตุลาคม 2552
14.	นายจะปา ละแม	29	118/3 ม.5 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	13 ตุลาคม 2552
15.	นางดีอาหนาด หวังสนิ	60	132 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
16.	นายหยัด เกตุสุวรรณ	45	91 ม.3 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
17.	นายเซ็ง หมัดเตะ	32	70/2 ม.2 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
18.	นายเจด มัธยม	31	108 ม.2 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
19.	นายคนซีด ลิมะพันธ์	39	90 ม.3 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
20.	นายดีหาด เส็นสะ	30	14 ม.9 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ตุลาคม 2552
21.	นายดลเล้าะ ลิมะพันธ์	24	55/8 ม.3 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	8 พฤศจิกายน 2552
22.	นายบัตร์ เหมหมิ	37	19/2 ม.5 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	13 ตุลาคม 2552
23.	นายเขาวเดช หลีเม้าะ	26	20/3 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	8 พฤศจิกายน 2552
24.	นายสมชาย ชายแขก	33	19/1 ม.9 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ตุลาคม 2552
25.	นายอุเส็น หัดกิด	52	20/1 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	8 พฤศจิกายน 2552
26.	นายช้อเหลด ขุนวิทาม	42	119/2 ม.5 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	13 ตุลาคม 2552

ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	ตำแหน่ง	วัน - เดือน - ปี
27.	นายชาธิฟ เหล็กมอ	34	7/3 ม.5 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	13 ตุลาคม 2552
28.	นายก่อสาลี น้อยสมัน	27	54/2 ม.4 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	8 พฤศจิกายน 2552
29.	นายรีน หวังสนิ	60	71/1 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	8 พฤศจิกายน 2552
30.	นายเอื้อน พงษ์สุระ	49	53 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
31.	นายอุดม หินนิ	26	41/2 ม.5 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	8 พฤศจิกายน 2552
32.	นายมุฮัมหมัด เส้นสะ	35	14 ม.9 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ตุลาคม 2552
33.	นายศักริยา หมัดสัน	45	40/2 ม.13 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	8 พฤศจิกายน 2552
34.	นางอรสา จันทรภาส	45	4 ม.8 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	8 พฤศจิกายน 2552
35.	นายเถาะ ขวัญโต๊ะเร๊ะ	50	39/4 ม.13 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	24 ตุลาคม 2552
36.	นายสุบุน หมัดหลี	53	1/1 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	12 ตุลาคม 2552
37.	นายอาร์ด เล๊ะเต๊ะ	46	40 ม.13 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	24 ตุลาคม 2552
38.	นายกีรีน หมานฝา	61	92/2 ม.12 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	16 พฤศจิกายน 2552
39.	นางอรรวรรณ ฤทธิโชค	35	48/2 ม.8 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	16 พฤศจิกายน 2552
40.	นางมาลี หวดเพ็ชร	56	44/3 ม.6 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ธันวาคม 2552
41.	นายรอฟเน น้อยไหนด	29	17/1 ม.7 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	16 พฤศจิกายน 2552
42.	นายหมาด ขวัญโต๊ะเร๊ะ	38	29/3 ม.13 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	11 ธันวาคม 2552
43.	นางศิริโฉม ชำนาญวาริ	30	92/2 ม.12 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	11 ธันวาคม 2552
44.	นายคล๊ะ หวันเร๊ะ	37	40 ม.13 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	11 ธันวาคม 2552
45.	นางราตรี เจริญวัฒน์	48	55/1 ม.6 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	11 ธันวาคม 2552
46.	นายเกษม ยี่แหลมมัน	55	1/5 ม.4 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	11 ธันวาคม 2552
47.	นางแดง อุทัยรัตน์	63	49 ม.6 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	16 พฤศจิกายน 2552
48.	นายสุนทร เจริญวัฒน์	55	55/4 ม.6 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ธันวาคม 2552
49.	นายสำสุดดิน หล่ำสำเล๊ะ	28	93/1 ม.12 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	16 พฤศจิกายน 2552
50.	นายอุสมาน สำเม๊ะ	28	32/1 ม.7 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ธันวาคม 2552
51.	นางเพลินรัตน์ ฤทธิโชค	31	48 ม.8 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ธันวาคม 2552
52.	นายคนหนับ ไชยหลี	59	3 ม.7 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	21 ธันวาคม 2552

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย

วันที่ 28 เมษายน 2553 ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลนาทับ

1. นายหมัด หมั่นเตะ   กำนันตำบลนาทับ
2. นายหลี คงหนู   ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลนาทับ
3. นายเซน หมัดตาเห   รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ
4. นายยะ โkob ละแม   ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลนาทับ
5. นายอนุชิต จุลีวรรณสิทธิ์   ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาทับ
6. นายสมชาย เอียดวารี   คณะทำงานขับเคลื่อนแผนชุมชนตำบลนาทับ
7. นายณัฐพงษ์ ชำนาญวารี   ผู้เข้าร่วมประชุมแผนชุมชน
8. นายอุสมาน หวังสนิ   ผู้วิจัย

ภาคผนวก ง

ภาพประกอบภาคผนวก

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมภาพสถานที่และภาพกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนระหว่าง
การทำวิจัย โดยเสนอตามลำดับดังนี้

- ภาพที่ 1 สภาพพื้นที่และลักษณะทั่วไปของตำบลนาทับ
- ภาพที่ 2 การประกอบอาชีพประมงในคลองนาทับ
- ภาพที่ 3 การปลูกดาวเรือง
- ภาพที่ 4 ผู้อาวุโสแห่งนาทับ
- ภาพที่ 5 เวทีประชุมประชาคมแผนชุมชนบ้านปากบางนาทับ
- ภาพที่ 6 เวทีประชุมร่วมเรื่องบัญชีครัวเรือนบ้านคลองสองกับบุคลากร
โครงการต้นกล้าอาชีพ
- ภาพที่ 7 ชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน
- ภาพที่ 8 บรรยากาศและความสนใจของผู้เข้าร่วมเวทีประชุมประชาคม
แผนชุมชนบ้านปากบางนาทับ
- ภาพที่ 9 ตัวอย่างแผนชุมชนบ้านคลองสอง
- ภาพที่ 10 กิจกรรมการขอพรหรือเยี่ยมเยียนกุโบร์ ในวันรายออีดีลฮัจญ์
- ภาพที่ 11 กิจกรรมการทำบุญกุโบร์ 5 หมู่บ้าน
- ภาพที่ 12 การร่วมกันละหมาดในวันตรุษรายออีดีลฟิตรีที่
มัสยิดชัยรุลฮิคาเยห์ บ้านคลองข่า
- ภาพที่ 13 การอ่านบรัชลีย์ในกิจกรรมการจัดงานเมาลิดบ้านคลองสอง
- ภาพที่ 14 เด็ก ๆ ร่วมทำกิจกรรมกับครอบครัวในวันหยุดพักผ่อน
ที่ชายหาดนารัก
- ภาพที่ 15 ขบวนกลองยาวแห่ฟุ่มกฐินของชาวบ้านใต้และบ้านเตาอิฐ
- ภาพที่ 16 การรำน้ำขบวนกลองยาวในงานทอดกฐินสามัคคีที่วัดนาเจริญ

ภาพที่ 1 สภาพพื้นที่และลักษณะทั่วไปของตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 2 การประกอบอาชีพประมงและเลี้ยงปลาในกระชังในคลองนาทับ

ภาพที่ 3 การปลูกดาวเรือง อาชีพเสริมการเกษตรที่นิยมปลูกในพื้นที่ตำบลนาทับ

ภาพที่ 4 นายหวันเตะ หมัดหมั่น นายหิม หมัดเลาะ นายกะตอป ยีแหละหมั่นและนายอารีฟีน เอียดวารี ผู้อาวุโสต่างหมู่บ้านแห่งตำบลนาทับ ร่วมบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน

ภาพที่ 5 เวทีประชุมประชาคมแผนชุมชนบ้านปากบางนาทับ

ภาพที่ 6 เวทีประชุมร่วมเรื่องบัญชีครัวเรือนบ้านคลองสองกับบุคลากรโครงการต้นกล้าอาชีพ

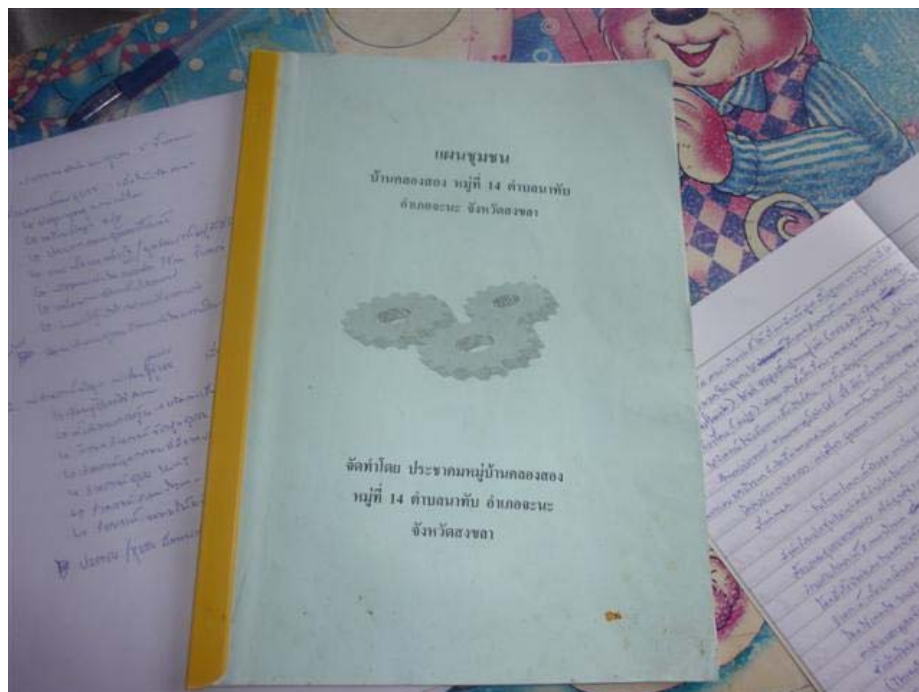

ภาพที่ 7 ชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน โดยมีคณะทำงานแผนชุมชน ตำบลนาทับร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการ

ภาพที่ 8 บรรยากาศและความสนใจของผู้เข้าร่วมเวทีประชุมประชาคมแผนชุมชน บ้านปากบางนาทับ

ภาพที่ 9 ตัวอย่างแผนชุมชนบ้านคลองสอง ที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชน โดยประชาคมหมู่บ้าน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน หรือแผนพัฒนา 5 ปี

ภาพที่ 10 กิจกรรมการขอพรหรือเยี่ยมเยียนกุโบร์ (สถานฝังศพของชาวมุสลิม) ในวันรายอ อี้คิ้ลอัฎฐา หรือวันรายอฮัจญ์

ภาพที่ 11 กิจกรรมการทำบุญอุโบสถ์ 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปากจูด บ้านคลองข่า บ้านคลองสอง บ้านปากบางนาทับ และบ้านทำนบ ตำบลนาทับ

ภาพที่ 12 การร่วมกันละหมาดในวันตรุษรายออีดิลฟิตรีที่มัสยิดชัยรุสธิดายะห์ บ้านคลองข่า

ภาพที่ 13 การอ่านบรัชัลยีในกิจกรรมการจัดงานเมาลิดที่บาหลีซาฮ์บ้านคลองสอง

ภาพที่ 14 เด็ก ๆ ร่วมทำกิจกรรมกับครอบครัวในวันหยุดพักผ่อนที่ชายหาดน่ารัก สถานที่ท่องเที่ยว และพักผ่อนของชุมชนที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาทับได้ดำเนินการจากแผนชุมชน

ภาพที่ 15 ขบวนกลองยาวแห่พุ่มกฐินของชาวบ้านใต้และบ้านเตาอิฐ ระหว่างแห่ขบวนไปที่วัดนาเจริญ

ภาพที่ 16 กิจกรรมการพ้อนร่าหน้าขบวนกลองยาวในงานทอดกฐินสามัคคีที่วัดนาเจริญ โดยมีชาวบ้านแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันสดใสร่วมขบวน

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นายอุสมาน หวังสนิ

รหัสประจำตัวนักศึกษา 4911121061

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ครุศาสตร์บัณฑิต	สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช	2538

ผลงานทางวิชาการ

ดำรง เลียมไหม และอุสมาน หวังสนิ. 2550. การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาหน้าท่วมและความขัดแย้งระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนนอกเมืองจังหวัดสงขลา. ใน กระบวนการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาลของท้องถิ่น. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Usman Whangsani, Bussabong Chaijareonwatana and Wanchai Dhammasaccakarn. 2011.

Guidelines for Strengthening a Community: A Case Study of Participatory Community Planning of Na Thap Sub-district, Chana District, Songkhla Province. In **The 3rd International Conference on Humanities and Social Sciences**. proceedings Theme 4: Community Empowerment, pp. 1-14. April 2, 2011. Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.